

Folkbildning i marginaliserade stadsdelar

— Förankrad, invävd och trevande

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Nazem Tahvilzadeh,
Charlotta Mellander, Ilhan Kellecioglu

OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist

GRAFISK FORM: Pasadena Studio

TRYCKERI: Billes Tryckeri, 2019

ISBN: 978-91-88692-70-2

www.folkbildningsradet.se

Förord

Numera återfinns mer än hälften av studieförbundens och folkhögskolornas deltagare i eller i anslutning till landets storstäder och större städer. Städernas utmaningar har på så sätt allt mer blivit folkbildningens angelägenhet.

I studien *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar* analyseras folkbildningens, framför allt studieförbundens, arbete i landets marginaliserade stadsdelar.

Författarna visar hur folkbildningen bidrar till sociala innovationer genom nya sätt att utforma och genomföra (ut)bildning, och genom att stödja kulturproduktion, normkritiska förhållningssätt och hållbar stadsutveckling. Folkbildningen stärker invånarnas röster i samhället och fungerar som en arena för människors självorganisering och självbestämmande, bland annat genom att skapa mötesplatser för det lokala civilsamhället.

Samtidigt frågar sig författarna om folkbildningen kan stå i vägen för ett fritt och frivilligt bildningsarbete? Om lyhördheten ibland brister och hänsyn inte tas till de behov av bildning och utbildning som de människor som bor i stadsdelarna själva formulerar?

Rapporten visar att behoven av bildning, utbildning och samtalsarenor är stora och varierade. Och att folkbildningen därför behöver utveckla sina arbetsformer och stärka sin närvaro ytterligare i landets marginaliserade stadsdelar.

Stockholm i juni 2019

Maria Graner

Generalsekreterare

Folkbildningsrådet

Sammanfattning

I denna studie undersöks folkbildning i segregerade städer och dess funktion i marginaliserade stadsdelar. Fördelningen av statsbidragen ska styras mot folkbildningsverksamhet som genomförs av studieförbund och folkhögskolor och som syftar till att stärka demokratin, utjämna utbildningsklyftor, öka deltagande i kulturlivet och stärka exkluderade gruppers påverkan i samhällsutvecklingen. Befolkningen i marginaliserade stadsdelar utgör en relevant målgrupp för folkbildningen på grund av dess exkludering i samhället.

Hittills har lite kunskap funnits om hur folkbildningen når ut till marginaliserade stadsdelar och hur verksamheten fungerar i relation till denna befolkning. I föreliggande studie undersöks om och hur den statsfinansierade folkbildningen når befolkningen i städers marginaliserade områden och hur folkbildningen organiseras och fungerar i relation till denna grupp utifrån statens syften med statsbidraget. I studien dras följande fem slutsatser:

- Folkbildning är mer relevant i marginaliserade stadsdelar än i andra områden i kommunerna. Relativt sett deltar fler invånare i marginaliserade stadsdelar i både studieförbundens verksamhet och folkhögskolornas allmänna och studiemotiverande kurser.
- Folkbildningens organisering varierar mellan studieförbund, folkhögskolor och stadsdelar genom att vara mer eller mindre förankrad, invävd och trevande. Detta kan bland annat kopplas till det lokala civilsamhällets dynamik och oberoende.
- Folkbildning bidrar till sociala innovationer genom att uppfinna nya sätt att praktisera (ut)bildning, samt genom kulturproduktion, normkritiska förhållningssätt, social mobilisering och hållbar stadsutveckling.
- Folkbildning tillhandahåller offentliga platser för lokala möten och organisering, som är tillgängliga och grundläggande för stadsdelarnas offentliga liv. På dessa mötesplatser möjliggör folkbildningen verksamheter som stärker och utvecklar demokratin.

- Folkbildning kan stå i vägen för ett fritt och frivilligt bildningsarbete genom att styra utbudet på ett mindre lyhört sätt i relation till befolkningen i marginaliserade stadsdelar. Folkbildning som ensidigt fokuserar på målet att ”integrera” deltagare i det svenska samhället riskerar att underminera sin potential i dessa stadsdelar.

Folkbildning är mer relevant i marginaliserade stadsdelar. En statistisk kartläggning och analys av levnadsvillkor, deltagare och deltagande i folkbildning i 61 stadsdelar, i 27 kommuner, har genomförts. Kartläggningen visar att befolkningen i marginaliserade stadsdelar är mer sannolika deltagare i studieförbundens verksamheter än i andra delar av kommunerna. De deltar också i högre utsträckning i folkhögskolornas studiemotiverande, -förberedande och behörighetsgivande kurser (exklusive korta och särskilda kurser). Detta kan ha att göra med de ansträngda levnadsvillkor som präglar de marginaliserade stadsdelarna. Inkomsterna är här cirka 60 procent lägre än i de 27 kommunerna generellt, och även utbildningsnivån och förvärvsarbetsgraden är lägre. En högre andel av befolkningen deltar i utbildningar på grund- och gymnasienivå och i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, om vi jämför med andra i kommunen. Genomsnittsåldern är lägre och i marginaliserade stadsdelar lever en högre andel ensamstående föräldrar med barn. Vi kan också konstatera att högutbildade är mer sannolika deltagare, samtidigt som ensamstående med barn och personer som inte har fullständiga betyg från grundskola är mindre sannolika deltagare i studieförbundens verksamhet. Folkbildningen kan därför göra sig ännu mer relevant i marginaliserade stadsdelar.

Deltagarna i marginaliserade stadsdelar engagerar sig i folkbildning för att stärka sitt grundläggande deltagande i samhället, för att utveckla minoritetsetniska och -religiösa gemenskaper samt för kultur- och konstproduktion. För deltagare i andra delar av kommunen och i riket i genomsnitt handlar folkbildning huvudsakligen om att förverkliga fritidsintressen och om personlig utveckling.

Genom fallstudier i tre olika stadsdelar i tre kommuner, och intervjuer med 43 respondenter som är verksamma i 13 lokala studieförbund och fyra folkhögskolor, samt med deltagare i folkbildning ges ett vardagsnära perspektiv på folkbildningens relevans. En skillnad mellan de tre stadsdelarna är folkbildningens lyhörddhet och relation till det lokala civilsamhället. I *förankrad* folkbildning är verksamheten i större grad knuten till civilsamhället och lyhörd till deras behov och intressen. Här är de anställda på studieförbund och

folkhögskolor rekryterade från stadsdelarna och folkbildningen sker i större utsträckning *av* och *med* snarare än *till* och *för* befolkningen. Den *invävda* folkbildningen tenderar att överskugga de lokala rösterna i civilsamhället och här syns fler tecken på att föreningslivet inordnar sig i folkbildningens traditionella strukturer. Här är folkbildningen korporativistisk och mindre lyhörd. De ansvariga är i allmänhet inte rekryterade från området. Den *trevande* folkbildningen söker en roll och tenderar att samverka med stadsdelens befolkning genom huvudsakligen större föreningar och på distans. Här blir folkbildningen mer beroende av kommunen och andra organisationer för sin verksamhet.

Oavsett sammanhang framstår folkbildning ändå som en resurs för befolkningen sett till de innovationer som den skapar för att tillgodose olika gruppers behov. Innovationerna handlar om nya arbetssätt och om att engagera befolkningen i grundläggande och avancerade (ut)bildnings- och kulturaktiviteter. Det handlar också om nya mångkulturella synsätt som utvecklas kring innebörder av svenskheten. Folkbildningen bidrar också till social mobilisering och hållbar stadsutveckling genom att engagera tusentals människor i gemensamma och meningsfulla fritidsaktiviteter med låga kostnader och låg energikonsumtion. Dessa innovationer är viktiga för framtiden när andra samhällsorganisationer brister i serviceproduktion till denna befolkning. Ibland kan också dessa aktiviteter stärka befolkningens politiska handlingskraft.

Studieförbund och folkhögskolor fungerar som betydelsefulla opinionsbildare och brobyggare i relation till marginaliserade stadsdelar. De bidrar också till att etablera och driva plattformar som möjliggör möten och organisering i civilsamhället. Dessa offentliga platser underlättar individuella och kollektiva lärandeaktiviteter, organisering och andra gemensamma verksamheter. Här uppmuntras grupper till gemensamma diskussioner, kunskapsutbyten och politisk handling för att ta större del i samhällsutvecklingen.

Folkbildningen kan också stå i vägen för dessa demokratiserande processer. Ett villkor för att folkbildningen ska fungera demokratiserande är att den stärker lokalbefolkningens engagemang och egna drivkrafter. En risk är att folkbildning ensidigt fokuserar på att anpassa deltagarna, eller att "integrera" grupper i marginaliserade stadsdelar till "svenska" normer och värderingar. För att undvika detta är lyhördhet och lokal förankring viktiga strategier. Särskilt gäller detta behoven av mötesplatser för medborgardrivna aktiviteter, som beskrivs som stora av både folkbildare och deltagare i stadsdelarna. En folkbildning som är förankrad i dessa rum, och som bidrar till att göra mötesplatser tillgängliga, har potential att bidra till inkludering och demokratisering. —

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
1 Folkbildning i segregerade städer	11
1.1 Ojämlighet och segregation	12
1.2 Civilsamhället i marginaliserade stadsdelar	14
1.3 Studiens upplägg	16
1.4 Statsbidragsberättigad folkbildning: precisering	19
1.5 Syften med statsbidraget	22
1.6 Självbestämmande eller anpassning?	27
1.7 Rapportens disposition och författarnas bidrag	29
2 Registerstudie: folkbildningsdeltagande i segregerade städer	31
2.1 Skillnader i levnadsvillkor	32
2.2 Skillnader i folkbildningsdeltagande	38
2.3 Samband mellan levnadsvillkor och deltagande	54
2.4 Sammanfattande slutsatser	60
3 Förankrad, invävd och trevande: folkbildning i tre stadsdelar	63
3.1 Likheter och skillnader mellan stadsdelarna	66
3.2 Storstadsort: förankrad folkbildning	68
3.3 Tätort: invävd folkbildning	81
3.4 Landsort: trevande folkbildning	89
3.5 Sammanfattande slutsatser	99

4 Framgångsrik folkbildning: självbestämmande eller anpassning?-----	101
4.1 Ska framgång räknas i kvantitet eller kvalitet?-----	102
4.2 (Ut)bildningssyftet: grundläggande eller avancerad?-----	104
4.3 Kultursyftet: delaktighet i kulturlivet eller egen kulturproduktion?-----	114
4.4 Demokrati- och påverkanssyftet: upplysning eller självbestämmande?-----	116
4.5 Sammanfattande slutsatser-----	127
5 Sammanfattande analys-----	129
5.1 Mer relevant i marginaliserade stadsdelar-----	130
5.2 Förankrad, invävd och trevande-----	133
5.3 Sociala innovationer-----	135
5.4 Platser för möten och organisering-----	140
5.5 Står folkbildningen i vägen?-----	143
Referenser-----	147
Bilaga 1: databaser-----	153
Bilaga 2: tabeller-----	155
Bilaga 3: urval och frågor för fallstudier och intervjuer-----	159

1 Folkbildning i segregerade städer

Den statsbidragsberättigade folkbildningen ska ge alla lika möjligheter att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.¹ Drygt fyra miljarder kronor fördelas årligen från staten till studieförbund och folkhögskolor, med syftet att folkbildningen ska stärka demokratin, minska (ut)bildningsklyftor och stärka i synnerhet exkluderade gruppers deltagande i kulturliv och samhällsutveckling. Som en fri och frivillig form av lärande i det civila samhället har folkbildning historiskt varit viktig för exkluderade gruppers strävan efter ett godare liv. Folkbildningen ses ofta som ”ett kitt som håller samman, stärker och utvecklar det svenska samhället och demokratin”.²

Hur folkbildning fungerar i relation till dem som står längst ifrån ett fullvärdigt medborgarskap i samhället är föremål för denna studie.³ Fokus riktas här mot befolkningen i områden som ofta benämns ”förorter”, det vill säga de marginaliserade stadsdelar som upptar mycket tid och uppmärksamhet i det politiska samtalet. Eftersom folkbildningen har flest deltagare i städer blir de polariserade levnadsvillkoren och segregationen i dessa livsmiljöer en utmaning för både studieförbund och folkhögskolor. I denna studie ska vi undersöka om och hur den statsfinansierade folkbildningen når befolkningen i städers marginaliserade områden och hur folkbildningen organiseras och fungerar i relation till denna grupp.

---

1 Se till exempel Prop. 2013/14:172, s. 7, där regeringen även lyfter fram folkbildningen som en viktig samhällsaktör genom dess roll i att skapa fria och öppna rum för bildning och erövrande av kunskap, samt dess vidare funktion att utgöra ett viktigt socialt sammanhang för människor runtom i landet.

2 Folkbildningsradet.se.

3 Med ”medborgarskap” avses här inte en strikt juridisk anslutning till den svenska staten, utan snarare att tillhöra samhället genom att befinna sig, verka och leva här.

1.1 OJÄMLIKHET OCH SEGREGATION

Varför är det relevant att lyfta segregationens betydelse för folkbildningen och vad kan vi lära genom att fokusera på vissa enskilda stadsdelar? En anledning är att segregationen är ett resultat av ökade samhälleliga ojämlikheter vilket är en av folkbildningens grundläggande uppgifter att bryta. Vi vet att ojämlikheterna i det svenska samhället fördjupas och ökar snabbt jämfört med i andra länder i västvärlden.⁴ Detta kan märkas i växande inkomstskillnader, men också i ökande klyftor i människors hälsa och självförtroende.⁵ Ojämlikheten begränsar också den politiska demokratin eftersom den rika minoritetens makt och inflytande över andras levnadsvillkor ökar.⁶ Samhället står därför i högre utsträckning inför sociala och politiska utmaningar som påminner om dem som var aktuella vid demokratins genombrott i västvärlden. Då gjorde sig folkbildning genom olika folkrörelser gällande som en central strategi för exkluderade gruppernas politiska mobilisering och sedermera inkludering.⁷ Folkbildningen har därför en betydelsefull roll att spela även idag, mot bakgrund av skenande ojämlikheter och en mer vacklande samhällelig förankring för demokratins värderingar.⁸

Att olika grupper lever på olika platser i staden är inte ett problem i sig. Men när människor med olika livschanser skiljs åt i stadens rum är risken påtaglig att resurssvaga grupper får ytterligare sämre livschanser. Segregation är både en konsekvens av ett ojämlikt samhälle och i sig en orsak till vidare ojämlikheter och innebär konkret *rumslig åtskillnad* mellan rika och fattiga.⁹ Segregationen begränsar ytterligare exkluderade gruppers friheter och valmöjligheter, den förvärrar och konserverar ojämlikheter och dess konsekvenser och den förhindrar och förvränger förutsättningarna för en jämlik politisk kommunikation mellan samhällets olika grupper.¹⁰ Segregationen är alltså *en* bidragande orsak, bland andra, till att "förortens" invånare i högre grad är låginkomsttagare, arbetslösa och utsatta för diskriminering.¹¹ Segregationen är också en bidragande orsak till att andra samhällsgruppers egna privilegier

---

4 OECD (2015), Almqvist (2016), SCB (2014), Stigendal och Östergren (2013), Stockholms stad (2015).

5 Therborn (2016).

6 SOU 2016:5.

7 Se t.ex. Bjurström och Harding (2013).

8 Rosanvallon (2017), Crouch (2011).

9 Andersson, Franzén, Hedman och Lindberg (2017).

10 Young (2000) s.204 ff.

11 Socialstyrelsen (2010), SCB (2014).

och levnadsförhållanden döljs för dem själva, eftersom de i vardagens rörelser i staden kan välja bort att ta del av de mer exkluderade invånarnas levnadsvillkor.

I den följande texten kommer vi att benämna stadsdelar som särskilt pekats ut som ”förorter” och stigmatiserats som ”utanförskapsområden” för *marginaliserade stadsdelar*. Här lever många som drabbas av social exkludering, sämre livschanser och hinder i att själva artikulera sig i det offentliga samtalet. De är i betydande grad frånvarande från etablerade politiska, ekonomiska, mediala och andra beslutandeforum i samhället. Deras friheter begränsas genom att tillgången till kvalitativ vård, lika utbildningsmöjligheter, kommers och kultur blir sämre. Det kan handla om att faciliteter för arbete, vård, omsorg, fritid, lek, möten, biografier, teatrar och transport förfaller, förflyttas, läggs ner eller blir mer otillgängliga.¹² Det kan också handla om att kvaliteten på den lokala servicen, exempelvis bostäder, skolor eller mötesplatser blir knappare eller sämre.¹³ I synnerhet är den kraftiga polariseringen i grundskolans resultat mellan olika stadsdelars högstadieskolor en av segregationens mest oroande konsekvenser.¹⁴

En ofrivillig åtskillnad mellan olika sociala och etniska grupper innebär också att fattigare grupper får sämre friheter och livschanser eftersom de får utstå större misstänksamhet, stigmatisering och hat från det omgivande samhället. Segregationen bidrar till att icke-vithudade grupper, som är relativt fattigare och lever under hårdare levnadsvillkor, också får utstå diskriminering och rasism som får starkare fotfäste i samhället.¹⁵ De fattiga och deras stadsdelar pekars då i större utsträckning ut som i sig själva orsaken till problem som kriminalitet eller arbetslöshet.¹⁶ Enligt sociologen Susanne Urban präglas olika myndigheters retorik och åtgärder som riktas till dessa stadsdelar allt mer av ett stigmatiserande säkerhetstänkande:

”Det finns en oro för att bostadsområden med få svenskar och kulturellt avvikande invånare ska utveckla en egen kultur som tar avstånd från normer som ”svenskar” delar. Detta innebär enligt den här föreställningen att invånarna i de ”svenskglea” bostadsområdena t.ex. kommer att tycka att det är OK att

---

12 Legeby, Berghauer Pont och Marcus (2015).

13 Edmark (2004).

14 Skolverket (2017) s.40–41.

15 Schierup, Ålund och Neergaard (2018).

16 Dahlstedt (2009), de los Reyes m.fl. (2017).

leva på bidrag, att lagar inte behöver följas, att det politiska systemet inte är rätt sätt att få inflytande och så vidare. Begreppet "parallella samhällen" har börjat användas med koppling till de kända svenskglea utsatta bostadsområdena. Metaforen att situationen är som en "tickande bomb" får en alltmer konkret betydelse när fokus på rekrytering till kriminella organisationer och terroristiska nätverk landar i de så kallade invandrantäta bostadsområdena. Lösningarna blir att utbilda invånarna i dessa områden, och att sysselsätta dem, men också att övervaka och straffa dem.¹⁷

Denna stigmatisering associerar grupper med vissa postkoder och utseenden med ytterligare negativa värden vilket i sin tur ytterligare påverkar deras livschanser.¹⁸ Detta riskerar att försämra exkluderade gruppers självförtroende och möjligheter att hävda sina rättigheter och mobilisera för ett bättre liv. Dessa utmaningar innebär dock inte att den marginaliserade befolkningen är passiv i relation till sina levnadsvillkor. Det lokala civilsamhället i dessa stadsdelar är en betydelsefull och kompletterande social och politisk arena med relevans för folkbildningen.

1.2 CIVILSAMHÄLLET I MARGINALISERADE STADSDELAR

Civilsamhället i marginaliserade stadsdelar, det organiserade föreningslivet och andra nätverk med förankring i dessa stadsdelar, fyller ofta centrala funktioner för lokalbefolkningens möjligheter att öka sitt deltagande i samhället, utöka sina nätverk och hantera vardagliga problem.¹⁹ De lokalt förankrade föreningarna bidrar till att skapa gemenskaper och att utveckla aktiviteter som ger mening och sammanhang i vardagen. Särskilt viktiga är de i relation till sårbara grupper som sjuka, arbetslösa, barn, unga, äldre och funktionshindrade. Föreningarna blir också viktiga politiska arenor där diskussioner om gruppens eller områdets problem diskuteras och gemensam handling formas.

Föreningarna präglas också av stor resursknapphet eftersom deras medlemmar har en utsatt position i samhället. Föreningar har därför ibland oöverstigliga problem att hantera i lokalsamhället. De förväntas komplettera och hantera brister i den offentliga serviceproduktionen men saknar adek-

---

¹⁷ Urban (2018), s. 84.

¹⁸ Ericsson, Molina och Ristilammi (2000), Dahlstedt (2018), Mulinari (2017).

¹⁹ Kings (2011), Olsson (2008).

vata ekonomiska medel och faciliteter för detta arbete. Särskilt har bristen på lokaler och andra typer av resurser för gemensamma aktiviteter uppmärksammas.²⁰ En konsekvens av detta är att civilsamhället i dessa stadsdelar i allt större utsträckning blir beroende av olika fonder för föreningsstöd. Dessa medel kanaliseras ofta genom statliga eller kommunala politiska interventioner eller genom olika insatser för ”integration”.²¹

En ofta använd statlig och kommunal strategi för att bekämpa segregationen är områdesavgränsade lokala utvecklingsprogram som syftar till att förbättra stadsdelarnas livsmiljö.²² Den här verksamheten har i vissa stora marginaliserade stadsdelar pågått i många årtionden, men projekten har sällan omfattat centrala frågor som arbetsmarknad och skola. Utvärderingar visar att projekten inte uppnår sina målsättningar att bryta segregationen. Vissa hävdar att projekten bidrar till att göra livet enklare för befolkningen medan andra menar att de bidrar till att ytterligare stigmatisera vissa stadsdelar som orsaker till segregation.²³

Å ena sidan kan olika fonder riktade till föreningar i marginaliserade stadsdelar främja möjligheter att utveckla och etablera meningsfull verksamhet som ökar livschanserna. Å andra sidan riskerar fondernas små och tidsbegränsade resurser att begränsa föreningslivets oberoende och handlingsutrymme. Relationen mellan lokala statliga insatser och lokalbefolkningen präglas i grunden av spänningar och konflikter mot bakgrund av skenande ojämlikheter. Genom föreningslivet kanaliseras förhoppningsvis medlemmars krav och önskemål på hur livet kan förbättras i relation till offentlig serviceproduktion. Men genom de lokala utvecklingsprojekten och annan offentlig politik för föreningsstöd kan dock stat och kommuner komma att utöva inflytande över det lokala föreningslivets aktiviteter genom att neutralisera deras kritiska udd.²⁴ Risken är att det blir svårare för föreningar att kritisera organisationer som har kritiskt inflytande över dess resurser, och därmed deras verksamhet.²⁵

Folkbildningens resurser har därför en viktig roll att spela i dessa stadsdelar. För det första kan folkbildningen bidra till att stärka befolkningen i mar-

---

20 Nilsson och Listerborn (2015).

21 Tahvilzadeh och Kings (2018), Urban (2018).

22 Olsson och Törnquist (2009).

23 Ibid, Urban (2018).

24 Dahlstedt, Kings och Tahvilzadeh (2018).

25 Tahvilzadeh och Kings (2018), Tahvilzadeh och Kings (2015).

ginaliserade stadsdelar genom olika kultur- och bildningsinsatser, men också bidra till att stärka det lokala civilsamhällets oberoende och kritiska funktion.

1.3 STUDIENS UPPLÄGG

Allt mer segregerade städer och allt större utbud av folkbildning i städerna gör det relevant att undersöka om och hur folkbildning når ut till marginaliserade grupper och stadsdelar. Syftet med föreliggande studie är att:

- beskriva och analysera studieförbundens och folkhögskolornas deltagare och verksamhet i marginaliserade stadsdelar
- beskriva och diskutera förutsättningar för studieförbundens och folkhögskolornas arbete i marginaliserade stadsdelar
- ge exempel på, beskriva och analysera olika insatser inom studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet i ett urval av marginaliserade stadsdelar i syfte att diskutera hinder och möjligheter för framgångsrik folkbildningsverksamhet i relation till statens syften med statsbidraget.

10 procent av den svenska befolkningen har aldrig kommit i kontakt med folkbildningen. En dominerande grupp som står utanför folkbildningen är män med hög inkomst. Utanför folkbildning står även mer marginaliserade grupper som icke-föreningsaktiva, ensamstående kvinnor med barn, ålderspensionärer i storstad, större städer och förorter, kvinnor över 65 år med kortare utbildning och inkomst samt medelålders män med kort formell utbildning.²⁶ Generellt är folkbildningsdeltagandet bland de utrikes födda i åldrarna 15–64 år större än motsvarande inrikes födda. Kvinnor i 20–40-årsåldern, grupper från EU-länder utom Norden och Asien, samt män från Norden deltar i mindre utsträckning i studiecirklar. Deltar mindre gör också de som förvärvsarbetar bland de utrikes födda, de som invandrat 2011 eller senare samt boende i Stockholm och i Sydsvrige.²⁷ Tidigare undersökningar om och i hur stor grad befolkningen i marginaliserade stadsdelar deltar i folkbildning finns inte. En svårighet för en sådan studie är att avgränsa målgruppen i sig. Vilka och hur många lever i en marginaliserad stadsdel i Sverige idag? Det finns ingen enkel och given avgränsning av ”marginaliserad stadsdel” eller av hur många som ingår i denna definition. Antalet bostadsområden som har ansetts präglas av problem som social utsatthet eller ”utanförskap” har varierat över

---

²⁶ Folkbildningsrådet (2017a).

²⁷ Nordzell, Håkansson, Kellokumpu och Rydenstam (2018).

tid. Statliga projektsatsningar, politiska partiers utredningar, myndigheters bedömningar och forskningsanalyser använder olika definitioner. Målgrupper för de statliga projekten i satsningen ”lokalt utvecklingsarbete” omfattade exempelvis 38 stadsdelar i 21 kommuner.²⁸ 2016 presenterade Moderaterna en lista på 130 stadsdelar som definierats som ”utanförskapsområden”, bland annat utifrån kriteriet att förvärvsarbetsgraden understiger 50 procent.²⁹ Vidare har myndigheter som Delegation mot segregation, Konstrådet och Kulturrådet använt andra kriterier för avgränsning.

Underrättelsetjänsten inom Polismyndigheten, den Nationella Operativa Avdelningen (NOA), avgränsade (2015) 53 stadsdelar i landet som är utsatta vad gäller ”allvarlig brottslighet och socioekonomiska faktorer”.³⁰ 2017 ökade enheten i en ny rapport antalet utsatta områden till 61 och av dessa ansågs 23 vara särskilt utsatta. I rapporten definieras ”utsatt område” som ”ett geografiskt avgränsat område” som karaktäriseras av ”låg socioekonomisk status” och där ”kriminella har en inverkan på lokalsamhället”.³¹ Bedömningen av utsatthet har gjorts utifrån de boendes benägenhet att delta i rättsprocessen, polisens möjlighet att utföra sitt uppdrag, eventuella parallella samhällsstrukturer, och extremism, främst den våldsbejakande islamistiska extremismen, skriver NOA.³²

I denna utvärdering tar vi inte ställning till rimligheten i NOAs metod och definition.³³ Trots definitionens godtycklighet och begränsningar använder vi stadsdelar som Polismyndigheten pekar ut som ”utsatta” som ett sätt att ringa in och ge en ögonblicksbild av segregationen. De 61 stadsdelarna innefattar cirka en halv miljon invånare och finns i 27 större svenska kommuner med nära 3,5 miljoner invånare. Bostadsområdena är i regel grannskap byggda under 1960- och 1970-talen i den urbana periferin. Detta innebär att de är geografiskt avgränsade med relativt avstånd från städernas centrum, vilket kan påverka tillgången till samhällsservice negativt.

---

28 Arbetsmarknadsdepartementet (2012).

29 Moderaterna (2016).

30 Polismyndigheten (2015).

31 Se sammanfattning Polismyndigheten (2017).

32 Ibid.

33 Vad som exakt är en ”parallell samhällsstruktur” eller ”extremism” framgår inte i rapporten och inga konkreta metoder presenteras för hur denna bedömning gjorts. Novus menar exempelvis i en opinionsundersökning att 7 av 10 invånare i dessa ”utsatta” stadsdelar känner en samhörighet med Sverige och att förtroendet för Polismyndigheten bland dessa invånare är större än för andra myndigheter. Dessutom menar Novus att förtroendet för myndigheten är på samma nivå som allmänheten i övrigt (Novus, The Global Village och politikerkolan Hög Rösten (2018).

Genom en registerstudie undersöker vi denna befolknings deltagande i folkbildning (studieförbund och folkhögskolor) i jämförelse med dels befolkningen i andra delar av kommunerna, dels riket i genomsnitt. Följande frågor vägleder undersökningen:

- Vad kännetecknar befolkningen i de 61 marginaliserade stadsdelarna?
- Vilka deltagare når folkbildningen i de marginaliserade stadsdelarna?
- I vilka studieförbund och i vilka kurser deltar deltagarna i marginaliserade områden?
- Hur kan vi förstå sambandet mellan olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer och deltagande i folkbildning?

Den statistiska studien kompletteras med jämförande fallstudier i tre stadsdelar. Urvalet har gjorts för att fånga stadsdelar där folkbildning finns närvarande i en hyfsad nivå i jämförelse med andra stadsdelar, för att täcka både storstad och andra städer, samt för att säkerställa en geografisk spridning över landet. I fallstudierna undersöks folkbildningen med mer gatunära perspektiv genom intervjuer med företrädare för studieförbund, folkhögskolor och deltagare. Syftet är att ge exempel på, beskriva och analysera olika insatser inom studieförbunden och folkhögskolorna utifrån följande frågeställningar:

- Hur ser folkbildningens förutsättningar ut att nå ut med verksamhet till de marginaliserade stadsdelarna, med fokus på stadsdelarnas geografiska läge och befolkningens organisering och lokala engagemang?
- Vilka strategier tillämpar folkbildningsorganisationerna och hur organiseras verksamheten vad avser bildningsbehov, samlingslokaler i eller utanför stadsdelen, lokal förankring och samverkansnätverk i marginaliserade stadsdelar?
- Hur motiverar folkbildningsorganisationerna och dess deltagare framgångsrika insatser i relation till statens syften med statsbidraget i marginaliserade stadsdelar?

Nedan definierar vi vad vi menar med statsbidragsberättigad folkbildning och tydliggör våra utgångspunkter genom att uttolka statens fyra syften kopplade med statsbidraget, i relation till folkbildningsverksamheten i marginaliserade stadsdelar.³⁴

---

³⁴ Se bilaga för diskussion om databaser och register samt motiv för urval till fallstudier.

1.4 STATSBIDRAGSBERÄTTIGAD FOLKBILDNING: PRECISERING

Folkbildning är ett fritt och frivilligt lärande som pågår i hela civilsamhället, men bara en begränsad del har rätt till statsbidrag. Vilken del som är statsbidragsberättigad regleras bland annat av regeringens *Förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen*. Statsbidraget fördelas och följs upp av Folkbildningsrådet som är en ideell förening med vissa myndighetsuppdrag givna av riksdagen och regeringen. Statsbidraget uppgick år 2018 till cirka 4 miljarder kronor och fördelades till godkända studieförbund och folkhögskolor.

De 10 studieförbund som godkänts som statsbidragsmottagare är enligt villkoren ideella föreningar, demokratiskt styrda med ansvarig styrelse, med minst tre medlemsorganisationer och fem enheter som bedriver lokal folkbildningsverksamhet om minst 200 000 studietimmar per år. Studieförbunden får totalt cirka 1,8 miljarder kronor i statsbidrag varav 10 procent är organisationsbidrag och resterande fördelas utefter rapporterad folkbildningsverksamhet. Studieförbunden har därför betydelsefulla incitament att attrahera deltagare till sina arrangemang som utformas som *studiecirklar*, *kulturprogram* eller *annan folkbildningsverksamhet*.

En studiecirkel är en mindre grupp som planmässigt, genom samtal och dialog, bedriver gemensamma studier. Formellt definieras den som en frivillig sammankomst av minst tre personer och högst 20 personer som är minst 13 år, och som träffas minst en gång i 3 timmar, maximalt 9 timmar per vecka, och 480 timmar per år. Studiecirkeln ska ha en godkänd ledare som har den kompetens som krävs för att fullfölja uppdraget samt en dokumentation av cirkelns planering samt det studiematerial som används. Vissa studiecirklar tar ut egenavgifter från deltagarna och ibland är cirkelledarna avlönade. Många cirklar är dock kostnadsfria och drivs på ideell basis.³⁵

Folkbildningsrådets fördelning av statsbidrag till studieförbunden baseras på tidigare års genomförda och inrapporterade verksamhet. Antal studietimmar respektive unika deltagare utgör den huvudsakliga fördelningsgrunden. 62 procent av ersättningen baseras på den rapporterade studiecirkelverksamheten där hälften av medlen tilldelas utefter antalet timmar, och hälften

---

35 En studietimme motsvarar 45 minuter och studieförbund bistår i olika grad med material som litteratur, instrument, kursmaterial, lokalhyra och ersättning till ledare och gästföreläsare.

utefter antalet unika deltagare.³⁶ En unik deltagare är en person som deltagit i minst en cirkel. Många deltar i flera cirklar per år, men det totala antalet rapporterade unika deltagare i cirkelverksamhet uppgick 2016 till cirka 637 000 deltagare i 272 000 cirklar.³⁷

Utöver studiecirklar anordnar studieförbund verksamhet i *annan folkbildningsverksamhet* som utgör 5 procent av statsbidraget respektive *kulturprogram* som utgör 15 procent av statsbidraget. Bildningsaktivitet i annan folkbildningsverksamhet är friare än i studiecirklar och syftar ofta till att pröva nya former av folkbildning.³⁸ Kulturprogram är ett framförande eller en föreläsning inför, eller tillsammans med, en publik som äger rum under minst 30 minuter och har minst fem deltagare inklusive ledaren. I dessa arrangemang registreras inte deltagarnas personnummer. 2016 rapporterades nästan 20 miljoner deltagare i olika kulturprogram.³⁹

Studieförbunden erhåller ibland statligt stöd, utöver det ordinarie folkbildningsanslaget, för "särskilda insatser" som enligt Folkbildningsrådet handlar om cirka 5 procent av det statliga stödet. Satsningar handlar bland annat om att främja föräldrars delaktighet i barns lärande, matchningsinsatser på arbetsmarknad, mänskliga rättigheter och stöd till asylsökande – benämnd "Svenska från dag ett" och "Vardagssvenska". Vidare utgörs det riktade stödet också av särskilda insatser för att stärka demokratin samt av uppsökande och motiverande insatser riktade till utrikes födda kvinnor.⁴⁰

Det statliga stödet täcker dock mindre än hälften av studieförbundens verksamhet, som till över hälften finansieras med andra medel.⁴¹ En allt minskande del finansieras med kommun- eller landstingsbidrag (ca 10 procent för 2014).⁴² Cirka 4 600 heltidstjänster finns inom studieförbunden. 83 procent av studieförbundens verksamheter genomförs i samverkan med andra organisationer, i huvudsak ideella föreningar, och 89 procent av cirkelledarna är inte arvoderade.⁴³

---

36 Deltagarna som rapporteras i cirkelverksamhet måste uppge personnummer i närvarolistor som utgör underlag för rapportering till Folkbildningsrådet. Denna rapportering utgör underlaget som analyseras i den statistiska undersökningen i denna studie. Se Folkbildningsrådet (2018a).

37 Folkbildningsrådet (2017a).

38 Skillnaden mellan en studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet är att deltagarna i den senare aktiviteten får vara lägst sex år, träffarna kan vara längre och tätare och sammankomsterna fler eller färre.

39 Folkbildningsrådet (2017a).

40 Folkbildningsrådets hemsida 29 april 2019: <https://www.folkbildningsradet.se/om-studieforbund/etablering-arbetsmarknadsatgarder-och-manskliga-rattigheter/>.

41 Folkbildningsrådet (2018c), s. 11.

42 Abrahamsson med flera (2015), s. 9.

43 Folkbildningsrådet (2018c), s. 14.

Statsfinansierad folkbildning inkluderar också folkhögskolor. År 2018 bedriver 155 folkhögskolor statsbidragsberättigad folkbildning, varav 114 drivs av ideella organisationer och stiftelser. De övriga 42 är offentligt ägda. Folkhögskolorna erhåller cirka 1,9 miljarder kronor i statsstöd per år. Nästan 13 000 deltagare studerar på *allmänna kurser* som riktar sig till individer som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning. Dessa kurser anpassas individuellt till deltagarnas förkunskaper och ambitioner och kan ge behörighet till vidare studier vid högskola och yrkeshögskola. På de *särskilda kurserna* kan deltagarna fördjupa sig i specifika ämnen beroende på folkhögskolans profil. Här studerar cirka 18 000 individer. I vissa fall kan allmänna och särskilda kurser genomföras på distans. Dessutom kan folkhögskolorna ha *korta kurser* som pågår upp till två veckor och har 75 500 deltagare. En pågående trend är att allt fler folkhögskolor öppnar "filialer" i städer för att nå fler deltagargrupper.⁴⁴ Att studera på folkhögskola kostar inget, med undantag för korta kurser. Deltagarna har också rätt till studiemedel för de längre kurserna.

Folkhögskolorna får ett organisationsbidrag för administrativa kostnader men också verksamhetsbidrag anpassat till antalet deltagarveckor. En deltagarvecka motsvarar en deltagare som studerar heltid i fem dagar. Vidare får skolorna förstärkningsbidrag och bidrag för språkligt stöd med syftet att stödja deltagare med funktionsnedsättning eller utrikes födda deltagare för undervisning i svenska.⁴⁵

60 procent av cirkeldeltagarna i landet och mer än hälften av folkhögskolornas deltagare i långa kurser återfinns i storstäder och större städer med omnejd.⁴⁶

I denna studie fokuseras den statsfinansierade folkbildningen i form av cirklar, annan folkbildningsverksamhet och kulturarrangemang, samt folkhögskolans kurser. Det är viktigt att poängtera att folkbildning innebär olika aktiviteter som ryms under ett stort paraply. Att delta i en allmän kurs på en folkhögskola eller att närvara vid en studiecirkelträff eller ett kulturprogram i veckan kräver olika grader och former av engagemang av både deltagare och arrangörer. Den statsfinansierade folkbildningsvärlden kan därför se mycket olika ut beroende på vad som studeras och i vilket sammanhang som dessa

---

44 Folkbildningsrådet, (2017a), s. 34.

45 Folkbildningsrådet (2018b).

46 Folkbildningsrådet (2017a).

bildningsformer arrangeras. Syftena med statsbidraget till folkbildningen är dock lika för alla verksamheter.

1.5 SYFTEN MED STATSBIDRAGET

I regeringens proposition *Allas kunskap, allas bildning* beskrivs det folkbildningspolitiska målet, att folkbildningen ”ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.”⁴⁷ Detta förtydligas i skrivningar som säger att folkbildningen ska vara öppen ”gentemot alla delar av samhället ... för att nå grupper och individer som inte tidigare deltagit i folkbildningens verksamhet.”⁴⁸ Knutna till det statliga folkbildningsanslaget finns även fyra syften som anger hur statens medel ska användas:

- *Demokratisyftet*: Statens medel ska stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin.
- *Påverkanssyftet*: Statens medel ska bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang och delta i samhällsutvecklingen.
- *Utbildnings- och bildningssyftet*: Statens medel ska bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället.
- *Kultursyftet*: Statens medel ska bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.⁴⁹

Dessa syften utgör även ett ramverk för folkbildningsrådets studier och utvärderingar av folkbildning. Det framgår av syftesformuleringarna att de både är brett definierade och att de är överlappande. Det är därför vanskligt att genom nedslag i viss folkbildningsverksamhet bedöma om verksamheten har eller har haft en effekt som direkt kan mätas och kopplas till något av syftena. I och med att syftena överlappar är det också svårt att särkoppla dem från varandra.

Den här studien ska bland annat undersöka om och hur statens syften efterlevs, genom empiriska undersökningar av folkbildningsverksamhet i marginaliserade stadsdelar. För att tydliggöra studiens perspektiv och utgångspunkter redogör vi nedan för hur statens syften har tolkats.

---

⁴⁷ Prop (2013/14:172), s. 19.

⁴⁸ *Ibid*, s. 20.

⁴⁹ *Ibid*, s. 29.

Utgångspunkten för studien är att folkbildning kan bidra till att skapa ett rättvisare och mer demokratiskt samhället genom att inkludera exkluderade grupper och skapa möjligheter för dem att fullfölja *ett gott liv*.⁵⁰ Detta beror bland mycket annat på folkbildningens förmåga och lyhördhet i relation till de behov, perspektiv och åsikter som artikuleras av grupper som kan behöva, men som står utanför, folkbildning. Folkbildning kan vara en resurs som stärker dessa gruppers förmågor att artikulera sina perspektiv och intressen och som stärker deras självorganisering i det civila samhället. Men folkbildningen kan också vara ett hinder för främjande av dessa förmågor.

(Ut)bildningssyftet

Utbildnings- och bildningssyftet syftar till att folkbildningen ska utjämna utbildningsklyftor och höja bildningsnivån i samhället. ”Mest till dem som behöver det mest” har Folkbildningsrådets formulerat saken.⁵¹ Detta syfte blir särskilt angeläget i relation till befolkning med kort utbildning, låg inkomst och sämre livschanser. Bildningssyftet innebär att folkbildningen särskilt ska nå grupper som saknar eller inte deltar i formell utbildning för att stärka deras kunskaper och förmågor att ta del av samhällets resurser. Det kan handla om grundläggande kunskaper för deltagande i samhället så som det svenska språket och samhällsorienterande kunskap. Det kan också innebära att kompensera för bristande utbildning i grund- och gymnasieskolor. Under senare år har som nämnts en rad satsningar inriktats på att stärka nyanländas grundläggande språkkunskaper, även grupper som precis har erhållit uppehållstillstånd.⁵²

Folkbildningens särskilda pedagogik kan främja lärande och skapa livschanser för grupper som av olika anledningar har det svårt i det formella utbildningssystemet på grundläggande nivå. I Folkbildningsrådets rapport *Cirkeldeltagares vägar i samhället* presenteras en nationalekonomisk analys av cirkeldeltagandets betydelse för vidare studier och arbete. Analysen visar att deltagande i studiecirkel ökar sannolikheten för arbetslösa personer att få arbete. Sambandet gäller både för utrikes och inrikes födda cirkeldeltagare, för deltagare med högskoleutbildning och för deltagare med kort utbildning.⁵³ Självorganiserad folkbildning kan dessutom bidra till att överbrygga bildningsklyftor som beror på exkluderade gruppers särskilda villkor, om det

---

50 Young, (2000), s. 45.

51 Folkbildningsrådet (2017a), s. 37.

52 Fejes m.fl. (2018).

53 Folkbildningsrådet (kommande).

initieras och organiseras av gruppen själv. Folkbildning kan också bidra till att stärka gruppernas självbilder och självförtroende.

Att stärka civilsamhällets självorganiserade bildning möjliggör också lärande i frågor som olika grupper – exempelvis landets utrikes födda invånare – själva identifierar och som varken kommersiella eller statliga utbildningsaktörer tillhandahåller. Utrikes födda har visserligen invandrat till Sverige. Men behovet av integrationsåtgärder som syftar till att förenkla deltagandet i det svenska samhället behöver inte pågå för evigt bara för att individen vid ett tillfälle har invandrat. ”Integration” som begrepp lanserades i den svenska politiken på 1990-talet i en mångkulturell tolkning.⁵⁴ Målet var att invandrare inte bara skulle anpassa sig till det svenska samhället, vilket senare har kommit att bli den dominerande tolkningen av integrationsbegreppet.⁵⁵ Poängen med idén att införa integrationspolitik istället för ”invandrapolitik” var att det rättvisa mångkulturella samhället är en målsättning som förverkligas genom att stödja minoritetsgruppers frihet att själva välja identiteter. Staten skulle möjliggöra valfriheten och dessutom bidra till stöd för minoritetsgrupper att stärka och utveckla sina identiteter. Att minoritetsgrupper bedriver självorganiserad bildning kring modersmål, religionsstudier eller studier i hemlandets eller – nationalitetens historia kan därför förstås som en avancerad form av bildningsverksamhet i led med ”integration”. När andra utbildningsinstanser i samhället sällan understödjer sådan bildning blir minoritetsgruppers egna initiativ centrala för förverkligandet av ett mångkulturellt samhälle. Genom dessa verksamheter skapas också möjligheter för nya mångkulturella identiteter att växa fram.

Kultursyftet

Utifrån kultursyftet ska folkbildningen bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet. Detta kan dels handla om att ta del av kulturlivet, dels om att utveckla förmågor att själva producera konst, musik och annan kulturverksamhet. Från detta perspektiv är kultur ett sätt för individen att artikulera sin röst, uttrycka sig själv och förverkliga sina passioner, i samverkan med andra.⁵⁶

---

⁵⁴ Prop 1997/98:16.

⁵⁵ Se exempelvis den kritik som riktades mot integrationspolitiken i slutbetänkandet av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering: *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*, SOU 2006:79.

⁵⁶ Harding, Tannå och Lejhäll (2013).

I hela landet spelar folkbildning en framträdande roll som forum för människors aktiviteter för en meningsfull fritidsverksamhet. Det handlar till exempel om att sjunga i kör, att lära sig konsthantverk, spela instrument i grupper eller om att arrangera konserter och andra kulturprogram. På folkhögskolor bildas och utbildas författare, musiker och kulturarbetare av många slag.⁵⁷ Kulturverksamhet kan också i vidare mening bidra till att ge människor ”utrymme att förstå och uttolka samhället, att dela sina upplevelser och bidra till åsiktsbildning och debatt”.⁵⁸ Kulturaktiviteter kan därför tänkas stärka individens identitet, förmåga att artikulera sig själv och sina perspektiv och åsikter. Kulturaktiviteter bidrar också till att skapa mötesplatser för gemensamma aktiviteter och handling: föreläsningar, konserter, festivaler, med mera.⁵⁹

Demokratisyftet och påverkanssyftet

Demokratisyftet definieras i regeringens proposition som aktiviteter som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. *Påverkanssyftet* formuleras i sin tur som att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang och delta i samhällsutvecklingen. Syftena är således mycket överlappande. Dessutom bidrar en framgångsrik bildnings- och kulturverksamhet till att exkluderade grupper stärks i deras förmågor att uttrycka och artikulera sig själva – vilket också påverkar deras livssituation.

Segregationen bidrar till att befolkningen i marginaliserade stadsdelar ges mindre möjligheter att själva påverka sin situation och förändra samhället eftersom exkluderingen också har en politisk dimension. Ovan beskrevs detta som att åtskillnaden mellan rika och fattiga minskar friheter för de resurssvaga, och förhindrar och förvränger utsikterna till en jämlik politisk kommunikation. När samhällets fattiga får sämre möjligheter att lyfta sina frågor och bekymmer till de politiska arenorna, kan folkbildningen ha en avgörande roll att spela. De politiska arenorna i samhället, de stora mediehusen, civilsamhällesorganisationerna, de offentliga förvaltningarna, partiernas beslutsorgan och politiska församlingar är rum som allt mer kan sägas få en elitprägel. Dessa rum är disproportionerligt sammansatta givet mångfalden i samhället

---

57 Folkbildningsrådet (2016).

58 Folkbildningsrådet (2015), Citerat i Nordzell m.fl. (2018), s. 80.

59 I rapporten *Cirkeldeltagare från andra länder* (ibid) betonas kultursyftets relevans i folkbildning bland föreningar med utrikes födda medlemmar.

och ger sämre möjligheter för befolkningen i marginaliserade stadsdelar att vara närvarande och ha en röst.⁶⁰

Marginaliserade grupper har svårt att själva öva sina färdigheter i politisk artikulering och organisering eftersom trösklarna ofta är höga till arenor där aktiviteter kan skapa påverkan. När de väl är där uppstår även nya barriärer och hinder för vidare påverkansarbete. Det är mot bakgrund av detta som civilsamhällets egna rum för politisk kommunikation i marginaliserade stadsdelar blir baser och träningsläger för vidare (politisk) engagemang. Dessa mötesplatser – offentligheter – har ibland en avgörande roll att spela för gruppens politiska handlingskraft.

Folkbildningsrådet uttolkar i sin återrapportering till regeringen 2017 demokratisyftet och menar här att folkbildningen bidrar till att skapa forum för människors politiska, sociala och ideella engagemang. Folkbildningen främjar demokratiska arbetsformer, människors vilja och drivkrafter stärks.⁶¹ Påverkanssyftet uttolkas i samma rapport och här skriver Folkbildningsrådet att folkbildningen bidrar till att stärka det civila samhällets organisation som ”en bas för befolkningens samhällsengagemang”. Folkbildningen anses stärka möjligheter att nå ut till en mångfald av landets vuxna genom att ”erbjuda redskap och arenor för påverkansarbete”.⁶²

Det är allmänt vedertaget att folkbildningen inte bara handlar om innehållet i kurserna på folkhögskolor eller i studieförbundens studiecirklar och kulturarrangemang. Dessa aktiviteter utgör också sociala arenor och mötesplatser för samvaro inom och mellan olika grupper. Dessa arenor blir särskilt viktiga för platser och grupper som saknar andra möjligheter att samlas för gemensamma aktiviteter.⁶³ De fungerar med andra ord som *offentligheter*. Deltagarna är intresserade av lärandet i sig, av den kurs eller litteratur som studeras eller den föredragshållare som talar. Men både innan, under och efter mötet sker en social interaktion mellan olika individer utöver lärandet i sig. Studiecirkeln och kursen kan också ses som ett uttryck för en gemenskap.

I utvärderingen *Cirkeldeltagare från andra länder* dras utifrån intervjuer med föreningsaktiva slutsatsen att cirkelverksamheten skapar möjligheter för resurssvaga grupper att forma ett socialt sammanhang i form av en *föreningslokal*. I dessa sammanhang kan individer ”få andlig påfyllning, bli

---

60 Tahvilzadeh (2015).

61 Folkbildningsrådet (2017a), s. 13.

62 Ibid.

63 Andersson och Mellander (2011).

stärkt i själen och få möjlighet att samtala med vänner både från olika delar av världen och sådana ... med samma bakgrund som en själv”.⁶⁴ Folkbildningen bidrar också till att skapa andra former av mötesplatser som kulturhus, verkstäder för konsthantverk och mycket mer.

De lokala mötesplatserna fungerar därför som offentligheter genom att individer tillsammans med andra diskuterar, lär, praktiserar och tränar för både individuell och gemensam nytta. Ibland leder detta vidare till kollektiv handling. Tillgången till offentligheter har lyfts fram som central för demokratiseringsprocesser i det urbana samhället.⁶⁵ På torg, caféer, bibliotek och andra offentliga platser kan de som önskar engagera sig i olika självorganiserade aktiviteter, som medborgare öva sig att kommunicera och utveckla idéer och perspektiv i dialog med andra.⁶⁶

Marginaliserade grupper är inte alltid välkomna i samhällets offentliga rum, vilket är en viktig aspekt av marginaliseringen i sig. Offentligheter är genomsyrade av ojämlika maktrelationer.⁶⁷ Därför är det viktigt att belysa de mini-offentligheter som marginaliserade grupper själva upprättar för att utveckla egna identiteter, stilar och gemenskaper. Här kan exkluderade grupper stärkas i sina förmågor att inte bara delta i samhällsutvecklingen utan att gemensamt med andra påverka och förändra de villkor som begränsar deras livschanser. Vare sig det handlar om ett gemensamt motstånd mot arbetslöshet, diskriminering eller sexistiskt förtryck, kan dessa offentligheter bidra till fria och skyddade rum för demokratisering.⁶⁸ Detta kan exempelvis ske genom offentliga diskussioner och lärande om gemensamma problem, genom formande av oppositioner och genom att ställa makthavare till svars, erövra inflytande i politiska frågor och öva för politiskt ansvarstagande och styrning.⁶⁹

1.6 SJÄLVBESTÄMMANDE ELLER ANPASSNING?

Folkbildning kan utifrån ovanstående tolkningar av utbildnings/bildnings-syftet och kultursyftet bidra till *självförverkligande*, vilket vi förstår som *möjligheter för individer och grupper att utveckla och använda sina förmågor och*

---

64 Nordzell m.fl. (2018), s. 99.

65 Se till exempel Habermas (1962/2003).

66 Young (2000).

67 Fraser (2003).

68 Larson (2010).

69 Young (2000), s. 173 ff., jfr. Fraser (2003).

att uttrycka sina erfarenheter.⁷⁰ Bildnings- och kultursyftet kan på så sätt ha en kompensatorisk funktion när möjligheter att tillgodose dessa behov med stöd av andra samhällsinstitutioner brister. Marginaliserade grupper kan på så sätt stärka egna gemenskaper och röster genom att skapa egna arenor för kollektiv lärande, träning och utveckling.

Medan tillgång till kultur och bildning kan bidra till ökat självförverkligande, kan potentialen med folkbildning också var dess möjlighet att stärka deltagarnas *självbestämmande*. Vi definierar självbestämmande i led med demokrati- och påverkanssyftet som *möjligheter att ha inflytande över det man gör och över de villkor som påverkar det man gör*.⁷¹

Utifrån ovanstående diskussion är en förutsättning för förverkligande av statens syften att folkbildningen är *fri och frivillig*. Det vill säga att folkbildning är som mest ideal när den växer fram organiskt genom förväntningar och önskemål som kommer från ett civilsamhälle som oberoende av andra själva formar innehållet i bildningen. Vi menar i den här studien att statsfinansierad folkbildning inte alltid uppfyller detta kriterium eftersom man, liksom andra etablerade organisationer i samhället, utövar inflytande över deltagandets form och innehåll. Detta är alltid en risk i verksamheter som riktar sig till grupper som problematiseras och ifrågasätts av stat och samhälle och vars förmåga att själva artikulera sina intressen ofta brister. Genom folkbildningen skapas nämligen inte bara olika sätt att praktisera bildning på, utan också föreställningar om vad ett "folk" är och bör vara. Folkbildningsinstitutionerna riskerar på så sätt att konservera rådande maktskillnader genom att etablera vissa förhållningssätt gentemot marginaliserade grupper.⁷²

Denna risk har påtalats i tidigare studier av folkbildning i relation till invandrargrupper. Folkbildning som riktas till "invandrare" kan på ett överdrivet sätt fokusera på gruppernas kulturella skillnader i relation till föreställningar om vad som "svenskheten" innebär, istället för att se exkludering av utrikes födda i befolkningen som ett resultat av social orättvisa eller diskriminering i samhället.

Invandrarföreningar som samverkar med studieförbund riskerar då att anamma en integrationsretorik som i själva verket betonar assimilerande idéer. Det kan till exempel innebära att "invandrarna" anses behöva anpassas till

---

70 Citerat ur Young (2002), s. 45.

71 Ibid.

72 Nordvall (2005).

en svensk demokratisk kontext eftersom de förutsätts härstamma från ”odemokratiska och patriarkala kulturer”.⁷³ Föreningarna anpassar sig till retoriken om kulturskillnader för att behovet av stöd från studieförbund är stort. Men invandrarföreningar uttrycker själva andra målsättningar med sina folkbildningsambitioner, till exempel verksamhet som handlar om att motverka rasism och strukturell diskriminering.⁷⁴

Liknande risker har också lyfts fram i tidigare studier av folkbildningens bidrag till lokala utvecklingsprocesser i marginaliserade stadsdelar: Befolkningen i marginaliserade stadsdelar visar sig inte vara representerade i organiseringen på lokal nivå och folkbildare visar stundtals oförmåga i att sätta sig in i och förstå de villkor som präglar stadsdelarnas vardag och erfarenheter.⁷⁵

Dessa kritiska perspektiv uppmärksammar en problematik som folkbildningen har att hantera i arbetet med grupper som har sämre livschanser än övriga. Bidrar folkbildningen till att stärka dessa gruppers organisering och aktiviteter på deras egna villkor? Eller bidrar studieförbund och folkhögskolor, precis som delar av offentlig sektor gör, till att anpassa befolkningen efter på förhand uppställda normer och bildningsformer? Dessa frågor diskuteras vidare i kommande kapitel.

1.7 RAPPORTENS DISPOSITION OCH FÖRFATTARNAS BIDRAG

Förhoppningsvis bidrar denna studie till en djupare förståelse av den problematik som skissats i denna inledning. I nästa kapitel (2) presenteras resultaten av den statistiska registerstudien, där vi på övergripande nivå undersöker deltagandet i folkbildning i de 27 kommunerna. Detta kapitel har författats av Nazem Tahvilzadeh tillsammans med Charlotta Mellander som ansvarat för bearbetning, analys och deltagit i tolkningen av det statistiska materialet.

I efterföljande två kapitel följer resultat och analys av fallstudierna, där underlaget utgörs av intervjuer med företrädare för studieförbund, folkhögskolor och deltagare i tre marginaliserade stadsdelar. Dessa kapitel har författats av Nazem Tahvilzadeh tillsammans med Ilhan Kellecioglu som särskilt ansvarat för empiriinsamling och bearbetning i ”Tätort” och ”Landsort”, samt för fokusgruppsintervjuerna i studien.

---

⁷³ Osman (2006), s. 223.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Eriksson (2008).

Problemformuleringar, tolkningsramen och slutsatserna i inledningen och det avslutande kapitlet, där resultatens implikationer för folkbildningen diskuteras, har författats av Nazem Tahvilzadeh. Varje kapitel innehåller en sammanfattning där de viktigaste slutsatserna summeras med kommentarer. Kapitel 5 kan också läsas som en sammanfattning av rapportens centrala slutsatser. —

2 Registerstudie: folkbildningsdeltagande i segregerade städer

I detta kapitel kartlägger vi levnadsvillkor och deltagande i folkbildning i 61 marginaliserade stadsdelar och i 27 kommuner år 2016.⁷⁶ Syftet är att beskriva och analysera folkbildningens deltagare och verksamhet, samt att på övergripande nivå beskriva förutsättningar för folkbildningens arbete i dessa områden. Jämförelser mellan befolkningen i marginaliserade stadsdelar och den övriga befolkningen i respektive kommun görs genomgående. Dessa frågor vägleder presentation av resultatet:

- Vad kännetecknar befolkningen i de 61 marginaliserade stadsdelarna?
- Vilka deltagare når folkbildningen i de marginaliserade stadsdelarna?
- I vilka studieförbund och i vilka cirklar deltar deltagarna i marginaliserade områden?
- Hur kan vi förstå sambandet mellan olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer och deltagande i folkbildning?

Den statistiska undersökningen baseras på registerdata från olika databaser på SCB.⁷⁷ Med *deltagande i folkbildning* avses här deltagare i antingen studie-cirkel eller annan folkbildningsverksamhet i något av de tio studieförbund som erhåller statsbidrag. Detta innebär att vi inte undersöker deltagare i kulturarrangemang och att vi inte skiljer på individer som deltar mer eller mindre intensivt i studiecirklar.

Deltagare i folkhögskola avser här samtliga kursdeltagare som rapporterat in uppgifter år 2016/2017, oaktat om individen är registrerad på en eller flera kurser. En individ kan därför ha deltagit i flera kurser och räknas då flera gånger i statistiken som SCB (2018) tillhandhållit.

---

⁷⁶ Stadsdelen Vårby sträcker sig över två kommuner i kartläggningen (Huddinge och Stockholm).

⁷⁷ Se bilaga för presentation av de olika databaserna.

I registerstudien ingår individer över 15 år, om inte annat anges.⁷⁸

Som nämndes i föregående kapitel avgränsas *marginaliserade stadsdelar* till 61 stadsdelar i 27 kommuner utifrån Polismyndighetens (2017) kategorisering (Se Tabell 24 i bilaga för uppgifter om vilka stadsdelar och kommuner detta gäller). Dessa kommuner är antingen storstäder, storstadsnära kommuner eller större städer.⁷⁹ Befolkning som är folkbokförd i ”marginaliserad stadsdel” kategoriseras utifrån Polismyndighetens avgränsning av bostadsområden och den befolkning som ingår i ”övriga kommunen” är folkbokförd i övriga områden i de 27 kommunerna, utanför den marginaliserade stadsdelen.⁸⁰ Sammantaget täcker statistiken cirka 3,4 miljoner invånare, varav cirka 12 procent, ungefär 425 000 personer är bosatta i en marginaliserad stadsdel. De 61 marginaliserade stadsdelarna består huvudsakligen av storskaliga bostadsområden byggda under 1960- och 1970-talen. I den följande texten jämför vi de båda befolkningsgrupperna, som är folkbokförda i eller utanför en marginaliserad stadsdel efter olika socioekonomiska och demografiska faktorer.

2.1 SKILLNADER I LEVNADSVILLKOR

Skillnaderna mellan befolkningsgrupperna tecknar en grov bild av förutsättningar för folkbildningens verksamhet i marginaliserade stadsdelar. I tabellerna redovisas två typer av andelar, andel i relation till det totala antalet människor som bor i *marginaliserade stadsdelar*, eller andel i relation till dem som bor i den *övriga kommunen*. I detta avsnitt jämför vi dessa båda

---

78 Anledningen till detta är begränsningar i SCBs mikrodata i LISA-databasen, se bilaga. Den statistik som presenteras och analyseras här har beställts i två omgångar. Hösten 2017 beställdes i samråd med Folkbildningsrådet tabeller över deltagare och icke-deltagare i marginaliserade stadsdelar och övriga riket år 2016 från 0 år och uppåt, och i vissa fall från 6 år och uppåt, utifrån olika bakgrundsfaktorer. I detta material jämförs befolkningen i marginaliserade stadsdelar på aggregerad nivå med deltagare och icke-deltagare i riket totalt. Hösten 2018 beställdes i samråd med Folkbildningsrådet och SCB statistik om deltagandet i folkbildning år 2016 i marginaliserade stadsdelar och övriga kommunens områden som mikrodata ur MONA-databasen, det vill säga på individnivå, utifrån en rad bakgrundsfaktorer. I denna statistik görs mer noggranna jämförelser på individnivå mellan befolkningen i marginaliserade stadsdelar och den övriga befolkningen i samma 27 kommuner, som nedan kommer att benämnas ”övriga kommunen”. Mikrodata som används kommer att benämnas för ”SCB 2018”. Data som har beställts i tabellformat hösten 2017 benämnas för ”SCB 2017”.

79 Enligt Sveriges kommuner och landstings (SKLs) indelning.

80 Det är viktigt att komma ihåg att polisens avgränsning utefter vissa gator och stråk inte alltid fångar hela stadsdelar. Den faktiska befolkningen i stadsdelarna kan därför vara större än det antal som kartlagts i vår studie. Variationerna mellan områdena kan därför vara stora. Vidare kan befolkningen i områdena de facto vara fler än de som är folkbokförda där, vilket också gäller för de kommuner som kartlagts i denna studie.

befolkningsgrupper oavsett om de har deltagit i folkbildning eller inte. Vi illustrerar differenserna mellan de båda grupperna ("Differens") som skillnad i procentenheter.

I nedanstående Tabell 1 kan vi se att 62 procent av befolkningen i marginaliserade stadsdelar är födda i ett annat land, varav 40 procent är födda i Asien, Afrika eller Sydamerika. Andelen individer från Asien, Afrika eller Sydamerika utgör däremot enbart 11 procent av befolkningen i den övriga kommunbefolkningen.

TABELL 1.

Befolkningen i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen efter födelseregion.

FÖDELSEREGION	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Sverige	38%	78%	-40%
Asien	26%	8%	18%
Afrika	11%	2%	10%
EU/Nordamerika/Oceanien	22%	11%	11%
Sydamerika	2%	1%	1%
Sovjetunionen	0,1%	0,1%	0%

Källa: SCB 2018.

Majoriteten i marginaliserade stadsdelar, 76 procent, är antingen utrikes födda eller födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar. I Tabell 2 nedan framgår också att nästan en fjärdedel av befolkningen i marginaliserade stadsdelar är inrikes födda och att cirka 14 procent har någon form av utländsk bakgrund genom att en eller två föräldrar är födda i ett annat land. Sammantaget har folkbokförda i dessa stadsdelar sin bakgrund i fler länder än den övriga befolkningen. I marginaliserade stadsdelar utgörs befolkningen i större grad av synliga minoritetsgrupper från icke-västerländska länder. Men en betydelsefull andel, nära 40 procent, är född i Sverige, även om vissa i denna grupp har föräldrar födda utomlands.

Invandringen till Sverige sätter därför avtryck i marginaliserade stadsdelar. Det är inte ovanligt att diskussionen om dessa stadsdelar också lyfter frågan om hög befolkningsomsättning som ett problem för olika sociala och pedagogiska verksamheter. Genom att ut- och inflyttningar antas vara mer frekventa i områdena uppfattas detta skapa dilemman för olika sociala verk-

TABELL 2.

Inrikes och utrikes födda samt inrikes födda med utrikes födda föräldrar i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

BAKGRUND	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Inrikes född	24%	66%	-42%
Utrikes född	62%	22%	40%
Inrikes född med en eller två utrikes födda föräldrar	14%	12%	2%

Källa: SCB 2018.

samheter. Om en hög andel av befolkningen flyttar med jämna mellanrum kan detta skapa svårigheter för exempelvis förskolor, skolor och äldreomsorg. Det kan exempelvis bli svårare att skapa goda relationer och nära band till föräldrar, elever och vårdtagare vilket påverkar serviceproduktionens kvalitet. Samma dilemma kan också uppkomma i relation till folkbildningen då det handlar om att upprätta goda relationer och förtroende över tid.

Utifrån data från SCB råder det dock inte stora skillnader i flyttningsfrekvensen, om vi jämför det genomsnittliga antalet flyttar per invånare mellan befolkningsgrupperna. Tabell 3 visar antalet flyttar i riket (vilket alltså även fångar flyttar inom kommunen) samt flyttar mellan kommuner för år 2016. Generellt sett är det inga större skillnader mellan marginaliserade stadsdelar och andra områden i kommunerna. Denna statistik fångar dock inte flyttar in och ut ur områdena bland invånare som inte folkbokfört sig på de adresserna.

TABELL 3.

Antal flyttar per invånare i genomsnitt i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Antal flyttar i riket inkl. inom kommuner	0,18	0,16	0,02
Antal flyttar mellan kommuner	0,06	0,06	0,00

Källa SCB 2018.

Tabell 4 visar att det finns en tydlig skillnad i kommunbefolkningarnas socio-ekonomiska levnadsvillkor, där befolkningen i marginaliserade stadsdelar

har cirka 120 000 kronor lägre inkomst än den övriga kommunbefolkningen, räknat i genomsnittlig disponibel årsinkomst.

TABELL 4.

Genomsnittlig disponibel årsinkomst i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
183 972	303 666	-119 964

Källa SCB 2018.

Befolkningen i marginaliserade stadsdelar har således cirka 60 procent lägre disponibel inkomst i genomsnitt än de andra kommuninvånarna. Förvärvsarbetsgraden är mer än 10 procent lägre i de här stadsdelarna och fler deltar i någon form av utbildning jämfört med den övriga befolkningen, vilket framgår av tabellerna 5 och 6.

TABELL 5.

Förvärvsarbetsgraden i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förvärvsarbetar	48%	61%	-13%

Källa SCB 2018.

De som inte förvärvsarbetar är inte per definition arbetslösa utan kan delta i studier eller vara pensionärer. Vi tittar därför även på förvärvsarbetsgraden för de individer som är i åldern 20 till 65 år, alltså de som i hög grad utgör arbetskraften. Resultatet illustreras i Tabell 6 nedan.

Andelen som förvärvsarbetar ökar då för båda grupperna, men det gör också skillnaden mellan grupperna, som nu är 19 procent.

Om vi bara jämför skillnaden i nuvarande utbildningsdeltagande (Tabell 7 nedan), utan hänsyn till vem som deltagit i folkbildning, ser vi att en större andel i marginaliserade stadsdelar genomgår grundskola/gymnasieskola, folkhögskola och ”övrig utbildning”. I denna senare kategori ingår bland an-

TABELL 6.**Förvärvsarbetsgraden i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen i åldern 20–65 år.**

	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förvärvsarbetar	60%	79%	-19%

Källa SCB 2018.

nat yrkesförberedande utbildningar, SFI, Komvux och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Mer än dubbelt så många fler, relativt sett, genomgår någon form av övrig utbildning i marginaliserade stadsdelar. De som bor i de här stadsdelarna deltar generellt i lägre utsträckning i högskoleutbildningar jämfört med andra i kommunen.

TABELL 7.**Studiedeltagande i olika utbildningar i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

STUDIEDELTA- GANDE	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Grundskola/Gymnasieskola	7%	5%	2%
Högskola/Forskarutbildning	4%	6%	-2%
Folkhögskola	0,7%	0,3%	0,4%
Övrig utbildning	11%	4%	7%
Ej i utbildning	79%	85%	7%

Källa: SCB 2018. Observera att data gäller för befolkning över 15 år.

Det finns påtagliga utbildningsklyftor i de 27 kommunerna, vilket framgår av Tabell 8. Befolkningen i marginaliserade stadsdelar har kortare formell utbildning. Nästan en tredjedel har utbildning upp till grundskolenivå, vilket kan jämföras med 17 procent i övriga kommunen. En högre andel har kortare gymnasieutbildning än 3 år (Se Tabell 25 i bilaga, ca 20 procent att jämföra med 17 procent i övriga delar i kommunerna).

Nästan en dubbelt så stor andel, 42 procent, i övriga kommunen har högskoleutbildning jämfört med 24 procent i marginaliserade stadsdelar. Befolkningen i de senare områdena är också något yngre, 43 år i genomsnitt, medan befolkningen i övriga kommunen är 46 år i genomsnitt. Detta gäller dock för

TABELL 8.**Utbildningsbakgrund i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

UTBILDNING	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förgymnasial	30%	17%	13%
Gymnasial	38%	38%	0,5%
Eftergymnasial	24%	42%	-18%
Okänd	8%	4%	4%

Källa: SCB 2018. Observera att data gäller för befolkning över 15 år.

befolkningen över 15 år så gruppen 0–14 år är exkluderade vilket kan påverka genomsnittsåldern i respektive jämförelsegrupp.

TABELL 9.**Medelålder i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

MARGINALISERADE STADS- DELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
43	46	-3

Källa SCB 2018.

I marginaliserade stadsdelar lever relativt sett fler ensamstående med barn (Tabell 10).

TABELL 10.**Familjetyper i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

FAMILJETYP	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Familj med barn	34%	33%	1%
Singelhushåll	38%	40%	2%
Ensamstående med barn	15%	10%	6%
Familj utan barn	12%	18%	-6%

Källa: SCB 2018.

Sammantaget: Skillnader i levnadsvillkor

Sammantaget kan vi konstatera följande:

- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar är i högre utsträckning utrikes födda, födda i icke-västerländska länder och därmed synliga minoritetsgrupper från Afrika, Asien och Sydamerika.
- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar har i högre utsträckning föräldrar som är utrikes födda.
- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar är i lägre utsträckning förvärvsarbetande och har lägre genomsnittlig inkomst.
- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar är i genomsnitt yngre och har kortare formell utbildning.
- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar deltar i högre utsträckning i arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller annan utbildning.
- Befolkningen i marginaliserade stadsdelar är i högre utsträckning ensamstående med barn.

2.2 SKILLNADER I FOLKBILDNINGSDELTAGANDE

Vi ska nu titta närmare på deltagandet och icke-deltagandet i studieförbundens verksamheter i kommunerna. Med ”deltagande i folkbildning” avses som nämnts en person som vid minst ett tillfälle deltagit i studiecirkel eller annan folkbildningsverksamhet, om inget annat anges.

På övergripande nivå är deltagandet relativt jämnt fördelat i kommunerna, med en marginell övervikt för marginaliserade stadsdelar med 9,5 procent deltagare i befolkningen, att jämföra med 9,2 procent deltagare i övriga kommunen. Liksom i andra delar av kommunerna och i landet i genomsnitt deltar kvinnor i högre utsträckning i marginaliserade stadsdelar (55 procent), men i relativt lägre utsträckning jämfört med andra områden (62 procent, Tabell 25 i bilaga). Män i marginaliserade stadsdelar deltar alltså i folkbildning i större utsträckning än män i andra delar av kommunerna (45 procent jämfört med cirka 38 procent). Medelåldern bland deltagarna är lägre i marginaliserade stadsdelar, än bland icke-deltagarna. I marginaliserade stadsdelar deltar en i genomsnitt 7,5 år yngre befolkning jämfört med deltagarna i övriga kommunen. Differensen bland de som inte deltagit i och utanför de marginaliserade områdena är endast 2,9 år (Tabell 11).

Ser vi på fördelningen av andelen som är inrikes och utrikes födda, respektive födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar, så får vi följande fördelning i Tabell 12. Andelen deltagare motsvarar i princip respek-

TABELL 11.**Medelåldern bland deltagarna och icke-deltagarna i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

DELTAGIT I FOLKBILDNING	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Deltagit	41,8%	49,3%	-7,5%
Ej deltagit	43,1%	46%	-2,9%

Källa: SCB 2018.

tive grupps andel av befolkningen i marginaliserade stadsdelar, dock med en proportionellt sett lite större andel deltagare bland inrikes födda med utrikes födda föräldrar.

TABELL 12.**Inrikes och utrikes födda bland deltagarna i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

BAKGRUND	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Inrikes född	22%	69%	-49%
Utrikes född	63%	20%	43%
Inrikes född med en eller två utrikes födda föräldrar	16%	11%	5%

Källa: SCB 2018.

Om vi ser på vilken region individerna kommer ifrån kan vi se i Tabell 13 att personer med icke-västerländsk bakgrund från marginaliserade stadsdelar är oftare deltagare (ca 48 procent) än i andra delar av kommunen, vilket är förväntat i relation till demografin. Av deltagarna i marginaliserade stadsdelar har aningen fler icke-västerländsk bakgrund än i befolkningen i marginaliserade stadsdelar i stort (ca 40 procent).

Deltagare i marginaliserade stadsdelar har lägre genomsnittlig disponibel inkomst än deltagare i andra delar av kommunen. De som deltar i folkbildning i marginaliserade stadsdelar har också lägre inkomst än de som inte deltar från samma stadsdelar (Tabell 14).

Nedan jämförs studieförbundens deltagare i marginaliserade stadsdelar med deltagare i övriga riket (exklusive marginaliserade stadsdelar), fördelat

TABELL 13.

Deltagarnas födelseregion i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

FÖDELSEREGION	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Sverige	37%	80%	-43%
Asien	23%	6%	17%
Afrika	21%	3%	19%
EU/Nordamerika/Oceanien	15%	10%	5%
Sydamerika	3%	1%	2%
Sovjetunionen	0,0%	0,1%	-0,1%

Källa: SCB 2018.

TABELL 14.

Genomsnittlig disponibel inkomst bland deltagare och icke-deltagare i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

DELTAGIT I FOLKBILDNING	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Deltagit	181 297 kr	296 867 kr	-115 570 kr
Ej deltagit	184 252 kr	304 352 kr	-120 100 kr

Källa: SCB 2018.

efter olika inkomstintervall och kön (Tabell 15). Denna tabell baserar sig på samtliga deltagare från 6 år och uppåt. Av tabellen framgår att en relativt högre andel av deltagarna i marginaliserade stadsdelar befinner sig i inkomstintervall under 200 000 kronor per år (bland kvinnor 71 procent och män 61 procent), jämfört med deltagare i övriga riket (kvinnor 40 procent och män 36 procent).

En skillnad som vi kan se i tabell 15 ovan är att fler både manliga och kvinnliga deltagare i riket återfinns i mellanskiktets inkomstintervall, jämfört med i marginaliserade stadsdelar.

I Tabell 16 nedan ser vi vidare att deltagare i marginaliserade stadsdelar förvärvsarbetar i mindre utsträckning än deltagarna i övriga kommunen.

Som tidigare nämnts är det viktigt att komma ihåg att bara för att en person inte förvärvsarbetar så innebär inte det nödvändigtvis att man är arbetslös,

TABELL 15.

Kvinnliga och manliga deltagare i olika inkomstintervall i marginaliserade stadsdelar och i övriga riket.

KÖN OCH INKOMSTINTERVALL	ÖVRIGA RIKET	MARGINALISERADE STADSDELAR
Kvinnor		
a. <100 000 kr	4%	14%
b. >100 001–200 000 kr	36%	57%
c. >200 001–300 000kr	31%	21%
d. >300 001–400 000 kr	16%	6%
e. >400 001–500 000 kr	6%	1%
f. >500 000 kr	6%	1%
Män		
a. <100 000 kr	6%	16%
b. >100 001–200 000 kr	30%	51%
c. >200 001–300 000kr	33%	24%
d. >300 001–400 000 kr	17%	7%
e. >400 001–500 000 kr	7%	1%
f. >500 000 kr	6%	1%

Källa: SCB 2017. Avser deltagare över 6 år.

TABELL 16.

Förvärvsarbete bland deltagare i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förvärvsarbetar	46%	56%	-10%

Källa: SCB 2018.

utan man kan exempelvis vara pensionär. Vi tittar därför även på förvärvsarbetsgraden bland de individer som är i åldern 20 till 65 år, dvs. de som i hög grad utgör arbetskraften. Resultatet illustreras i Tabell 17 nedan.

Andelen som förvärvsarbetar blir nu högre, samtidigt som skillnaden mellan grupperna ökar till hela 20 procent.

TABELL 17.

Förvärvsarbete bland deltagare i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen i åldern 20–65 år.

	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förvärvsarbetar	59%	79%	-20%

Källa SCB 2018.

En annan anledning till att inte förvärvsarbeta kan vara för att man studerar. Studiedeltagandet bland de som deltar i studieförbundens verksamheter fördelar sig som följer i Tabell 18. En högre andel deltagare i marginaliserade stadsdelar studerar alltså på grundskola eller gymnasieskola, på folkhögskola eller i övrig utbildning jämfört med studieförbundens deltagare i övriga kommunen.

TABELL 18.

Studiedeltagande bland deltagare i studieförbundens verksamheter i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.

STUDIEDELTA GANDE	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Grundskola/Gymnasieskola	10%	5%	5%
Högskola/Forskarutbildning	5%	7%	-2%
Folkhögskola	1,4%	0,1%	1,3%
Övrig utbildning	12%	5%	7%
Ej i utbildning	72%	83%	-11%

Källa: SCB 2018.

Generellt har deltagare i marginaliserade stadsdelar kortare utbildning än andra deltagare i kommunen, som alltså har relativt sett längre utbildning, i synnerhet eftergymnasial utbildning. Jämför vi utbildningsbakgrund bland alla deltagare i kommunerna med hur det ser ut i befolkningen totalt (Tabell 8) ser vi att de som deltar i folkbildningen har högre utbildning generellt sett (Tabell 19).

Vi kan också se att aningen fler ensamstående och barnfamiljer deltar i marginaliserade stadsdelar jämfört med i övriga kommunen (Tabell 20).

TABELL 19.**Deltagarnas utbildningsnivå i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

UTBILDNING	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Förgymnasial	30%	13%	17%
Gymnasial	35%	32%	3%
Eftergymnasial	28%	52%	-24%
Okänd	7%	3%	4%

Källa: SCB 2018.

TABELL 20.**Deltagarnas familjetyper i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen.**

FAMILJETYP	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN	DIFFERENS
Familj med barn	36%	28%	8%
Singelhushåll	36%	41%	-5%
Ensamstående med barn	17%	8%	9%
Familj utan barn	11%	22%	-11%

Källa: SCB 2018.

Vanligaste ämnen och största studieförbund

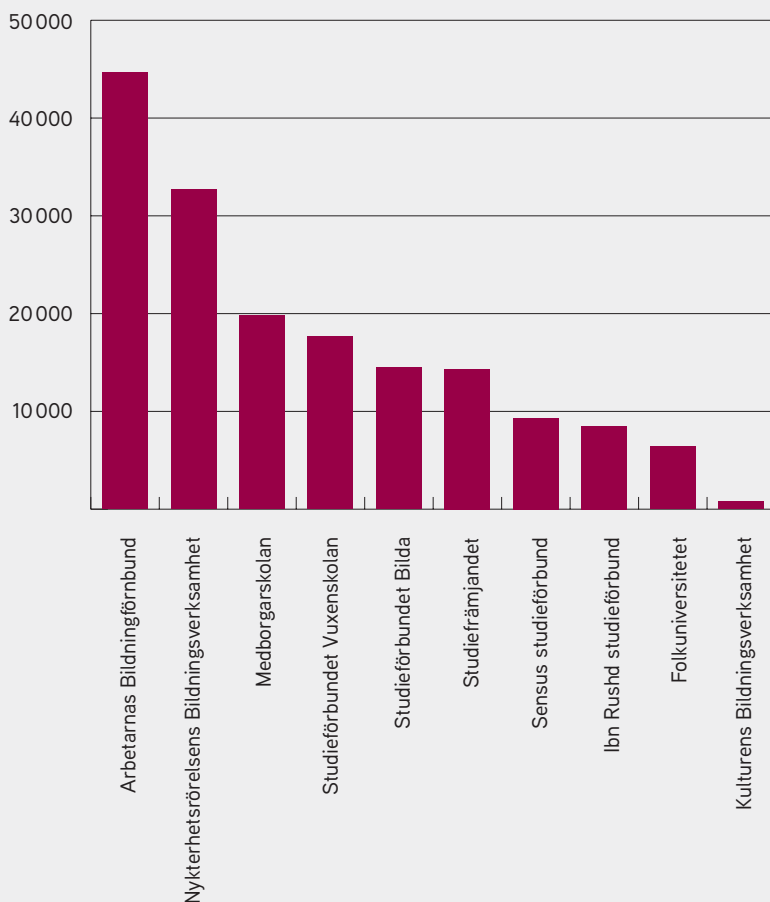
Hittills har vi tittat på deltagarna i studieförbundens aktiviteter på övergripande nivå. Nedan ska vi undersöka vilka studieförbund och vilka verksamheter som deltagarna i marginaliserade stadsdelar deltar i, i jämförelse med andra deltagare.

I Figur 1 kan vi se att alla studieförbund har verksamhet i marginaliserade stadsdelar och att deltagandet varierar mellan olika förbund. Här finns också en skillnad i relation till deltagarna i övriga kommunen, som presenteras i Figur 2.

Arbetarrörelsens Bildningsförbund (ABF) har flest deltagare jämfört med andra förbund i marginaliserade stadsdelar i helhet. Nykterhetens bildningsverksamhet (NBV) och Ibn Rushd är relativt sett större i marginaliserade stadsdelar än i övriga kommunen. Detta innebär att deras andelar är större

FIGUR 1.

Antal deltagare per studieförbund i marginaliserade stadsdelar.

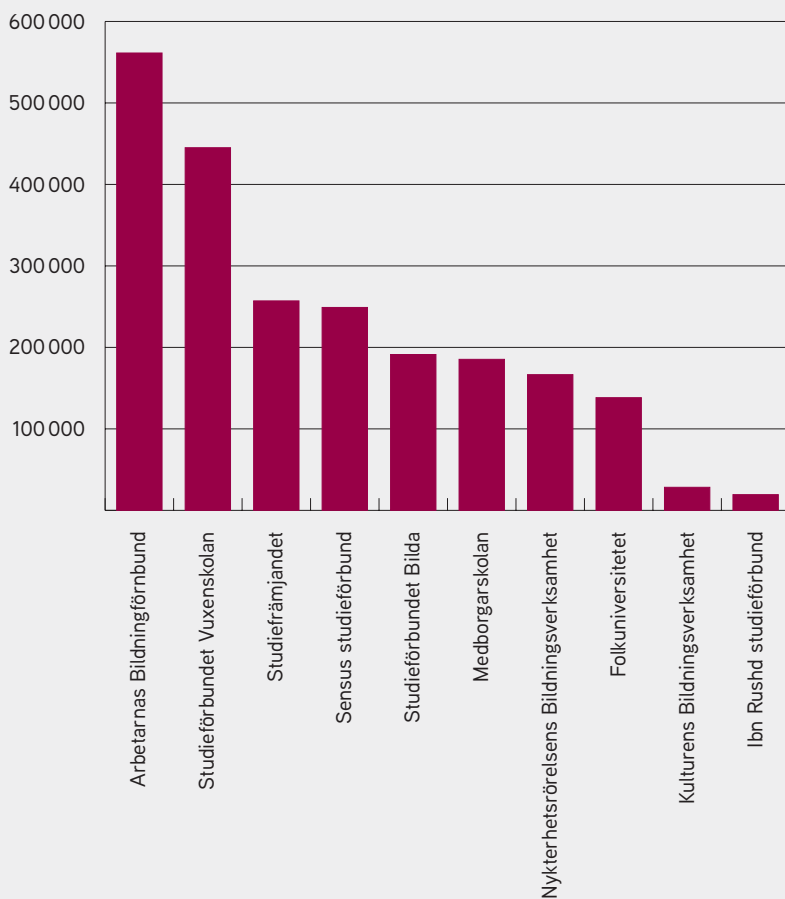
Källa: SCB 2018. I figuren kan en individ ha deltagit i flera aktiviteter i olika studieförbund.

i marginaliserade stadsdelar jämfört med övriga delar av kommunen, men inte antalet deltagare. Studieförbundet Vuxenskolan, Studieförbundet Bilda och Sensus är större i övriga kommunen relativt sett (Figur 1 och 2 ovan och till höger).

Det finns också skillnader i kommunerna vad avser ämnen för cirkelna som respektive deltagarkategori deltar i. Detta kan bero på deltagarnas intressen (efterfrågesidan) eller folkbildningens utbud (utbudssidan). Genom

FIGUR 2.

Antal deltagare per studieförbund i övriga kommunen.

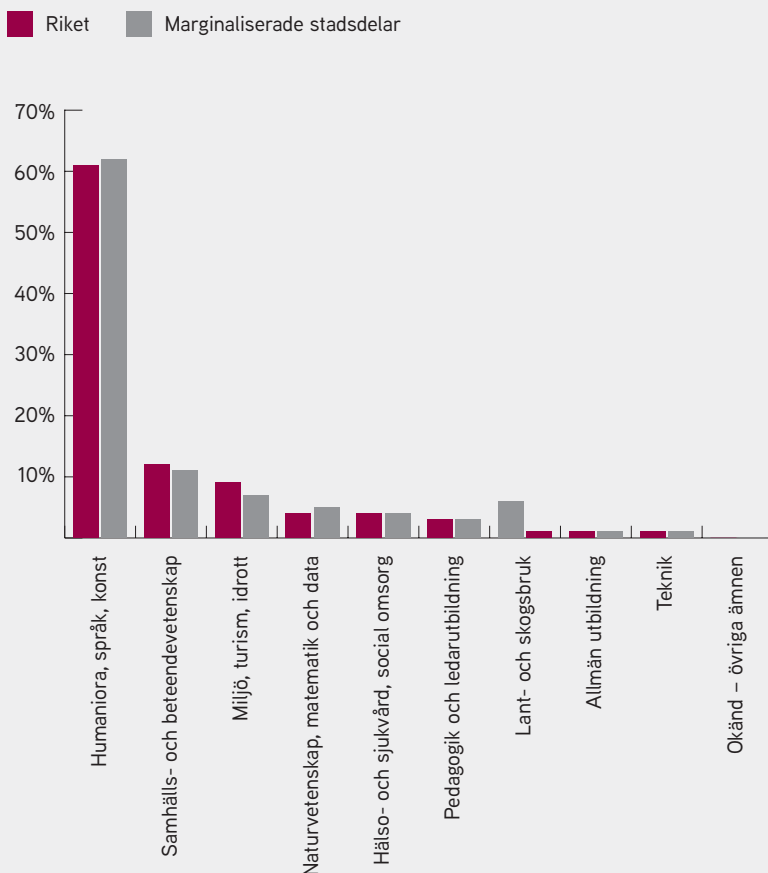
Källa: SCB 2018. I figuren kan en individ ha deltagit i flera aktiviteter i olika studieförbund.

statistiken är det inte möjligt att säga om valet av ämnen beror på utbudet eller om det beror på att deltagare efterfrågar andra typer av kurser (eller både och).

Av Figur 3 kan vi utläsa att vanligaste ämnen i studiecirklar i marginaliserade stadsdelar följer ungefär samma mönster som i riket i genomsnitt. Skillnaderna är att deltagare i marginaliserade stadsdelar förefaller delta något mer i kurser i "Humaniora, språk och konst", "Samhällsvetenskap" samt

FIGUR 3.

Vanligaste ämnen i studiecirklar i marginaliserade stadsdelar jämfört med riket. (SUN 2)

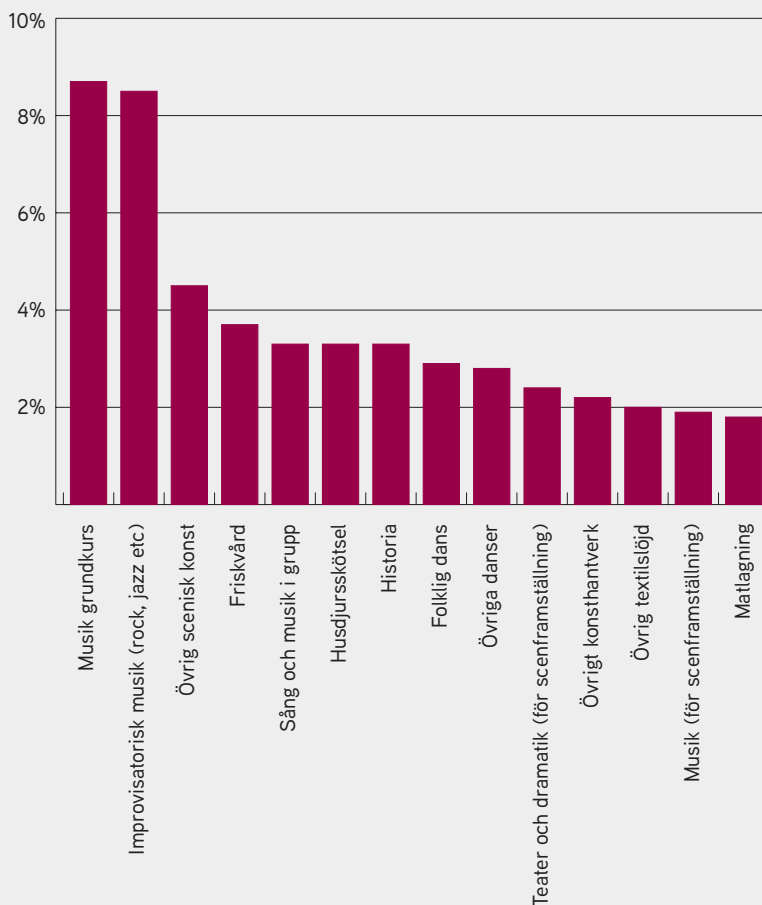
Källa: SCB 2017. Detta urval avser befolkningen från 6 år och uppåt. I figuren kan en individ ha deltagit i flera aktiviteter i olika studieförbund.

”Naturvetenskap, matematik och data”. Deltagare i marginaliserade stadsdelar deltar i mindre utsträckning än deltagarna i riket i övrigt i kurser i ”Lant- och skogsbruk” samt ”Miljö, turism och idrott.”

Tittar vi på ämnen från ett mer finkornigt perspektiv blir skillnaderna mellan deltagarna i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen tyd-

FIGUR 4.

Vanligaste ämnen studiecirklar och annan folkbildningsverksamhet i övriga kommunen. (SUN 4)

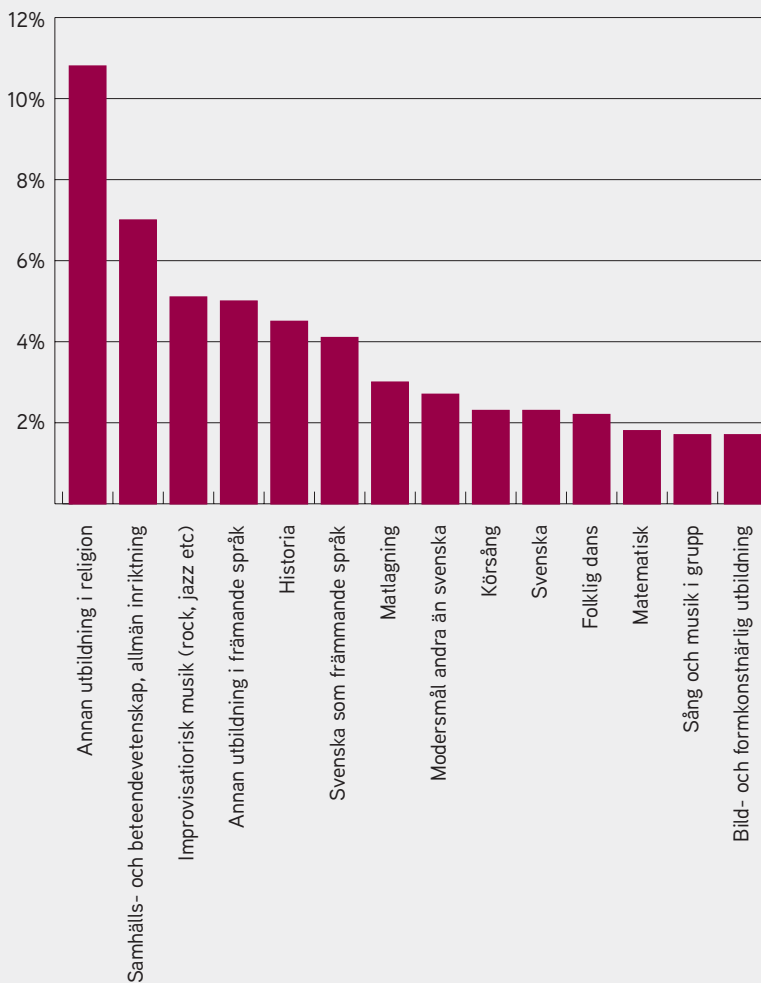
Källa: SCB 2018.

ligare.⁸¹ I övriga kommunen handlar de vanligaste cirklarna (Figur 4) om musik, scenisk konst, friskvård, sång och husdjurskötsel. Detta kan ses som fritidsintressen där deltagarna på olika sätt nyttjar folkbildningens utbud för att ägna sig åt sina hobbyer. I marginaliserade stadsdelar är andra ämnen van-

⁸¹ Deltagare är registrerade på en eller flera kurser i respektive kategori i cirka 180 olika ämnen. De 15 vanligaste ämnena täcker i båda grupperna ungefär hälften av deltagarna.

FIGUR 5.

Vanligaste ämnen i studiecirklar och annan folkbildningsverksamhet i marginaliserade stadsdelar. (SUN 4)

Källa: SCB 2018.

ligare, även om cirklar i musik och andra fritidsaktiviteter som dans, konst och sång förekommer. Men deltagarna går här i större utsträckning i cirklar i religion, samhällskunskap, svenska, modersmål och matematik.

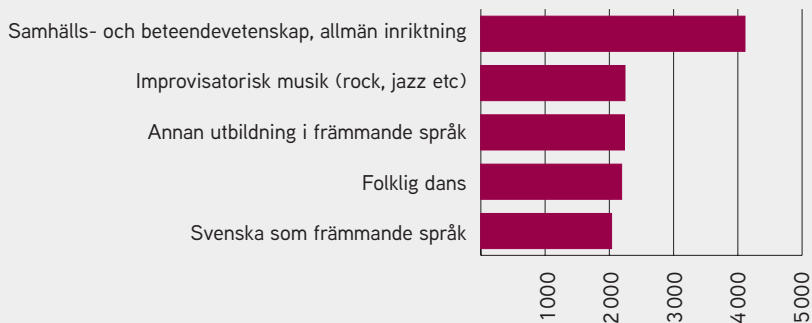
En tolkning av de olika ämnesvalen kan göras utifrån det faktum att det är en relativt högre andel utrikes födda som deltar i folkbildning i marginaliserade stadsdelar. Utrikes födda deltar generellt i större utsträckning i cirklar

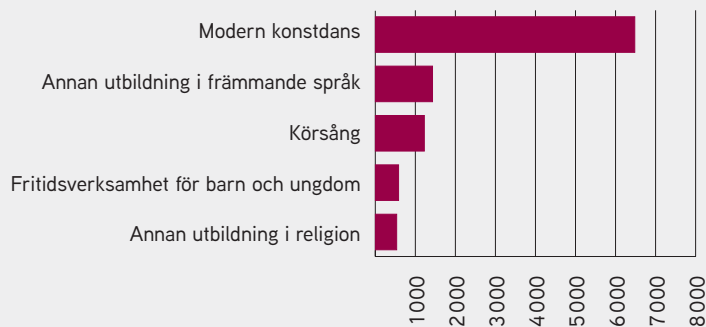
FIGUR 6.

Antal deltagare i de 5 vanligaste cirkelämnena i sex studieförbund i marginaliserade stadsdelar. (SUN 4)

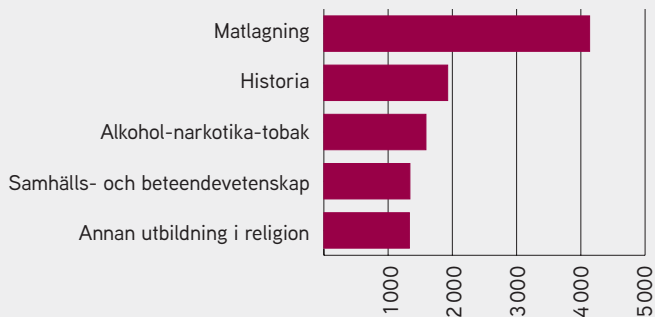
ABF

BILDA

NBV

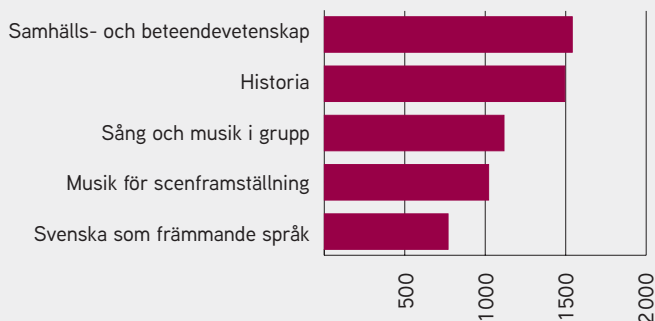
FIGUR 6. (forts.)

Antal deltagare i de 5 vanligaste cirkelämnena i sex studieförbund i marginaliserade stadsdelar. (SUN 4)

MEDBORGARSKOLAN

STUDIEFÖRBUNDET VUXENSKOLAN

IBN RUSHD

som handlar om religion, samhällsvetenskap och svenska som främmande språk.⁸² Olika studieförbund har också olika ämnesutbud i marginaliserade stadsdelar. Ser vi på de fem vanligaste ämnena i sex studieförbund i marginaliserade stadsdelar, ser fördelningen ut som i Figur 6 nedan. I ABF och Medborgarskolan tenderar cirklarna att handla om samhällskunskap, svenska och språkämnena, medan NBVs, Bildas och Ibn Rushds utbud domineras av cirklar i religion. Studieförbundet Vuxenskolan och ABF har också relativt stor musikverksamhet i marginaliserade stadsdelar.

Kursdeltagare på folkhögskola

Vi har tidigare noterat att andelen som studerar vid folkhögskola i de marginaliserade stadsdelarna (0,7 procent) är ungefär dubbelt så stor som i övriga kommunen (0,3 procent). Tabell 21 visar att det är betydligt vanligare bland personer som är folkbokförda i marginaliserade stadsdelar att ha deltagit i en allmän kurs på folkhögskola år 2016/2017 än bland befolkningen i övriga riket. De allmänna kurserna är behörighetsgivande och kan nivåmässigt motsvara grundskole- och gymnasieutbildning. För den som exempelvis vill studera vidare på högskola kan denna utbildning vara särskilt relevant. Det är också vanligare att individer i marginaliserade stadsdelar deltar i studiemotiverande kurser på folkhögskola och i etableringskurser för nyanlända.

TABELL 21.

Kurstyp bland deltagare i folkhögskolekurser 2016/2017 i marginaliserade stadsdelar och i övriga riket.

KURSTYP	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA RIKET
Allmän kurs	44%	16%
Särskild kurs	22%	26%
Etableringskurs för nyanlända	5%	3%
Studiemotiverande kurs	5%	2%
Kort kurs	24%	53%

Källa: SCB 2017. I tabellen kan en individ ha deltagit i flera olika kurser.

82 Nordzell m.fl. (2018), s.37.

Det är dock betydligt vanligare för andra i riket att delta i korta kurser. Detta kan bero på att de korta kurserna ofta arrangeras på sommaren i specifika fritidsämnen som skrivande och författarskap, betonggjutning eller konsthantverk. Det förekommer hundratals olika teman och dessa kurser kan också kräva deltagaravgifter. Deltagarna i de korta kurserna har också betydligt mer längre formell utbildning än deltagare i andra kurser. År 2017 hade hela 46 procent av deltagarna i korta kurser eftergymnasial utbildning, att jämföra med 9 procent av deltagarna i de allmänna kurserna och 36 procent i särskilda kurserna. Detta kan jämföras med att 58 procent av deltagarna i allmän kurs har endast förgymnasial utbildning.⁸³

Om de korta kurserna exkluderas och andelen deltagare i folkhögskolans övriga kurstyper beräknas får vi en fördelning enligt Tabell 22 nedan. Här ser vi att det fortfarande är relativt vanligare för befolkningen i marginaliserade stadsdelar att delta i allmänna kurser. Vi ser också att de särskilda kurserna är betydligt vanligare i riket i övrigt. De särskilda kurserna inriktas mot särskilda profilämnena som folkhögskolan specialiserat sig på, och är inte formellt behörighetsgivande.

TABELL 22.

Kurstyp, exklusive kort kurs, bland deltagare i folkhögskolekurser 2016/2017 i marginaliserade stadsdelar och i övriga riket.

KURSTYP	MARGINALISERADE STADS- DELAR	ÖVRIGA RIKET
Allmän kurs	58%	34%
Etableringskurs för nyanlända	6%	6%
Studiemotiverande kurs	6%	5%
Särskild kurs	29%	56%

Källa: SCB 2017. I tabellen kan en individ ha deltagit i flera olika kurser.

Ser vi närmare på vilken födelseregion som folkhögskoledeltagarna i marginaliserade stadsdelar kommer från är fördelningen som visas i Tabell 23 nedan. Här ser vi att personer födda i Afrika, Asien och Sydamerika (55 procent) utgör majoriteten av deltagarna om samtliga kursformer räknas samman, utom de korta kurserna som räknas bort.

⁸³ Folkbildningsrådet (2019).

TABELL 23.**Folkhögskoledeltagarnas födelseregion i marginaliserade stadsdelar och i övriga riket. Exklusive kort kurs.**

FÖDELSEREGION	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA RIKET
Afrika	22%	6%
Asien	32%	13%
EU28 utom Norden	3%	2%
Europa utom EU28 och Norden	8%	2%
Nordamerika	0,3%	0,3%
Norden utom Sverige	1%	1%
Oceanien	0%	0%
Sovjetunionen	0%	0%
Sverige	32%	72%
Sydamerika	1%	1%

Källa: SCB 2018. För 4 procent av individerna i övriga riket saknas uppgift om födelseregion.

Sammantaget: Skillnader i folkbildningsdeltagande

Nedan följer de huvudsakliga slutsatserna från analysen av likheter och skillnader i folkbildningsdeltagande (studiecirklar och annan folkbildning) mellan marginaliserade stadsdelar och den övriga kommunen:

- En större andel av deltagarna i marginaliserade stadsdelar är män jämfört med i övriga delar av kommunerna.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i genomsnitt yngre.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i högre grad utrikes födda i icke-västerländska länder, med bakgrund i Afrika, Asien eller Sydamerika, vilket innebär att de i högre grad är synliga minoriteter.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i mindre utsträckning inrikes födda, en tredjedel är födda i Sverige.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i lägre grad förvärvsarbetande, har lägre inkomster och har kortare formell utbildning än andra deltagare i kommunerna.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i högre utsträckning barnfamiljer, ensamstående med barn respektive unga.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar deltar i högre utsträckning i folkhögskolekurser än de övriga deltagarna i kommunen.

- ABF är det största studieförbundet i marginaliserade stadsdelar vad gäller deltagare i studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet, följt av NBV, Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan och Bilda.
- Deltagarna i marginaliserade stadsdelar deltar i högre utsträckning i cirklar som handlar om humaniora, språk och konst, samhälls- och beteendevetenskap samt naturvetenskap, än rikets deltagare.
- Vanligaste ämnen i cirklar och annan folkbildningsverksamhet i marginaliserade stadsdelar är religion, samhällsvetenskap, främmande språk, svenska som andraspråk och musik. Bland de övriga deltagarna i kommunen handlar de vanligaste cirklarna om fritidsintressen, rekreation och hobbies som musik, scenisk konst, friskvård, sång och husdjursskötsel.
- Studieförbunden har olika inriktningar i marginaliserade stadsdelar, med varierande tonvikt på ämnen som samhällskunskap och språk, religion samt musik och andra kulturinriktade ämnen.
- Bland deltagarna i folkhögskolekurser är det vanligare i marginaliserade stadsdelar att delta i allmänna kurser jämfört med övriga riket. Övriga riket deltar i betydligt högre utsträckning i folkhögskolans korta kurser.
- Majoriteten av deltagarna i folkhögskolans kurser (utom de korta kurserna) i marginaliserade stadsdelar har sina rötter i Afrika, Asien eller Sydamerika.

2.3 SAMBAND MELLAN LEVNADSVILLKOR OCH DELTAGANDE

I detta avsnitt ska vi närmare undersöka relationerna mellan olika individuella bakgrundsfaktorer och deltagande i folkbildning i kommunerna. Vi har ovan presenterat befolkningen och dess deltagare i folkbildning utifrån olika bakgrundsfaktorer så som ålder, inkomst, födelseland och familjestatus. Vi har då redogjort för varje faktor i sig. Men i detta avsnitt ska vi analysera relationen mellan bakgrundsfaktorerna, för att förstå det sannolika sambandet mellan dessa och deltagande i studieförbundens verksamheter. Detta gör vi genom en regressionsanalys. I denna analys låter vi flera faktorer samtidigt förklara sannolikheten för att individer i marginaliserade stadsdelar och i övriga kommunen deltar i folkbildning. En regressionsanalys kräver aningen mer teknisk förklaring än de analyser som hittills har presenterats.

Regressionen är en så kallad "logit-modell", vilket betyder att den beroende variabeln som vi vill förklara (deltagande i folkbildning) endast kan anta två värden. Variabeln "har deltagit i folkbildning" liksom övriga variabler kan en-

bart kan anta värdet 0 (=ej deltagit) eller 1 (=deltagit). Se variabelförteckningen i Tabell 24 nedan för definitioner av de olika variabler som ingår i analysen.

Resultaten presenteras enbart i termer av positiv eller negativ relation (eller insignifikant, dvs. en avsaknad av relation). I Tabell 29 i bilagan visar vi även resultaten som ”odds ratios”.⁸⁴

Vi kör tre varianter av regressionen, som redovisas i de tre kolumnerna i tabell 25. I den första varianten inkluderar vi alla individer i vårt dataset och använder oss då av en kontroll för om de är bosatta i en marginaliserad stadsdel eller inte. Här är det viktigt att komma ihåg att det inte rör sig om alla kommuner i hela landet utan enbart de kommuner där det finns en av de 61 marginaliserade stadsdelar vi ringat in. I variant 2 och 3 delar vi upp populationen beroende på om de bor i en marginaliserad stadsdel eller i övriga kommunen. Tolkningen av dessa regressioner blir då ”givet att man bor/inte bor i en marginaliserad stadsdel, hur ser relationen då ut mellan förklaringsvariablerna och beroendevariabeln”? Kartläggningen vi har presenterat tidigare i kapitlet, med varje faktor redovisat för sig, kan nu prövas mot andra faktorer samtidigt för att se vilka faktorer som mest sannolikt relaterar till deltagande i studieförbundens verksamheter.

Om vi börjar med den kolumn i Tabell 25 där alla individer ingår, ser vi att det är en signifikant högre sannolikhet att man deltar i en studiecirkel eller annan folkbildningsverksamhet då man bor i en marginaliserad stadsdel. Detta är ett intressant samband som kan tolkas som att befolkningen i marginaliserade stadsdelar, kontrollerat för andra faktorer, är mer sannolika att delta. Män är mindre sannolika att delta än kvinnor. Även individens ålder är signifikant (men odds ratios-värdet ligger nära värdet 1, vilket indikerar att det egentligen inte finns någon direkt påverkan). Familjekonstellationer av olika slag är signifikanta. Det är mindre sannolikt för individer att delta om de tillhör ett singelhushåll, är ensamstående med barn eller om de lever i familj med barn.

Även resultaten för utbildning är signifikanta. Individer är mindre sannolika att delta i studieförbundens verksamheter om deras högsta avslutade examen är på förgymnasial nivå, och mer sannolika att delta om de har en eftergymnasial examen. Detta indikerar att ju högre utbildning individen har,

---

84 Odds ratios visar oddsens för att en mottagare hamnar i en viss kategori. En koefficient över 1 innebär att förhållandet mellan variablerna är *positivt* medan en koefficient under 1 visar ett *negativt* samband. Om koefficienten är lika med 1 observeras ingen egentlig påverkan trots att koefficienten kan vara statistiskt signifikant. När så är fallet rapporterar vi det i diskussionen av resultaten.

TABELL 24.
Regressionsanalysens variabelförteckning och värden.

VARIABEL	VARIABLEFÖRKLARING
Marginaliserad stadsdel	Om individen bor i en av de 61 marginaliserade stadsdelarna antar variabeln värdet 1, annars 0. Denna variabel är enbart inkluderad då vi analyserar samtliga individer samtidigt.
Kön	Om det är en man antar variabeln värdet 1, annars 0.
Ålder	Detta är en variabel som fångar hur gammal individen är uttryckt i antal år.
Hushållets sammansättning	
Singelhushåll	Om det är ett singelhushåll antar variabeln värdet 1, annars 0.
Ensamstående med barn	Om individen är ensamstående med barn antar variabeln värdet 1, annars 0.
Familj med barn	Om det är ett hushåll med två föräldrar med barn antar variabeln värdet 1, annars 0.
Högsta avslutade utbildning	
Ej avslutat högstadium	Om individen inte har minst 9-åring grundskola antar variabeln värdet 1, annars 0.
Förgymnasial utbildning	Om individen enbart har en förgymnasial utbildning antar variabeln värdet 1, annars 0.
Eftergymnasial utbildning	Om individen har en högskole-, universitets- eller forskarutbildning antar variabeln värdet 1, annars 0.
Pågående utbildning	
Grund- och Gymnasieutbildning	Om individen för närvarande går i grundskolan eller gymnasiet (eller går ett tekniskt basår) antar variabeln värdet 1, 0 annars
Högskoleutbildning Forskarutbildning	Om individen för närvarande studerar vid högskola, universitet eller genomgår en forskarutbildning antar variabeln värdet 1, annars 0.

Folkhögskola	Om individen för närvarande går på folkhögskola antar variabeln värdet 1, annars 0.
Övrig utbildning	Om individen för närvarande går i någon annan form av utbildning (inkl. utbildningar relaterade till arbetsmarknadsåtgärder och SFI) antar variabeln värdet 1, annars 0.
Arbetsmarknadsstatus	
Förvärvsarbete	Om individen är i åldern 16-64 år och har en anställning antar variabeln värdet 1, annars 0.
Inkomst:	
Disponibel Inkomst	Detta är individens disponibla inkomst (i logaritmerad form).
Utrikes bakgrund	
Utrikes född	Om individen är född i ett annat land antar variabeln värdet 1, annars 0.
Utländsk bakgrund	Om individen är född i Sverige men har en eller två föräldrar som är födda i ett annat land antar variabeln värdet 1, annars 0.
Afrika	Om individen är född i Afrika antar variabeln värdet 1, annars 0.
Asien	Om individen är född i Asien antar variabeln värdet 1, annars 0.
Sovjetunionen	Om individen är född i f.d. Sovjetunionen antar variabeln värdet 1, annars 0.
Sydamerika	Om individen är född i Sydamerika antar variabeln värdet 1, annars 0.
EU/Nordamerika/Oceanien	Om individen är född i ett annat EU-land, i Nordamerika eller Oceanien antar variabeln värdet 1, annars 0.
Kommun	Vi inkluderar denna variabel för att kontrollera för vilken kommun individen bor i.

desto större är sannolikheten att hen säker sig till studieförbunden. Däremot finns det inte någon signifikant relation för individer som inte avslutat grundskolan. Då det gäller individer som just nu är i pågående utbildning ser vi att de som läser på grundskola och gymnasium är mer sannolika att delta, liksom de som läser en högre utbildning eller på folkhögskola. Däremot är inte de som läser andra former av utbildning (t ex SFI och olika arbetsmarknadsåtgärder) signifikant relaterade till sannolikheten att delta.

TABELL 25.

Resultat från logit-regression för sannolikheten att delta i studiecirkel eller annan folkbildningsverksamhet.

	ALLA I 27 KOMMUNER	MARGINALISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOM- MUNEN
Marginaliserad stadsdel	+	x	x
Kön	-	-	-
Ålder	+/-	+/-	+/-
Singelhushåll	-	-	-
Ensamstående med barn	-	Ej sign.	-
Familj med barn	-	Ej sign.	-
Ej avslutat högstadium	Ej sign.	-	+
Förgymnasial utbildning	-	+	-
Eftergymnasial utbildning	+	+	+
Pågående grundskola/ gymnasieutbildning	+	+	+
Pågående högskoleutbildning/ forskarutbildning	+	+	+
Pågående kurs vid folkhögskola	+	+	+
Pågående övrig utbildning	Ej sign.	-	+
Förvärvsarbete	-	-	-
Disponibel inkomst	+/-	+/-	+/-
Utrikes född	-	Ej sign.	-
En eller två föräldrar födda utomlands	+	+	Ej sign.
Afrika	+	+	+
Asien	Ej sign.	Ej sign.	Ej sign.
Sovjetunionen	Ej sign.	-	Ej sign.
Sydamerika	+	+	+
EU/Nordamerika/Oceanien	Ej sign.	Ej sign.	Ej sign.
Kommun	+	+	+

+/- indikerar ett signifikant resultat men att påverkan är ytterst liten. I Tabell 29 i bilaga redovisas resultaten som odds ratios.

Disponibel inkomst, liksom om man är förvärvsarbete, är signifikant och

negativ. Värdena genererar dock odds ratios som ligger nära 1 (se bilaga) eller är till och med lika med 1, vilket indikerar att påverkan på sannolikheten att delta i folkbildning är relativt liten. Det finns en negativ och svag signifikant relation om individen är utrikes född, då minskar sannolikheten att delta. Sannolikheten för att delta om man har en eller två föräldrar som är födda i ett annat land är signifikant men relationen är ändå relativt svag. När vi tittar mer specifikt på den region man är född i (jämfört med om man är född i Sverige) så ser vi att man mer sannolikt kommer att delta om man är född i Afrika eller Sydamerika. Däremot är individer som är födda i Asien, Sovjetunionen eller inom EU/Nordamerika/Oceanien varken mer eller mindre sannolika att delta (variablerna är insignifikanta).

När vi tittar på resultaten regressionsanalyserna i kolumn 2 och 3, där vi delar upp populationen beroende på om de bor i en marginaliserad stadsdel eller i övriga kommunen, får vi i många fall liknande resultat som i kolumn 1.⁸⁵

En del resultat som tidigare varit signifikanta för hela befolkningen i de undersökta kommunerna blir nu insignifikanta när vi enbart talar om dem som bor i de marginaliserade stadsdelarna. Det gäller till exempel variablerna som fångar olika former av familjekonstellationer och förgymnasial utbildning. I de marginaliserade stadsdelarna blir däremot individer som inte avslutat 9 år i skolan signifikant mindre sannolika att delta. Vi ser också att individer som är födda i Sovjetunionen nu är mindre sannolika att delta, medan signifikansnivån försvagas något för individer födda i Sydamerika (dock är denna variabel fortfarande positiv).

När vi tittar på kolumn 3 som visar de individer som inte bor i en marginaliserad stadsdel så är resultatet relativt likt det vi får i regressionen för samtliga individer. Detta är förväntat då individerna i hög grad är desamma som ingår i regressionen för "alla individer", det vill säga som redovisas i den första kolumnen i Tabell 25.

Sammantaget: Samband mellan levnadsvillkor och deltagande

Sammantaget kan vi dra följande slutsatser från regressionsanalysen:

- I kolumn 1 (alla invånare i kommunerna, både inom och utanför de marginaliserade stadsdelarna) framgår det att sannolikheten för att individer

---

⁸⁵ Man ska komma ihåg att signifikansnivåerna till viss del kan påverkas av att det är väsentligt mycket färre observationer i kolumn 2, som avser befolkningen i marginaliserade stadsdelar för sig, jämfört med då vi analyserar samtliga övriga individer på en gång (kolumn 3).

från marginaliserade stadsdelar att delta i folkbildning är högre än i kommunen som helhet.

- Kolumn 1 visar också att det är mer sannolikt att kvinnor deltar.
- Personer som lever i singelhushåll eller är ensamstående med barn deltar mindre sannolikt i folkbildning i alla delar av kommunen.
- Det är mer sannolikt att högutbildade och de som deltar i någon form av pågående utbildning.
- Det är mer sannolikt att utrikes födda i Afrika, Asien och Sydamerika deltar i folkbildning både inom och utanför marginaliserade stadsdelar.
- Det finns en negativ svagt signifikant relation om individen är utrikes född.
- Kolumn 2, där analyser görs endast på befolkningen i marginaliserade stadsdelar visar att individer som inte avslutat högstadiet och som bor i en marginaliserad stadsdel är mindre sannolika att delta.
- I kolumn 2 blir variablerna som fångar olika former av familjekonstellationer och förgymnasial utbildning insignifikanta. Individer som är födda i Sovjetunionen är här mindre sannolika att delta, medan signifikansnivån försvagas något för individer födda i Sydamerika.
- Kolumn 2 visar dock att det är mer sannolikt att inrikes födda med en eller två föräldrar födda utomlands deltar om de är bosatta i marginaliserade stadsdelar.
- Kolumn 3, som innehåller en analys av kommunernas befolkning utanför marginaliserade stadsdelar, visar i stort samma resultat som kolumn 1.

2.4 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

I detta kapitel har befolkningens levnadsvillkor och deltagande i studiecirklar och annan folkbildningsverksamhet kartlagts genom analyser av ett statistiskt material som täcker 3,4 miljoner invånare i 27 kommuner över 15 år. 12 procent av befolkningen i dessa kommuner är folkbokförda i marginaliserade stadsdelar, totalt 5 procent av rikets befolkning. Vi har särskilt fokuserat på likheter och skillnader mellan de båda befolkningsgrupper som bor antingen i de marginaliserade stadsdelarna eller i övriga delar av kommunen.

Det som kännetecknar befolkningen i marginaliserades stadsdelar är att de i högre utsträckning är utrikes födda med bakgrund från icke-västerländska länder. Cirka 40 procent av invånarna är likväl inrikes födda av föräldrar från Sverige eller med en eller två föräldrar födda i andra länder. En högre andel är arbetslösa och lågutbildade här och en högre andel deltar också i

pågående utbildning på grundskole- eller gymnasienivå, på folkhögskola eller i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Genomsnittsinkomsterna är cirka 60 procent lägre jämfört med andra områden i kommunerna och en större andel är ensamstående med barn.

De som bor i marginaliserade stadsdelar deltar också i något högre utsträckning i folkbildning jämfört med den övriga kommunbefolkningen. Detta gäller både för studieförbunden och för kurser på folkhögskolorna, i synnerhet allmänna kurser. Deltagarna i marginaliserade stadsdelar är i större utsträckning utrikes födda i icke-västerländska länder i Afrika eller Asien. För deltagare i studieförbundens verksamhet gäller också att de i större utsträckning är inrikes födda med föräldrar som är utrikesfödda. Dessa deltagare är också något yngre, förvärvsarbetar i mindre utsträckning och har lägre genomsnittlig inkomst. Deltagare som är folkbokförda i marginaliserade stadsdelar har kortare formell utbildning än övriga deltagare, deltar oftare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller annan utbildning, och är i högre utsträckning ensamstående med barn. I marginaliserade stadsdelar deltar män i större andel än i andra områden, och en större andel än i riket i genomsnitt har en årlig inkomst under 200 000 kronor.

Jämför vi deltagare i marginaliserade stadsdelar med riket i genomsnitt deltar en högre andel av deltagarna i marginaliserade stadsdelar i cirklar som handlar om humaniora, språk och konst, samhälls- och beteendevetenskap samt naturvetenskap. ABF är det största studieförbundet i marginaliserade stadsdelar följt av NBV, Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan och Bilda. Vanligaste ämnen för cirklar och annan folkbildning bland deltagarna i marginaliserade stadsdelar är religion, samhällsvetenskap, främmande språk, svenska som andraspråk och musik. Bland deltagare i övriga kommunen är de vanligaste cirklarna inriktade mot fritidsintressen, rekreation och hobbies som musik, scenisk konst, friskvård, sång och husdjursskötsel. Bland deltagarna i folkhögskolekurser är det vanligare att de som bor i marginaliserade stadsdelar deltar i allmänna kurser jämfört med de som bor på annat håll. Övriga riket deltar i betydligt högre utsträckning i folkhögskolans korta kurser. Majoriteten av folkhögskolans deltagare (utom de korta kurserna) som bor i marginaliserade stadsdelar har sina rötter i Afrika, Asien eller Sydamerika.

Genom en regressionsanalys har olika socioekonomiska faktorer ställts mot varandra, för att vi bättre ska förstå sambandet mellan människors bakgrund och levnadsvillkor och deltagande i studieförbundens verksamheter.

Regressionsanalysen visar att befolkningen i marginaliserade stadsdelar är mer sannolika deltagare än befolkningen i övriga delar av kommunerna. Generellt i kommunerna är det mer sannolikt att kvinnor, utrikes födda i Afrika, Asien och Sydamerika samt högutbildade deltar. Personer i singelhushåll och ensamstående med barn deltar mindre sannolikt i kommunerna som helhet. Det är också mer sannolikt att folkhögskoledeltagare också deltar i cirklar i något studieförbund både inom och utanför marginaliserade stadsdelar.

I marginaliserade stadsdelar är det mer sannolikt att *inrikes födda med utländsk bakgrund* deltar i folkbildning. Däremot är det mindre sannolikt att individer som inte fullföljt 9 år i grundskolan och som bor i marginaliserade stadsdelar ska delta, jämfört med dem som har samma utbildning men som bor i andra områden i kommunerna. —

3 Förankrad, invävd och trevande: folkbildning i tre stadsdelar

I detta kapitel ska vi beskriva och diskutera studieförbundens och folkhögskolornas aktiviteter i marginaliserade stadsdelar från ett mer gatunära perspektiv. I föregående kapitel visades med stöd av statistisk kartläggning att befolkningen i marginaliserade stadsdelar har lägre inkomster, kortare utbildning, är mindre förvärvsarbetande och deltar i högre utsträckning i olika arbetsmarknadsprogram. De är också yngre och i högre grad utrikes födda eller har utländsk bakgrund, jämfört med andra i samma kommuner. Dessa omständigheter präglar också folkbildningsdeltagarna folkbokförda i marginaliserade stadsdelar, där invånarna deltar mer än andra både i folkhögskolans allmänna kurser och i olika former av aktiviteter i samverkan med studieförbund. Deltagandet inriktas på delvis olika ämnen i marginaliserade stadsdelar jämfört med övriga områden i kommunerna. I marginaliserade stadsdelar handlar studiecirkelarna oftare om svenska språket, samhällskunskap eller religion, och i övriga delar av kommunen oftare om musik, sång, dans och rekreation.

Men vad innebär allt detta konkret för folkbildningens förutsättning att nå deltagare och bedriva verksamhet i dessa orter? Det är till folkbildningens vardag vi nu ska vända oss för att få svar på olika frågor om folkbildningens funktioner i segregerade städer.

Syftet med följande två kapitel är att få en vardagspräglad insikt av vilken roll som statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheter på folkhögskolor och studieförbund har för befolkningen i marginaliserade stadsdelar. I kapitel 3 besvarar vi följande två frågeställningar:

1. Hur ser folkbildningens förutsättningar att nå ut med verksamhet till de marginaliserade stadsdelarna med fokus på stadsdelarnas geografiska läge och befolkningens organisering och lokala engagemang?
2. Vilka strategier tillämpar folkbildningsorganisationerna och hur organiseras verksamheten vad avser bildnings-/utbildningsbehov, samlingslo-

kaler i eller utanför stadsdelen, lokal förankring och samverkansnätverk i marginaliserade stadsdelar?

I nästföljande kapitel 4 diskuteras följande frågeställning:

3. Hur motiverar folkbildningsorganisationerna och dess deltagare framgångsrika insatser i marginaliserade stadsdelar i relation till statens fyra syften?

Tillvägagångssättet för att besvara ovanstående frågor är jämförande fallstudier med intervjuer som huvudsaklig informationskälla. Fallstudierna utgörs av tre olika marginaliserade stadsdelar i tre olika kommuner. Urvalet har gjorts med intentionen att städer med olika befolkningensmängd ska finnas representerade. Vidare har urvalet gjorts för att nå kommuner i olika geografiska regioner i landet. Ytterligare en urvalsprincip har varit att studera marginaliserade stadsdelar med olika former av lokal organisering i civilsamhället och olika grader av engagemang bland lokalbefolkningen.

Genom statistiska underlag från SCB som beskriver deltagare i studieförbundens cirklar och annan folkbildningsverksamhet 2016 har vi kunnat se vilka studieförbund som har haft folkbokförda deltagare i respektive stadsdel. Även om dessa siffror inte ger en tillförlitlig eller jämförbar bild av invånarna i stadsdelarna har vi utgått från dessa för att avgränsa de fyra eller fem största studieförbunden i respektive stadsdel. Vi har valt stadsdelar som varken ligger högt eller lågt vad gäller folkbildningsdeltagande. Istället har ett urval gjorts av stadsdelar som ligger i mellanspannet för att dels säkra att det finns folkbildningsverksamheter att studera, dels undvika extremfall. Genom information på folkhogskola.nu har ett urval av geografiskt närmast belägna folkhögskola eller filial gjorts, där de närmaste skolorna har kontaktats för intervju. En övergripande sammanfattning av fallstudierna presenteras i Tabell 26 nedan.

TABELL 26.

Befolkning, deltagare, studieförbund och antalet folkhögskolor i tre orter valda för fallstudier.

STADSDEL	BEFOLKNING (FR. 15 ÅR)	DELTAGANDE CIRKLAR	DELTAGARE ANNAN FOLK- BILDNING	TOTALT	STUDIE- FÖRBUND	FOLKHÖG- SKOLOR
Storstadsort	10 000	700	200	900	ABF, Sfr, SV, Mbsk	1
Tätort	2 500	500	200	700	ABF, SV, FU, NBV	2
Landsort	4 000	500	100	600	ABF, Sensus, Sfr, Ibn Rushd, Mbsk, NBV	1

Källa: SCB 2017. Alla siffror är ungefärliga.

Urvalet av intervjupersoner har oftast skett genom att studieförbunden och folkhögskolorna själva tillhandahållit information om vilken av deras anställda som har mest information om verksamhet i respektive stadsdel. Vi har därför intervjuat anställda med olika funktioner inom studieförbunden: chefer, verksamhetsutvecklare och projektledare. I vissa fall har vi själva kontaktat intervjupersoner som vi har funnit vara relevanta att prata med givet deras aktiviteter i relation till stadsdelarna. På folkhögskolorna har vi samtalat med rektorer. Vi har också gruppintervjuat deltagare som studieförbunden och folkhögskolor har tipsat oss om. Urvalet av deltagare är inte representativt i någon av de tre stadsdelarna. Syftet med intervjuerna har varit att ta del av olika perspektiv och erfarenheter som finns bland deltagare, i en diskussion om folkbildningens roll i stadsdelen.

Totalt innefattar studien intervjuer med 43 personer vid 25 intervjutillfällen på plats i respektive stad och ort. Intervjuerna har också kompletterats med andra informationskällor för att fördjupa inblicken i folkbildningens förutsättningar och aktiviteter. Vi har tagit del av olika dokument, broschyrer, programblad och verksamhetsplaner/berättelser – både i tryck och på internet. Vi har också genom mediearkivet sökt efter medieartiklar i tidningar och radio som berör frågor om föreningsliv, folkbildning och uppmärksammade samtal och händelser i och om respektive stadsdel. Vi har genomfört platsbesök som varat mellan 4 och 6 dagar i varje kommun och stadsdel för att själva

observera stadsdelarnas situation. Under dessa besök har vi genomfört ett antal informella samtal för att bättre förstå sammanhanget för folkbildningen.

I samtal med folkbildare och deltagare har vi diskuterat hinder och möjligheter för framgångsrik folkbildningsverksamhet och vad som respektive respondenter förstår som framgångsrik i relation till statens fyra syften knutna till det statliga folkbildningsstödet.

3.1 LIKHETER OCH SKILLNADER MELLAN STADSDELARNA

Det finns betydelsefulla skillnader mellan stadsdelarna. En är befolkningsmängd och närheten till andra marginaliserade stadsdelar. I större städer tillhör ofta befolkningen i enskilda stadsdelar ett större sammanhängande storstadsområde med andra liknande orter, vilket gör att befolkningen i all sin mångfald utgör en kritisk massa av staden totalt sett. *Storstadsort* är belägen i en befolkningsrik storstad. Stadsdelen är tillsammans med några andra stadsdelar del av ett större miljonprogramsområde med totalt cirka 70 000 invånare. I stadsdelarna finns flera torg, kommersiella centrum, myndighetskontor, kulturhus och träffpunkter. Stadsdelarna är distinkta grannskap men knyts samman med olika kollektivtrafiklinjer och stråk. Avståndet är hela 10 kilometer från stadens centrum, där studieförbunden har sina region- eller kommunhögkvarter. Men inom radien av några få kilometer har invånarna i *Storstadsort* tillgång till flera torg, köpcentrum och andra former av faciliteter. Här är också det lokala föreningslivet täta nätverk i det större stadslandskapet.

Tätort och *Landsort* är lokaliserade till medelstora städer med 40 000 till 50 000 invånare. *Tätort* är belägen cirka 2 km utanför stadens centrum och *Landsort* cirka 5 km. *Tätort* har inget lokalt centrum och busslinjer knyter stadsdelen till den övriga staden. I *Landsort* finns dock ett lokalt centrum med mindre köpcentrum bestående av butiker, fritidsgård, bibliotek och lokaltidningens redaktion. Här knyts också stadsdelen till stadskärnan med busslinjer. *Tätort* bedöms ha fler invånare än Polismyndighetens avgränsning där kommunförvaltningen menar, och problematiserar, att invånarantalet kan uppgå till 10 000 invånare.

En likhet mellan stadsdelarna är att de återkommande skildras som ”problemområden” i respektive städer. Stadsdelarna är byggda under 1960- och 1970-talen och dominerande fastighetsägare är kommunala bostadsbolag och upplåtelseformen är hyresrätter. Vi har valt ut medieartiklar som handlat om respektive stadsdel ifråga, om dess föreningsliv och folkbildning, under pe-

rioden 2013–2018. Rapporteringen i lokala och nationella medier kring de tre stadsdelarna fokuserar på hög arbetslöshet, hög invandring, ”utanförskap”, kriminalitet och social oro. Trångboddhet är ett återkommande tema, liksom förekomsten av våldsamma sammandrabbningar mellan ungdomar och säkerhetsmyndigheter. Vid enstaka tillfällen har dessa incidenter urartat till upplopp med stor skadegörelse som konsekvens. Under de senaste åren rapporteras om tilltagande våldsbrott i områdena. En skillnad i rapporteringen är att Storstadsort är betydligt mer exponerad både i lokal och nationell media.

Ytterligare en betydelsefull skillnad mellan stadsdelarna är befolkningarnas organisering och dess relation till andra organisationer i civilsamhälle och offentlig sektor. I Storstadsort har det formats ett relativt *dynamiskt oberoende civilsamhälle* med ett välorganiserat föreningsliv, mångfald av initiativ från befolkningen och folkbildningsorganisationer med samverkansparter som har förankring i orten. Detta är den bild som ges i medieartiklar om föreningslivet och det lokala civilsamhället. Eftersom Storstadsort är mer exponerad i medier har vi därför valt att analysera hur civilsamhället skildras i denna stadsdel. Ett kännetecken för hur det lokala civilsamhället i Storstadsort skildras är att de syns och hörs som en relativt oberoende kraft i lokalsamhället och i det offentliga samtalet. Som diskuterades i inledningskapitlet rör det sig om resurssvaga och relativt små föreningar. Men i jämförelse med de två andra orterna är lokala röster i Storstadsort betydligt mer uppsökta och exponerade. Här talar lokalinvånare kopplade till föreningar och andra initiativ i större utsträckning för sig själva i medier, men också genom egna hemsidor och bloggar på sociala medier.

I Storstadsort förekommer också en mer betonad ortsbaserad gemenskap i föreningars artikulering. Minoritetsetniska grupper pratar till exempel inte endast om den egna gruppens behov och situation utan det är påtagligt vanligt att deras uttalanden även handlar om stadsdelens gemensamma behov och perspektiv. Här finns också organisationer för det lokala föreningslivet som strävar efter att förena föreningarna till en enhetlig, större och starkare stämma.

I Tätort präglas interaktionerna i det lokala civilsamhället och omvärlden, däribland folkbildningen, av en korporativistisk relation. Detta innebär att det finns ett engagerat lokalt civilsamhälle som syns och hörs, särskilt röster från den dominerande somaliska minoritetsgruppen i stadsdelen. Dessa röster syns och hörs oftare *invävda* i etablerade civilsamhällesorganisationer och de rådande strukturerna för samverkan mellan civilsamhälle och kom-

munpolitik. Denna samverkan har i Tätort traditionellt dominerats av arbetarrörelsen. Här är därför den lokala organiseringen mer beroende av den befintliga organisationsväven. Här finns exempelvis en förening som knyter samman de mindre föreningarna i stadsdelen, men denna domineras av Hyresgästföreningen och ABF.

I Landsort syns eller hörs sällan stadsdelens föreningar eller andra lokalt förankrade grupper i stadens diskussioner. Här finns ett föreningsliv och många profiler med bas eller bakgrund i stadsdelen är engagerade. Men aktiviteter och det samlade föreningslivets krafter framstår som mer *resurs-svagt*. Här finns exempelvis inga medborgardrivna mötesplatser eller lokalt förankrade organisationer för samverkan mellan olika grupper och föreningar. Kommunen är den dominerande aktören när det gäller att tillhandahålla möteslokaler och träffpunkter.

Dessa tre idealtypiska beskrivningar av det lokala civilsamhällets organisering är förenklade men ger en generell bild av komplexa sammanhang. Ett av studiens resultat är att förutsättningar som har att göra med lokalbefolkningens organiseringsförmåga och oberoende i relation till andra organisationer utgör en betydelsefull förutsättning för folkbildningens verksamheter. Anledningen är att folkbildningens närvaro och funktion ofta avgörs av det lokala föreningslivets aktiviteter och behov, samt deras förmåga att förhandla och ställa krav.

En övergripande slutsats i detta kapitel är att vi kan se tre former av folkbildning, en i vardera stadsdel. I Storstadsort ser vi en mer *förankrad folkbildning*, där folkbildningen tillsammans med ett starkt och oberoende civilsamhälle anpassats till att i hög grad passa lokala behov och angelägenheter. I Landsort ser vi en folkbildning som tenderar att överskugga och väva in det lokala civilsamhället i etablerade organisationer. Här är studieförbunden dominerande i det lokala föreningslivet och vi benämner denna situation för *invävd folkbildning*. I det tredje typfallet, med ett resurssvagt civilsamhälle, ser vi en *trevande folkbildning* som försöker hitta nya vägar för samverkan.

Nedan beskriver vi ett urval av folkbildningens aktiviteter i respektive stadsdel.

3.2 STORSTADSORT: FÖRANKRAD FOLKBILDNING

I Storstadsort dominerar fyra studieförbund, Studieförbundet (Sfr), Arbetarrörelsens Bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Vuxenskolan (SV) och Medborgarskolan. Inget har ett fast kontor i stadsdelen men personal

från ABF och SV är kontinuerligt närvarande genom samverkan vid två olika mötesplatser som drivs av lokala föreningar. Studieförbundet, ABF och Medborgarskolan har också kontor och samlingslokaler i närliggande stadsdelar. SV samverkar med olika ungdomsgårdar, hembygdsgårdar och kommunala aktivitetshus inom och i närheten av området.

På promenadavstånd från Storstadsort finns även en folkhögskola med muslimsk profil. Folkbildningsverksamheten i denna stadsdel är rik och mångfacetterad och upplevs bidra till att stötta stadsdelens befolkning genom att bejaka olika gruppers behov och utmaningar.

Många pekar också på att folkbildningen bidrar till rikare offentligt liv och fler mötesplatser i stadsdelen. Vi ser här en folkbildningsverksamhet som är förankrad både vad avser nätverk, samverkan och arbetssätt med det lokala föreningslivet, men också genom folkbildningens personal som själva är uppväxta eller lever i stadsdelarna. Vi beskriver nedan hur den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten organiseras och motiveras, och vilka strategier som organisationerna har för samverkan med befolkningen genom bland annat att etablera mötesplatser och söka samverkan med det lokala civilsamhället.

Intervjuade folkbildare menar att deltagarna i Storstadsort i första hand efterfrågar verksamhet i sin ort eller i närheten i någon av grannorterna. Avstånden är långa till stadskärnan, många föredrar att umgås i den egna stadsdelen och föreningar uppfattas sällan ta sig till stadskärnan för att bedriva verksamhet. Studieförbunden tillämpar därför två olika strategier för att nå ut med sin verksamhet till orten. Den ena strategin är att arbeta uppsökande genom att finnas närvarande, ”på plats”, med personal som arbetar på mötesplatser och samlingslokaler i området. Den andra strategin är nätverksbyggande ”på distans” gentemot det lokala föreningslivet. ABF och SV tillämpar den förstnämnda strategin och är närvarande i stadsdelen genom samverkan med kommunala eller föreningsdrivna verksamheter som har mötes- och verksamhetslokaler på plats. Folkhögskolan befinner sig också i stadsdelens närhet med en omfattande verksamhet. Studieförbundet och Medborgarskolan samverkar huvudsakligen på distans med föreningarna och erbjuder mötesplatser i grannorter.

Oavsett vilken av de två strategierna som tillämpas i denna stadsdel är en betydelsefull förutsättning att studieförbunden är aktiva i samlingslokaler – antingen egenfinansierade eller i samverkan med andra aktörer, lokaliserade i närområdet.

Folkbildning på plats: ABF, Studieförbundet Vuxenskolan och Folkhögskolan

I Storstadsort finns två betydelsefulla samlingslokaler för det lokala civilsamhällets aktiviteter: "Folkets hus" och "Kulturgården". Cirka 10 minuters promenad från orten finns även en folkhögskola med muslimsk profil som är en betydelsefull mötesplats för storstadsområdets muslimer med moské, muslimskt center, restaurang och samlingslokaler som går att hyra för olika aktiviteter och fester. Samlingslokalerna ägs och kan hyras genom kommunförvaltningen. Mötesplatserna har olika inriktning och är tillgängliga och dynamiska sociala rum för gemensamma aktiviteter. Här samlas inte bara invånarna och andra för sina möten och aktiviteter. Mötesplatserna fungerar också som öppna platser för spontana möten och aktiviteter.

Dessa tre mötesplatser är centrala knutpunkter för det offentliga livet i orten och folkbildningen är en viktig anledning till att de existerar. Det handlar inte bara om finansiering utan lika mycket om initiativ, engagemang och lyhörd samverkan med det lokala civilsamhället. Drivande är folkbildare som är insatta i stadsdelarnas situation och utmaningar och som med egna nätverk bidrar till att organisera och aktivera olika grupper i folkbildning.

ABF och Folkets hus

Folkets hus är en ny mötesplats i stadsdelen, som erbjuder cirka 700 kvadratmeter väderskyddade utrymmen för små och stora evenemang, som fester, konferenser och bröllop. Här finns också rum för mindre möten, en "inkubatorsyta" med kontorsplatser för ungdomar, ett café, ett kök med cateringverksamhet samt en studio. Huset är medborgardrivet och föreningen har cirka 40 medlemsorganisationer som utgörs av mindre föreningar i orten och större organisationer som Rädda Barnen och Hyresgästföreningen. Styrelsen består mestadels av ungdomar med stark lokal förankring. Här arbetar också nio personer med olika administrativa verksamheter; projekt, kommunikation, kök och vaktmästeri. Huset ligger mitt i stadsdelen vid torget mitt emot ett bibliotek, strax intill ett stråk av butiker och restauranger. Här är ABFs verksamhetssamordnare en central person som har deltagit i arbetet med att bygga upp mötesplatsen de tre senaste åren.

Närvaron och de personliga relationerna som upprättats på Folkets hus är ABF:s strategi att nå ut med verksamhet i Storstadsort. Det är här som deltagare möter studieförbundet, oftast genom spontana träffar eller genom att de anställda på Folkets hus hänvisar olika personer till ABF. Samordnaren

på ABF ansvarar för verksamhet för 70 000 invånare i fem stadsdelar och för ytterligare ett storstadsområde med lika många invånare på andra sidan storstaden. Arbetsbördan är för stor och hon menar att hon fokuserar på områdena runt Storstadsort där hon själv är född och uppvuxen. Samordnaren har sitt kontor på ett Folkets hus i en större grannstadsdel. Hon har arbetat i tre år på ABF och menar att en central del av hennes arbete har ägnats åt att bygga upp nätverk och då har arbetet med Folkets hus varit centralt. Arbetet har krävt en omfattande samverkan med engagerade aktörer i orten i över tre års tid, bland andra med organisationer som Hyresgästföreningen, Rädda barnen och Folkets hus och Parker. Här har ett partnerskap upprättats för att med gemensamma krafter verka för gemensamma mål och stärkt inflytande för invånarna i stadsdelens framtid. Lokala föreningar, engagerade personer, kommunförvaltningen, bostadsbolag och skolor i stadsdelen har varit betydelsefulla samverkansparter för att etablera mötesplatsen.

Önskemål om en mötesplats har i första hand drivits av det lokala föreningslivet, som ockuperade ett äldre nedläggningshotat kulturhus som var i behov av renovering för över fem år sedan. Ungdomsföreningar, pensionärer och andra engagerade lyckades genom ockupationen förhandla fram en ny mötesplats. Engagemanget för Folkets hus beskrivs som stort. För samordnaren var en samlingsplats nödvändigt för att utveckla verksamhet eftersom de invånare som hon träffar framförallt efterfrågar ”någonstans att vara”:

”Jag försökte motivera mina chefer att även om allting inte blir cirklar så bygger vi upp en grundstruktur som är en fantastisk plattform för organisering. Det ska vara en medborgardriven mötesplats som drivs av boende som bor där i dag och aktiva, inte bara såna som var aktiva på 70-talet och fortfarande sitter kvar. Så vi ville skapa någonting som var demokratiskt och förankrat. Och alltid när man pratar med grupper och föreningar om vad de behöver så är det de vill ha i första hand någonstans att vara. En samlingsplats är grunden för all form av organisering, så om man bygger upp en sådan samlingsplats tillsammans med andra aktörer som vill åt samma håll så lägger man någon sorts grund för folkbildning, kultur och så vidare.” (Samordnare ABF)

Idag är Folkets hus en central mötesplats i orten, som uppskattas av deltagarna, i synnerhet ungdomarna som menar att det inte finns många mötesplatser att välja mellan om man vill umgås med andra utanför hemmet. Det är genom personer som arbetar och verkar i huset som de kommit i kontakt med folk-

bildningen. ”Det här är kärnan av hela orten”, säger en ung man som initierat flera verksamheter som engagerar unga i folkbildning, och som för några år sedan varken var engagerad i föreningsliv eller i folkbildning.

Ett centralt bidrag som ABF har erbjudit Folkets hus är en musikstudio som lockar många ungdomar till huset, menar verksamhetschefen på Folkets hus. ABF engagerar också deltagare i föräldragrupper, olika ungdomsinitiativ, läxhjälp, demokratiskolor, bokklubbar, föreningsstöd, föreläsningar och konferenser kring aktuella ämnen som demokrati, valet, politisk organisering, antirasism och feminism. Samordnaren sammanfattar sitt stöd som att hon tillhandahåller ”nätverk, utbildning och ekonomi” för att stötta invånarnas egna initiativ. Verksamhetschefen på Folkets hus menar att samordnaren är en ”brobyggarperson”, som skapar olika möjligheter för ungdomar och andra att förverkliga sina drömmar och som länkar ihop verksamhet i olika stadsdelar som hon rör sig emellan. Samordnaren menar själv att en förutsättning för hennes arbete inte bara är mötesplatsen utan också hennes personliga förankring i området:

” (...) jag är själv uppvuxen i orten, förstår orten och det gör att folkbildningen inte blir ett välgörenhetsprojekt, som att någon kommer från stan hit och ska upplysa människor. Det har varit en styrka att jag kan prata med andra här som ”vi”. Vi säger ... Även om grupperna gör det de gör, så vi är ändå i ett kollektiv, vi bor ändå här tillsammans. Och vi vill ändå tillsammans förbättra våra livsvillkor, och skolresultaten och arbetslösheten och allt möjligt. Vi gör det här tillsammans. Det är mycket större kraft i det. Och som ABF, att folkbilda, man blir mer trovärdig i det. Och det är det sättet jag tycker att vi ska jobba på.” (Samordnare ABF)

Sårbarheten i ABF:s verksamhet är att den är personbunden till samordnaren, menar både deltagare och verksamhetschefen på Folkets hus. Belastningen på samordnaren riskerar att bli för stor då hon inte bara är aktivt verksam i denna stadsdel, utan i ytterligare fyra grannstadsdelar. Finansieringen av verksamheten kräver också att man söker medel från andra fonder och projektmedel, ett arbete som pågår parallellt med administrerandet av cirkular och kulturprogram i samverkan med flera föreningar och grupper.

Studieförbundet Vuxenskolan (SV): Kulturgården och Unity-projektet
SV har en rad olika verksamheter som riktar sig till och är etablerade på mötesplatser i Storstadsort och dess grannstadsdelar. Studieförbundet är i

Storstadsort specialiserat på bildningsverksamhet riktad till personer med funktionsnedsättning i ämnen som kultur och fritid, teater, musik, dans, rättighetsarbete och stödgrupper till anhöriga. Cirkclar genomförs på gruppbonden och i samverkan med kommunala verksamheter. Vidare har studieförbundet konsthantverkskurser på Kulturgården. Vuxenskolan har också en omfattande samverkan med fem ungdomsgårdar kring hiphop-produktion och andra kulturarrangemang. Eftersom ABF har studion på Folkets hus i Storstadsort har SV ingen verksamhet där för att undvika konkurrens. SV har istället fokuserat på samverkan med ungdomsgårdar i grannorter. Verksamheterna lockar ungdomar som inte är kopplade till särskilda föreningar.

Vuxenskolans kursverksamhet är omfattande genom samverkan med den konsthantverksförening som driver Kulturgården. På Kulturgården driver föreningen verksamhet med verkstäder, café, kontor, konsthall och olika kursformer för konst- och smyckehantverk: snickeri, måleri, keramik och drejning, smide samt tryck- och textilrum. Medlemmar kan hyra verkstäderna för 40 kronor i timmen. Flera konstnärer som lever och verkar i stadsdelen använder verkstäderna. Allmänheten bjuds också in på öppna och avgiftsfria prova-på-kurser på kvällar. Föreningen har drivit gården i nästan 20 år och tog över verksamheten från kommunen. Föreningens verksamhetsledare har levt i stadsdelen i 40 år och är insatt i händelserna i orten och förankrad i föreningslivet. Vidare finns också längre kurser i olika hantverk. Kulturgården har också utställningar där egenproducerad och annan konst ställs ut. I lokalerna finns ett café och en butik som säljer konst- och hantverk. Kaféet är öppet för alla, vardagar och helger till eftermiddagen. Här finns också kontor som kan hyras av olika organisationer. Styrelsen består av sju ledamöter och lika många arbetar med drift av lokaler och föreningens verksamheter. Allmänheten kan hyra lokalerna för fester och konferenser. Här har Studieförbundet Vuxenskolan varit en central drivkraft för att både etablera och stödja verksamheten genom olika kurser och arrangemang.

Idag bygger kursverksamheten på Kulturgården på kamratcirkclar, eftersom deltagarna sällan har råd att betala kursavgifter, menar verksamhetsledaren i konstföreningen. Kulturgården finansierar sin verksamhet med olika medel: deltagaravgifter, stöd från offentlig sektor, uthyrning och cirkelverksamhet. Finansiering från SV täcker en mindre del av budgeten. Enligt verksamhetsledaren har samverkan med studieförbundet varit ett fundament för att få igång föreningens verksamhet på gården överhuvudtaget. Runt millennieskiftet, när föreningen tog över gården från kommunen, etablerades sam-

verkan med studieförbundet vilket tillförde resurser till föreningen utan vilka det inte hade varit möjligt att få igång verksamheten. Verksamhetsledaren menar att ”vi hade ju jättemycket folk från början, det hjälpte ju oss otroligt mycket att komma igång med det. Men sen har det spridit sig ytterligare från mun till mun och vi sätter upp affischer på anslagstavlor och så.” Verksamhetsledaren menar också att studieförbundet ger henne moraliskt och praktiskt stöd i det vardagliga och ibland turbulenta föreningsarbetet. Hon berättar att föreningen nyligen genomgick en omfattande konflikt där ett missnöje riktades mot hennes sätt att leda föreningen, från enstaka styrelseledamöter. Vuxenskolan erbjöd då både moraliskt stöd till henne och hjälp med kunskap att se till att formella dokument och arbetsätt stämde.

SV arbetar vidare gentemot ungdomar med ett nationellt koncept där metoder utvecklats för folkbildning genom hiphop-produktion riktat till ungdomar. Konceptet kallas ”Unity” och har lanserats i flera marginaliserade stadsdelar runt om i landet. Verksamheten i och omkring Storstadsort presenteras som framgångsrik både till volym och kvalitet. Konceptet etablerades av en verksamhetsutvecklare på SV som själv är artist och eldsjäl på hiphopsce- nen, med ett stort nätverk bland artister och producenter. I Storstadsort med omnejd utvecklades Unity också av en eldsjäl inom hiphop. En central strategi för detta arbete är att finnas närvarande i samlingslokaler och bjuda in ungdomar till kreativ verksamhet med hjälp av cirkelledare som själva är för- ankrade i hiphopkulturen. Samverkan sker idag med fem olika fritids- och ungdomsgårdar där antingen studio för övning och inspelning har upprättats eller där förbundet använder en mobil studio. För en tid sedan hade de flesta fritidsgårdar musikrum utrustade med instrument, förstärkare och trumset, menar verksamhetsledaren. Men i samband med hiphopmusikens dominans och popularitet i marginaliserade stadsdelar nyttjar allt färre traditionella in- strument. Istället har ett nytt behov skapats av kunskap för digital musikpro- duktion, av DJ-teknik och rappande som konstutövande. Detta är utrustning som få har råd att införskaffa själva.

Arbetet på fritidsgårdar och andra mötesplatser för ungdomar leds och organiseras av två verksamhetsledare. I en grannort har studieförbundet en studio på en ungdomsgård i samverkan med Stadsmissionen. Här har en av de två verksamhetsutvecklarna i Unity sin arbetsplats. Han driver verksamheten ”Unga leder unga” på Stadsmissionen i samverkan med studieförbundet och kommunförvaltningen. Syftet är att utveckla kreativ folkbildningsverksam- het på fritidsgårdarna genom att utbilda unga ledare som själva lär andra ung-

domar att producera och spela in musik genom fasta eller mobila musikstudior. Ofta saknar fritidsgårdar kapacitet att bedriva sådan verksamhet, medan studieförbunden själva saknar kapacitet att ha samlingslokaler där relationer med ungdomar kan skapas. Båda parter vinner därför på samverkan, menar han. Syftet är också att uppmuntra till kreativa och lustfyllda aktiviteter med låga trösklar, inte minst ekonomiskt då många av ungdomarna inte har pengar att spendera. Verksamhetsutvecklaren menar att folkbildningen i förlängningen kan hjälpa dem att påverka sin framtid och skapa förändringar i deras områden som präglas av hårda villkor:

”Vi har märkt att kultur är en klassfråga, det märker man här. Här lyssnar man på och tar del av kulturen i dess gratisformer, men så fort det kostar så kan man inte ta del på samma sätt. (...) Konserter, museibesök, den typen av kultur tar man inte del av här för att det kostar en liten slant. Så de lyssnar på samma musik som människor i andra områden men går inte på konserterna. Då vill vi kunna subventionera kultur på något sätt. Man gjorde en medelinkomstutredning, medelinkomsten ligger på 9 300 i (ett område här). Samma sak för (innerstaden) ligger på 31 000. Det finns en socioekonomisk skillnad.”
(Verksamhetsutvecklare Stadsmissionen)

Folkbildningsverksamheten i Unity i denna stad bygger på ett arbetssätt där unga utövare leder andra intresserade. Detta har också uppmuntrat till andra former av kulturproduktion, både film, bild- och fotokonst samt festivalarrangemang. Ungdomar har på eget initiativ sökt SVs stöd för att själva arrangera gratisevenemang i orterna, där lokala, nationella och internationella artister uppträder. Festivalen har blivit ett populärt arrangemang som uttrycker stadsdelarnas identiteter bland ungdomar.

Folkhögskolan med muslimsk profil

Folkhögskolan är placerad vid ett kommersiellt centrum och ett industriområde där många tusen människor arbetar dagligen. Verksamheten startade 2007 och den muslimska profilen innebär att man särskilt vill stödja människor med muslimsk-svensk identitet i en interkulturell miljö. Folkhögskolans kurser är öppna för alla och delar lokaler med en kommunal träffpunkt. Möteslokaler och festlokaler kan hyras här genom kommunal uthyrningsverksamhet. Här finns också ett muslimskt center som särskilt stödjer kvinnors muslimska identitet. Lokalerna rymmer bönesal, turkiskt café och är öppen

från morgon till kväll och samlar dagligen hundratals deltagare, SFI-elever, bönedeltagare och spontanbesökare.

Folkhögskolans ambition är att fungera som nav för det muslimska civilsamhället i storstadsområdet, berättar den kvinnliga rektorn med somalisk bakgrund. Folkhögskolan har ett omfattande kursutbud: allmänna kurser på grundskolenivå och gymnasienivå, yrkesförberedande kurser till vårdbiträde, elevassistentutbildning, särskilda kurser i arabiska, islamisk teologi och ledarskap, koranstudier, svenska för invandrare (SFI) studieväg 1–3, etableringskurs för nyanlända och svenska från dag 1. Cirka 450 individer går i de olika kurserna som motsvarar över 4 000 deltagarveckor. Cirka 200 elever studerar SFI-utbildningar och 120 läser på de allmänna och särskilda kurserna. Rektorn menar att man har många sökande till folkhögskolan som inte har möjlighet att påbörja utbildningar på grund av platsbrist. Behovet är större än vad som kan erbjudas.

Deltagarna kommer från flera olika länder och majoriteten har en muslimsk identitet. Målsättningen är att försöka hitta avslappnade former för pedagogisk verksamhet som anpassas till individens särskilda förutsättningar. ”Vi dömer ingen”, säger rektorn:

”Man kan ha olika funktionsvariationer, Aspbergers eller autism eller det kanske är stökigt hemma, man har hamnat i kriminalitet och vill göra annat för att komma på banan igen och det här är ett bra ställe för just de ungdomar som vill göra en förändring, komma någonstans i livet. Då kommer man hit till oss och så får vi jobba med dem, eftersom vi har också kurator och vi har specialpedagog så att vi stöttar dem hela tiden. Och det är en annan miljö, det är inte som på Komvux till exempel eller på gymnasiet.” (Rektor folkhögskola)

Det är många som söker sig till folkhögskolans kurser eftersom det inte har gått bra på gymnasiet eller grundskolan, vilket är vanligt bland elever i stadsdelarna, menar rektorn. En särskild ambition är att stötta muslimska kvinnor genom det muslimska centret. Här är ambitionen att fungera som en mötesplats för religiöst utövande med ”kvinno-islam” i fokus. Rektorn formulerar det som att ”visa att kvinnor kan ta makten över sina liv och lyfta den muslimska kvinnan”. Här arrangeras seminarier, konferenser och möten organiserade av kvinnliga deltagare själva eller av skollädaressen.

Rektorn menar att folkhögskolan och träfflokalerna är en aktiv mötesplats och rymmer så många aktiviteter varje dag att det för henne är för mycket att

hålla koll på. En heltidsanställd kommunikatör har därför hand om ett kalendarium och en hemsida där möten och träffar annonseras och dokumenteras. På helgerna fylls lokalerna av barnverksamheter och fester. Barnverksamheterna har förmånen att hyra gratis medan andra betalar. Rektorns målsättning är att genom god utbildning erbjuda ungdomar och föräldrar resurser och verktyg för att klara sig väl i samhället. Mycket av detta arbete sker ideellt, vilket inte minst blivit aktuellt i samband med skjutningar i stadsdelarna som berövat liv och skapat känslor av otrygghet bland deltagarna. Ett aktivt folkbildningsarbete kring demokratifrågor och vikten av att bekämpa diskriminering och rasism är centralt för folkhögskolans strategier, menar rektorn. Folkhögskolan samverkar med aktörer i hela närområdet: kyrkan, polisen, brandstationen, ungdomsföreningar och andra civilsamhällesaktörer vad rör lokala frågor. Målsättningen är att vara en aktiv part i samhällsutvecklingen i storstaden.

Samverkan på distans: Studieförbundet och Medborgarskolan

Utbudet av folkbildningsverksamheter är stort i och omkring Storstadsort. Att ringa in exakt hur och var deltagare folkbokförda i denna ort deltar i olika folkbildningsaktiviteter är svårt. Även studieförbunden har svårigheter att veta vilka verksamheter som alla deltagare har besökt. Detta är särskilt påtagligt vad gäller studieförbund som samverkar med olika parter i orten på distans. Studieförbundet och Medborgarskolan arbetar huvudsakligen på distans med basen i samlingslokaler utanför Storstadsort. Samverkan med Storstadsort sker genom samarbetsföreningar och båda studieförbunden menar att de arbetar med så många deltagare som de idag mäktar med. Behovet av folkbildning är större än vad de kan bistå med.

Studieförbundet hyr ett kontor med tillhörande möteslokaler och planerar sin verksamhet och möter föreningar i en träffpunkt som ligger cirka 45 minuters promenadväg från Storstadsort och 20–30 minuters bussresa. Kontoret är tämligen litet utrymmesmässigt men här finns möteslokaler, studiematerial, kopiatorer och ett litet kök. Projektledaren som vi intervjuar har arbetat här sedan 2011 och beskriver att studieförbundet tidigare hade svårt att nå ut med verksamhet och få kontakt med lokala föreningar och grupper. Projektledaren är själv född i Somalia och verksam författare. Tillsammans med en somalisk författarkollega utvecklades ett nytt arbetssätt i samverkan med Studieförbundet. ”Det räckte inte att vi bara skickade inbjudan till folk och väntade att de svarar” säger projektledaren. Det nya arbetssättet innebar

nätverkande genom personliga nätverk. Här utvecklades särskilt anpassade studiecirkel och arrangemang kring föräldrautbildningar för familjer med invandrarbakgrund, i synnerhet från Afrikas horn.

2012 utvecklades arbetssättet i ett projekt som har skalats upp till nationell nivå, kallat "Älskade barn". Tusentals nya personer i stadsdelarna deltog i folkbildning om föräldrarollen utvecklat av målgruppen själva. Bakgrunden till att man valde just föräldrautbildningar var att de somaliska föreningar som sökte upp Studieförbundet ofta ville skapa aktiviteter och lärande på teman kring relationen mellan barn, föräldrar och det omgivande samhället, inte minst skolor och socialtjänst. Syftet var att stödja föräldrar med migrationsbakgrund i deras föräldraroll utifrån deras egna behov. Succén i folkbildningsarbetet var inte bara att nära 1 000 föräldrar i åldrarna 25–50 år och med bas i cirka 70 föreningar deltog i 165 cirkel med ledare från föreningarna, under tre år. Närmare 3 000 personer deltog vidare även i öppna föreläsningar och seminarier och arbetssättet har spridits till andra städer runt om i landet i samverkan med kommunerna. Framgången låg också i en förnyelse av folkbildningens organisering i stadsdelarna, lokalt förankrad i föreningslivets behov och egna drivkrafter.

Projektledarens folkbildningsarbete i relation till Storstadsort handlar huvudsakligen om att stödja det lokala föreningslivet. Föreningarna söker i regel upp projektledaren och ber om stöd för lokaler och utrustning för möten, såsom högtalare och mikrofoner. De behöver också instrument för marknadsföring, affischer, kopieringsmaskiner, utbildningsmaterial eller pengar som krävs för att ersätta föreläsare, gäster eller för att hyra större samlingslokaler. Projektledaren menar att efterfrågan på lokaler är stor i stadsdelarna, särskilt lokaler med större utrymmen för sammankomster beskrivs som "jättejätte viktiga":

"Till exempel när ni kom hit idag satt en man här ifrån en förening. Så de brukar besöka oss här. Idag har vi flera besök av föreningar och vi ger dem introduktion och information. Ibland gör vi föreningsbesök, om de har lokaler, till deras lokaler. Och vi kommunicerar också med mejl och med telefon. När föreningen har en verksamhet kommer de till oss, de besöker oss hit eller i (stan) och vi introducerar vår verksamhet och folkbildningens fyra syften. Och när de accepterar och vill samarbeta med oss, så vi ger dem material som de kan läsa och fylla i, olika blanketter. När de lämnar in blanketterna och jag registrerar till exempel deras studiecirkel, jag träffar ledarna i de här olika

studiecirkarna, ger dem introduktion, någonting som heter ledarintroduktion. Och sen vi erbjuder dem fortsatta ledarutbildning. Till exempel nu kommande helg vi har tre parallella ledarutbildningar i (staden). De allra flesta kommer från stadsdelarna här och det är cirka 40 eller 45 personer som vi ska utbilda, som representerar olika föreningar.” (Projektledare Studieförbundet)

En risk för föreningslivet menar han är att föreningar håller sig i sina egna lokaler, om de överhuvudtaget har några, och därför uppstår inte möten mellan föreningarna. Den folkbildningen som Studieförbundet erbjuder blir därför ett sätt att stötta civilsamhället, vilket kräver särskilda procedurer som beskrivs i citatet ovan. ”Integration” är ett centralt tema som projektledaren menar att folkbildningen bör uppmuntra till.

Studieförbundet samverkar med eritreanska föreningar varav några har egna samlingslokaler i Storstadsort. Företrädare för Eritreanska föreningen menar att studieförbundet är och har varit viktigt för etablerandet av deras förening. De har cirka 150 medlemmar och verksamheten är omfattande med språkstöd, läxhjälp och hemspråkskurser för upp till 60 barn i föreningens lokaler. Medlemmar träffas även i andra möteslokaler i grannorter för större fester och sammankomster. Lokalerna i den egna stadsdelen räcker sällan till för stora samlingar som är vanliga. ”Vi behöver stöd i form av resurser, ekonomi eller material. Vi äger själva en lokal, vi har en lokal som vi hyr och vår verksamhet äger rum i den lokalen, så lokalen kostar”, säger en av företrädarna för Eritreanska föreningen. De tre föreningsföreträdarna beskriver föreningsgemenskapen som i grunden politisk eftersom många var politiska aktivister i hemlandet. Verksamheten i föreningen har dock mer en social karaktär genom stöd till nyanlända, barn och arbetslösa. En av föreningens medlemmar driver en föräldraförening för boende med andra bakgrunder som arbetar för ökad trygghet i stadsdelen genom vandringar och andra aktiviteter, som också får stöd från Studieförbundet.

Medborgarskolan har heller inga lokaler på plats i Storstadsort men arbetar utifrån mötesplatser i en grannstadsdel som ligger cirka 6 kilometer och 30 minuters bussresa bort. Studieförbundet har flera andra möteslokaler i områden nära Storstadsort och verksamhetsutvecklaren är osäker på exakt var som föreningar eller deltagare från Storstadsort samlas. Han är personligen ansvarig för verksamhet över hela länet och har ett mycket stort upptagningsområde. Han har själv varit föreningsaktiv i storstadsområdet och har somalisk bakgrund. Han började sitt engagemang i ett Folkets hus i en av

stadsdelarna nära Storstadsort och har i över tio år organiserat Medborgarskolans verksamhet i dessa stadsdelar. Under lång tid har han letat efter egna lokaler för studieförbundets verksamhet och för några år sedan förverkligades detta i samverkan med ett privat bostadsbolag som hyr ut samlingslokaler. Dessa är lokaliserade till ett stadsdelscentrum och utgör den enda samlingslokalen där.

I lokalerna sker dagligen också arbetsträning i samverkan med Arbetsförmedlingen. Här finns också kostnadsfria kurser i samhällskunskap och vardagssvenska för asylsökande. Möteslokalerna har även ett utrymme för spontana träffar genom ”tjejrummet”, en fri och öppen verksamhet för unga tjejer. En större del av denna verksamhet möjliggörs genom de nya möteslokalerna.

Medborgarskolans verksamhetsutvecklare är insatt i Storstadsortens situation och menar att de allra flesta grupper och föreningar söker lokaler. Men det finns en mycket stor lokalbrist i området eftersom bostadsbolagen omvandlat många av de föreningslokalerna som fanns till bostäder. För cirka fem år sedan fick han tips om att ett privat bostadsbolag initierat renoveringsarbete och att nya lokaler eventuellt skulle finnas tillgängliga för verksamhet. Lokalerna är låsta och föreningarna tillåts låna nycklar. De rymmer flera mötesrum, litet kök och ett fritt utrymme för unga tjejer att själva utveckla sina egna aktiviteter. Tjejerna har inget krav på sig att registrera deltagare i cirkelform. Samverkan med föreningarna handlar för verksamhetsutvecklaren om grundläggande stöd för deras egna aktiviteter:

”Föreningar som kommer till oss säger att de gärna vill samarbeta med oss, till exempel studiecirkel om samhällskunskap. Då kan jag låna ut böcker, datorer, stå för hyran till deras lokal, såna grejer. De kanske behöver kopiator, marknadsföring för föreläsningar. Kanske om de säger att de är stor förening och behöver hjälp att bjuda in en föreläsare, så kanske vi har ingen möjlighet att boka dem eller vi vet inte hur man kan nå denna föreläsare. Då hittar jag en föreläsare som jag tipsar dem om.” (Verksamhetsutvecklare Medborgarskolan)

Verksamhetsutvecklaren hade behövt flera andra anställda som kan stötta honom med mer lokalt arbete och samverkan med föreningar som han inte alltid hinner med, menar han. Möteslokalerna är därför inte bemannade hela tiden, utan föreningarna tar sig in själva med egna nycklar. Det finns stora behov och lite resurser, vilket gör att han gärna vill söka externa projekt för att stötta grupper mer. Men tiden räcker inte alltid till. Framförallt menar

han att det är för få som har minoritetsetnisk bakgrund och förankring i området som arbetar med olika sociala projekt. Han menar att detta påverkar relationen till föreningar och grupper eftersom få av de som arbetar på enbart professionell basis bidrar till att göra det där lilla extra som ibland krävs. Den största fördelen med bildningsverksamheten som han erbjuder är att den är kostnadsfri, vilket gör att den blir tillgänglig för föreningar och dess medlemmar, menar han.

3.3 TÄTORT: INVÄVD FOLKBILDNING

Den faktiska befolkningmängden i Tätort beräknas vara minst tre gånger så stor som den officiella statistiken, framhåller både kommunen och våra respondenter. En stor del av befolkningen har somalisk bakgrund och är relativt nyanlända till staden. Trångboddhet och stor efterfrågan på dags- och fritidsaktiviteter för ungdomar och arbetslösa är frågor som lyfts av föreningslivet. Trots att stadsdelen ligger cirka 2 kilometer, en kort bussresa eller 20 minuters promenad från stadens centrum, menar respondenter att invånare precis som i Storstadsort efterlyser aktiviteter i det egna området. I stadsdelen saknas ett torg eller en större väderskyddad samlingslokal. Ungdomars spontana hängande vid livsmedelsbutiken, pizzerian och på bussar har varit anledning till social oro som uppmärksammats i lokalmedia.

Här är relationerna mellan det lokala civilsamhället och det omgivande samhället *invävda* och *korporativistiska*. Det lokala civilsamhället syns och hörs men ofta genom arbetarrörelsens organisationer och dess olika samverkansföreningar vilka i sin tur varit en del av det kommunala majoritetsstyret i många decennier. Detta uttrycker sig tydligast genom att ABF är starkt dominerande i området och det enda studieförbundet med expedition och tre anställda på plats. Här finns också en samverkansförening som kallas "Styrkan", som introduceras för oss som en röst för det lokala civilsamhället. I själva verket domineras föreningen av ABF och Hyresgästföreningen. Enhetschefen på ABFs distriktskontor säger själv att förbundet lever "ett ganska gott liv" i kommunen eftersom samverkan i lokalsamhället med bostadsbolag, förvaltningar och kommunen är tät. De andra studieförbunden är betydligt mindre, vissa upplever sig undanträngda av ABF och har liksom folkhögskolorna kontor på annan ort.

Vi börjar med att redogöra för folkbildningsverksamheten som har aktiviteter på plats i orten och beskriver därefter de övriga aktörerna som samverkar på distans.

Folkbildning på plats: ABF och Aktivitetshuset

Liksom i Storstadsort berättar våra respondenter att mötesplatserna i stadsdelen är centrala för folkbildningens relevans i orten. Det är dock endast ABF, som i orten är överlägset största studieförbund sett till antalet deltagare, som är verksamt på plats. Basen för arbetet är "Aktivitetshuset", en central mötesplats som studieförbundet själva etablerat i samverkan med andra organisationer. Vuxenskolan har även Unity-projektets hiphop-verksamhet i en fritidsgård i en grannstadsdel som de delar med ABF. Övriga folkbildningsorganisationer samverkar med föreningar på distans, och folkhögskolorna har haft samverkan med Aktivitetshuset för att nå deltagare.

ABF har tre anställda på sin expedition på Aktivitetshuset. Två av de anställda som arbetar som cirkelledare har somalisk bakgrund och bor i området. ABF har här haft verksamhet i över tio år. Strategin är att vara förankrade i stadsdelens dagliga händelser och finnas "i röran", där saker händer i området:

"Ingen folkbildningsverksamhet kan fjärrstyras utan vi måste verka så lokalt det bara är möjligt. (...) Och här i (kommunen) tycker vi att det inte räcker med den här expeditionen (i stadscentrum), för den blir för olokal för framför allt människorna i Tätort. Så strategin kring det handlar om att faktiskt ha bemannade expeditioner, som verksamhetsledaren till exempel bemannar, och cirkelledaren som jobbar som heltidsanställd där ute just nu med svenska för asylgrupper, hela dagarna. Så det är en strategi kan man säga. Och sen den andra som handlar om samverkan med föreningarna i området, den går ju också ut på... att det ska lyckas så behöver vi också finnas i området, att hela tiden vara i loopen, vara i snacket, i flowet, i "vad är det som händer?" liksom. (...) Och man hör om det är något som ABF kan vara med och bidra kring. Kan vi hitta samarbete? (...) Det skulle vi missa om inte (vi) var där. Jag är helt säker på att vi skulle missa det. Vi skulle inte få en tredjedel av den verksamhet som pågår där ute om inte vi fanns i röran. I trappuppgången, det är där det pratas, det är där det händer och det är där vi måste vara. (Enhetschef ABF)

Trappuppgången som enhetschefen refererar till nämns återkommande som en viktig social plats och ligger i Aktivitetshuset. Bakgrunden till huset var en kartläggning som i början av 2000-talet undersökte stadsdelens föreningsliv och dess villkor. De cirka 30 föreningarna som fanns i orten saknade möteslo-

kaler i området eller betalade mycket i lokalhyra – på bekostnad av verksamhet. I samverkan med det kommunala bostadsbolaget och organisationer som Verdandi, Unga örnar, Hyresgästföreningen och olika handikapporganisationer planerades ett föreningshus. Ett bostadshus med lägenheter byggdes om till ett aktivitetshus med kontor och möteslokaler på plats. De lokala föreningarna bjöds in för att hyra kontor och lokaler för verksamheter, i utbyte mot att bostadsbolaget fick hålla kurser om bostads- och boendefrågor för nyanlända hyresgäster.

”Styrkan” bildades som en samverkansförening för att förvalta mötestider och lokaler på en av våningarna och har sedan 2005 drivits som en samverkansförening med Hyresgästföreningen och ABF som dominerande parter i styrelsen. Styrkan har en heltidsanställd verksamhetsledare som arbetar med administration, nätverkande och olika former av stöd till föreningar och verksamheter. Hon är en svenskfödd kvinna, och ABFs verksamhetsledare är en svenskfödd man och ingen av dessa bor eller har sin bakgrund i stadsdelen. Aktivitetshuset består av flera studierum, systuga, mötesrum, datorrum, olika kontor och ett café som drivs av en somalisk förening och som är öppet mellan 8 och 22. Här finns ingen större sal för kulturarrangemang.

Folkbildningsverksamheten på Aktivitetshuset är omfattande. Utbudet är enligt verksamhetschefen på ABF utformat dels i dialog med de lokala föreningarna med verksamhet i huset, dels genom uppdrag från kommunala förvaltningar och andra myndigheter, till exempel ”boskolor” i samverkan med bostadsbolaget och SFI-kurser i samverkan med kommunen. Här är några exempel på folkbildningsaktiviteter i huset:

- Undervisning och läxhjälp i matematik och engelska sex dagar i veckan med cirka 70 deltagare på grund- eller gymnasienivå.
- Samarbete med folkhögskolorna i form av distansundervisning i SFI och svenska som andra språk.
- Cirklar i svenska på fyra nivåer leda av anställd cirkelledare.
- Körkortsutbildning tre gånger i veckan med somalisk förening.
- Språkutbildning tillsammans med lokala föreningar i somaliska och tigrinja.
- På onsdagar presenterar sig ungdomar som är cirkelledare i läxhjälpsträffar för föräldrar och elever.
- Föreläsningsserier och konferenser: Föreningar arrangerar kunskapsträffar i olika ämnen, exempelvis på temat ”Fundamentalister i skolan” och jämställdhetsfrågor.

- Föräldragrupper för arbetsmarknadsdeltagande och lärande. Föräldraträffar tillsammans med skolan arrangeras två gånger i veckan för att ge information om elevers grundskolegång och upprätta dialog med skolan.
- Föreningsstöd till föreningar för att hjälpa dem att söka finansiering för aktiviteter. Pågående projektverksamheter uppmärksammar bland annat ökat valdeltagande och planering av framtida kulturhus i området.
- Systuga är öppen fyra dagar i veckan och leds av kvinnor.

Ungdomsorganisationen Unga örnar driver en fritidsgård som ligger i en närliggande ort. Här driver ABF och Vuxenskolan en studio där olika musikgrupper övar och spelar in sin musik och videokonst. Här arrangeras också träffar om demokrati och organisering tillsammans med en somalisk förening varje söndag. Enhetschefen menar att ABF:s uppsökande arbetssätt innebär en strategi som bygger på att studieförbundet är flexibelt och inte ”alltför rigid i sitt verksamhetsplanerande och budgeterande”. Strategin bygger också på att vara ”jävligt snabb och lösa saker från en sekund till en annan”. I det arbetet har personalen på plats ett stort handlingsutrymme att forma verksamhetsutbudet.

Vid vårt besök och i respondenternas berättelser framgår det tydligt att Aktivitetshuset är stadsdelens centrala mötesplats. Huset vibrerar av rörelse och aktivitet på både dag- och kvällstid. Här finns lokaler som är öppna för alla och lokaler som är avsedda för föreningars fokuserade verksamheter. På kvällstid är det många människor som rör sig i kaféet, mötesrummen är fyllda med aktiviteter, i det nyöppnade biblioteket studerar ungdomar och det är spring i de trånga trappuppgångarna. Även parkeringen utanför byggnaden fungerar som en samlingsplats i sig, där folk står och samtalar med varandra i väntan på en föreningsaktivitet eller på väg hem. Förbipasserande stannar till och småpratar med vänner och bekanta. ”Det mesta sköts i trappuppgången när man möter varandra” säger ABF:s verksamhetsledare.

Enligt ABF-anställda och föreningsföreträdare är den viktigaste anledningen till den befintliga samverkan mellan ABF och föreningslivet det faktum att föreningarna behöver lokaler för sina aktiviteter. Företrädare för en somalisk förening säger exempelvis att ”det som är viktigast, det behovet var att hitta en lokal, så det är ABF som har fixat den lokalen. Andra förbundet, de har inte i närheten lokaler, så därför är ABF viktigast för oss”. ABF:s verksamhetsledare menar också att hälften av de ungdomar som deltar i läxhjälpen i huset främst dyker upp för att man behöver en lugn plats att kunna sitta

och studera eftersom det är för trångt hemma. Ungdomarna umgås på huset och när de väl är där uppmuntrar ABF-anställda till gemensamma aktiviteter i cirkelform. På det sättet lär verksamhetsledarna känna det minoritetsetniska lokalsamhället och, som verksamhetsledaren ofta upprepar, kan bidra till grupperns ”integration” i det svenska samhället. Ungdomarnas starkaste önskemål enligt ABF-personalen är ha ett socialt utrymme att umgås på, och att bli bättre i skolan genom studiestöd och läxhjälp. Eftersom de flesta har ont om pengar blir det också viktigt att stödja dem i olika aktiviteter så att de kan stärkas i sitt deltagande i samhället och arbetsmarknad, till exempel genom att arrangera kostnadsfria studiecirklar i körkortsteori eller övningskörning, menar verksamhetsledaren på ABF.

Samverkan på distans: NBV, Studieförbundet Vuxenskolan, Folkuniversitet och folkhögskolorna

I Tätort är det förutom Aktivitetshuset ont om möteslokaler. Trots att staden är kompakt och avstånden till centrum, där vissa studieförbund har kontor och samlingslokaler, relativt nära. Vissa studieförbund har sitt kontor i annan kommun och de flesta arbetar i stora upptagningsområden som täcker flera kommuner. NBV och Folkuniversitet har upprättat samverkan med föreningar genom nätverkande och NBV stödjer föreningarnas egna lokalkostnader i området. Folkuniversitetet uppger att de tillhandahåller en mindre lokal på plats i orten som föreningar kan låna för sina aktiviteter. Vuxenskolan har samlingslokaler nära stadsdelen och är verksamma i grannorten på en fritidsgård där de tillsammans med ABF driver en musikstudio utefter Unity-konceptet. Folkhögskolorna har tidigare haft filial eller samverkan i Tätort med målet att nå SFI-deltagare genom Aktivitetshuset. Vi beskriver dessa organisationers verksamhet var och en för sig.

Nykerhetsrörelsens bildningsförbund (NBV) har motsvarande cirka hälften av ABF:s deltagarantal i Tätort och är här näst största studieförbund. Samverkan sker med föreningar som har egen lokal och studieförbundet tillhandahåller mindre lokaler cirka en halv kilometer från stadsdelen. Studieförbundet har också verksamhet på ett kulturhus i stadskärnan, som verksamhetsledaren menar är välbesökt. Hon är en utrikes födda kvinna som verkar i flera kommuner och i flera liknande marginaliserade stadsdelar i länet. Folkbildningsverksamheten organiseras därför i samverkan med föreningar som antingen befinner sig i Aktivitetshuset eller som inte har lokaler i området. Föreningarna har sökt upp verksamhetsledaren själva genom an-

dra kontakter, bland annat tre somaliska och en albansk förening. En orsak till att föreningarna vänder sig till NBV anges vara att en del föreningar är missnöjda med tidigare samverkan med ABF. Samarbetet går till så att hon utbildar cirkelledare som sedan själva ansvarar för att bedriva verksamhet i respektive förening.

Cirklar genomförs kring olika språk, matematik, samhällskunskap, körkortsteori och cirkelledarskap. Samarbetsföreningar driver läxhjälp i studiecirkelform och minoritetsetniska föreningar ger ut publikationer på egna språk om gruppens kultur och historia. Utbudet som NBV tillhandahåller orienteras efter föreningarnas önskemål men det rör huvudsakligen cirkelverksamhet. Företrädare för den albanska föreningen menar att NBVs friare inställning kring cirkelämnen passade dem bättre än ABF som var fokuserade på "integration". En somalisk föreningsföreträdare menar att föreningen sökte samverkan i andra former med NBV men studieförbundet visade inget intresse för det:

"Jag kommer ihåg, det var förra året när vi hade pratat med NBV att vårt största uppdrag är ju inte bara att ha studiecirklar, utan ifall vi har någon sorts projekt genom samhällsutveckling eller sånt, då det blir bättre om de har någon sorts intresse, men de svarade inte heller. Det var bara tyst och då vi pushade dem att gå vidare. Så vi fick veta att ledningens behov är bara att ha cirklar. Ett sorts samarbete mellan cirklar och föreningen. (...) Men vi hade inte någon sort av missförståelse och vi har bra samarbete nu. Vi får se i framtiden." (Fokusgrupp Tätort).

NBV:s verksamhetsutvecklare menar att hon gärna vill se en större samlingslokal där föreningarna dels kan komma bort från området till den övriga staden, dels där de kan arrangera fler sorters verksamheter.

Studieförbundet Vuxenskolan har 130 deltagare i Tätort och verksamheten bygger dels på Unity-konceptets hiphopverksamhet på en fritidsgård i närliggande stadsdel, dels på samarbeten med föreningar och personer som de träffat via på fritidsgården. Studieförbundet har en samlingslokal vid en handelsplats cirka två kilometer från Tätort och här arbetar två verksamhetsutvecklare i ett stort upptagningsområde. Båda är svenskfödda och ingen av dem har lokal förankring i Tätort, mer än arbetet på studion i ungdomsgården. De är intresserade av att arbeta på plats i Tätort men menar att ABF:s dominans och bristen på lokaler i området gör det svårt.

Vuxenskolans verksamhet kom igång efter att förbundet letade efter ett sätt att förankra sig i Tätort eftersom ”de hade ingen naturlig väg in”. Hiphop-verksamheten möjliggjorde en satsning på att förankra verksamhet i orten. Studion besöks av många ungdomar, enligt verksamhetsutvecklarna varav en är musiker och arbetar deltid på plats i studion. Närvaron i studion har under 8 år lett vidare till samarbeten med olika föreningar. Verksamhetsutvecklaren menar att kontakten med Vuxenskolan i regel börjar med att en grupp söker lokaler och stöd för aktiviteter. Verksamhetsutvecklarnas strategi är då att förklara folkbildningens former, uppmuntra till föreningsbildning och föreslå och formulera idéer i dialog med grupperna, som de sedan hjälper till att förverkliga genom att bistå med lokal och finansiering. De menar att det är vanligt att deltagarna i sina första möten med studieförbundet söker någonstans att vara för att umgås. Vuxenskolan erbjuder cirklar med teman som känns igen från de andra studieförbunden: exempelvis matematik, svenska, engelska, läxhjälp, körkortsteori, matlagning, dietist- och kostrådgivning.

Vuxenskolan samverkar med flera olika föreningar som många riktar sig till ungdomar och kvinnor. En stor somalisk ungdomsförening med nära 100 medlemmar har cirklar och arrangemang tre kvällar i veckan i Vuxenskolans lokaler. Verksamhetsutvecklaren menar att de som hon träffar från Tätort gärna vill umgås i andra delar av staden, eftersom de även när de reser i Sverige ofta umgås i miljonprogramsmiljöer.

”Men det ser ju vi, att det är det som är möjligheten. Att träffa fler människor och att verksamheten utvecklas. För det är många som har en ... de vill inte vara på Tätort.” (Verksamhetsutvecklare SV)

Genom Vuxenskolans verksamhet får deltagarna anledning att äta på restaurang, gå på bio eller göra andra aktiviteter i andra delar av staden och på så sätt ta större del av de resurser och möjligheter som samhället erbjuder. Studieförbundet för nu dialog för att upprätta ny samverkan med en nybildad kulturhusförening som har sin bas i Aktivitetshuset och som har som mål att bygga ett nytt Folkets hus i Tätort. Vi återkommer till detta nedan.

Folkuniversitetet uppger att de har en mötesplats i Tätort som de hyr av bostadsbolaget. Här organiseras cirklar och arrangemang i samverkan med tre föreningar, en somalisk ungdomsförening och två kurdiska föreningar. Huvudkontoret finns i innerstaden och verksamhetsledaren menar att föreningarna är självgående och organiserar och leder cirkarna själva i Tätort.

Cirklarna handlar exempelvis om matematik, arabiska, matlagning, litteratur och författarskap kring böcker och poesi, läxhjälp, kunskap om mänskliga rättigheter och samhällsorientering. Att kunna erbjuda en lokal på plats upplever hon som central utifrån föreningarnas behov, eftersom här finns så många som hon beskriver som "ekonomiskt handikappade":

"Det finns ju de som inte kan ta sig någonstans här. Man måste respektera det. De är någon form av, om man nu kan uttrycka sig, ekonomiskt handikappade. Så de har inte pengar till ett buskort eller "hur långt vill jag gå?" Om jag ska vara motiverad att göra någonting och att lära mig någonting, förutom att jag kan vara vetgirig så får det inte vara för krångligt heller. Det är bekvämast naturligtvis. Och finns det på andra sidan gatan, så varför skulle jag dra någon annanstans?" (Verksamhetsledare Folkuniversitetet).

Samtidigt menar hon att ABF:s strategi att verka på plats i samverkan med flera organisationer kring Aktivitetshuset kan skapa en "inlåsnings effekt", då boende i Tätort får mindre incitament att lämna området. Hon försöker att samverka med föreningarna genom formaliserade avtal för att inte bara öka antalet cirklar utan också förbättra kvaliteten på dem.

Folkhögskolorna i kommunen är två till antalet och har båda, vid intervju tillfällena strategiska problem att nå deltagare i Tätort, trots att båda rektorerna anser att i stadsdelen finns den befolkningsgrupp i kommunen som kanske behöver folkhögskolorna som mest. Försök har gjorts att upprätta samverkan med Styrkan på Aktivitetshuset för att skapa relationer med potentiella deltagare genom prov- eller distanskurser. Men av olika skäl har samverkan inte fortgått.

Arbetarrörelsens folkhögskola har tidigare haft nära samarbete med ABF och har huvudbyggnaden i innerstaden några kilometer från Tätort. Skolan har 420 deltagare med en filial som enligt rektorn arbetar med nyanländas etablering. Här har nyligen ett 20-tal deltagare studerat varav majoriteten troligen hade sin bakgrund i Tätort, menar han. Folkhögskolan har vidare estetiska kurser i olika former av musik och kultur. En studiemotiverande kurs etablerades i Tätort 2017 i samverkan med den kommunala socialförvaltningen. Verksamheten arrangerades i Aktivitetshuset och hade som målsättning att, som rektorn själv uttrycker sig, "ta ner barriärerna" för ökat deltagande i samhället. Den studiemotiverande kursen är avslutad men initiativ pågår för att locka till sig nya deltagare i samverkan med arbetsförmedlingen, så att deltagare kan ha

bibehållet försörjningsstöd under tiden som de lär sig svenska på folkhögskolan. Problemet, menar rektorn, är att deltagarna har svårigheter att läsa, vilket gör det svårt för dem att delta i en kurs på folkhögskolan. ”Så det måste vi möta på något sätt. Så här har vi ett jobb att göra nu, och grotta i det.”

Den andra folkhögskolan ägs av landstinget, ligger på landsbygden cirka 3 km utanför staden och är tillgänglig med kollektivtrafik. Här finns 50 anställda och cirka 200 kurser. Ämnen är bland annat konst och kultur, fritidsledarutbildningar, allmän kurs och svenska som andra språk. Folkhögskolan har två filialer i närliggande kommuner, inklusive ett samarbete med ABF och Aktivitetshuset i Tätort. Samarbetet har avbrutits eftersom ansökningarna till SFI har minskat och kommunen har dragit in bidraget.

”Alltså vi är väl liksom i en liten mellanperiod nu, just för att vi har haft den ingången framför allt via SFI, att det har varit en naturlig del. Då hade vi fler distansutbildningar med närträffar, så då var lärare ute även då på (Styrkan) i (Tätort). (...) Och sen så var det så otroligt många som troligen bodde i Tätort då som var här, för vi hade två svenska som andraspråk-kurser och tre SFI-klasser. Så då hade vi närmare 90 deltagare med enbart utländsk bakgrund. Så just nu så står vi lite och trampar vatten. (Rektor folkhögskola 2)

Folkhögskolan letar alltså efter en strategi för att nå gruppen men ”trampar vatten”. Båda folkhögskolorna ser dock föreningen Styrkan och Aktivitetshuset som lämpliga ingångar för att skapa relationer med potentiella deltagare i orten. Idag är det alltså inte många från Tätort som söker sig till folkhögskolan i relation till det utbildningsbehov som finns, upplever rektorn.

3.4 LANDSORT: TREVANDE FOLKBILDNING

Vi har nu kommit till den tredje stadsdelen i fallstudien. Landsort ligger cirka 5 kilometer från stadskärnan, vilket med kollektivtrafik tar cirka 15–20 minuter och till fots cirka 45–60 minuter. Enligt lokala medier är sysselsättningsgraden påtagligt låg och andelen som erhåller försörjningsstöd är cirka 10 gånger högre i orten än i kommunen i övrigt. En av orsakerna som diskuteras i medier och som framförs av respondenter är att det till stadsdelen nyligen flyttat många nyanlända flyktingar, i synnerhet från Mellanöstern. Trots att andelen i befolkningen som deltar i studieförbundens verksamheter ligger på ungefär samma nivå som i de två tidigare orterna vi undersökt, upplevs folkbildningens organisationer inte ha en lika tydlig närvaro och förankring i

stadsdelen. Endast ett studieförbund, Ibn Rushd, har kontor på plats och den närmast lokaliserade folkhögskolan ligger på landsbygden utanför staden.

Stadsdelens föreningsliv består av olika minoritetsetniska föreningar och andra initiativ, men dessa röster hörs och syns sällan i stadens offentliga samtal. Här finns också en brist på samlingslokaler för små och större arrangemang. Stadsdelen har ett kommersiellt centrum med livsmedelsbutik, kommunalt bibliotek, lokal tidningsredaktion som publicerar en tidning med lokalt perspektiv på flera språk, fritidsgård och kommunalt familjehus. Samlingslokaler och kulturhus finns huvudsakligen i stadskärnan och spridda på andra orter i staden. Relationerna mellan civilsamhället, folkbildningen och kommunen befinner sig i förändring. Både föreningslivet och folkbildningen söker nya roller i stadsdelen, där behovet av olika sociala och kulturella insatser är stora. Befolkningen söker efter en röst och folkbildningen söker samtidigt efter strategier för att finna sin betydelse hos nya grupper. Samtidigt skapar Sverigedemokraternas starka dominans i kommunhuset och kommunens minskade och mer riktade kommunala stöd, frågetecken för folkbildningens framtida roll – särskilt i relation till nyanlända och minoritetsgrupper och i tolkningen av målet med ”integrationen”.

Både deltagare och folkbildare upplever en frustration över situationen i stadsdelen och menar att nya strategier behövs för att stärka det lokala civilsamhället. Folkbildningen söker också nå nya grupper för att bli mer relevant i stadsdelen, men hindras delvis av bristande förankring. Vi har intervjuat de fyra största studieförbunden i orten. Vi har också intervjuat Ibn Rushd eftersom de var det enda förbundet med anställd som är verksam på plats i stadsdelen. Studieförbundet Sensus har också intervjuats eftersom de uttalat sig i lokala medier om folkbildningens betydelse för staden. ABF är även här det största studieförbundet. Utanför staden finns även en folkhögskola, tillgänglig med kollektivtrafikresa, vars rektor vi har intervjuat. En central knutpunkt för folkbildningens relationer med befolkningen i Landsort är en kommunal mötesplats med syfte att stärka integrationen som är öppen på dagtid – ”Hembygdsgården” – med en heltidsanställd personal på plats. Ibn Rushd finansierar en deltidsanställd och samlingslokal i stadsdelen i samverkan med en lokal förening och ett konstprojekt finansierat av statlig myndighet.

Folkbildning på plats: Ibn Rushd och Hembygdsgården

Ibn Rushd har relativt få deltagare i Landsort jämfört med de större studieförbunden ABF och Medborgarskolan. Studieförbundet har dock en anställd

projektledare på plats i stadsdelen, med bas i två mindre källarlokalerna, och är därför det enda studieförbundet som är verksamt dagligen på plats i orten. Källarlokalerna fungerar som studieförbundets samlingslokaler och kontor. Projektledaren har somalisk bakgrund, har bott i området i 13 år och är huvudsakligen engagerad i föreningen "Afrikas horn" som har 200 medlemmar. Föreningen har flera sociala aktiviteter i stadsdelen och finansieras av olika projekt i samverkan med kommunförvaltningen. På deltid är projektledaren också verksam på studieförbundet i ett konstprojekt finansierat av myndigheten Kulturrådet. Konstprojektet handlar om att lyfta lokala kulturutövare och göra kulturaktiviteter mer tillgängliga i Landsort.

Projektledaren har inte formellt ansvar för samverkan med anknytning till Ibn Rushds studiecirkelverksamhet och arrangemang, utan det arbetet samordnas av en annan person som har huvudkontor på annan ort. Projektledaren har själv bakgrund i det lokala föreningslivet främst genom idrottsverksamhet för ungdomar och menar att han är välförankrad i området, med omfattande nätverk. Han har samverkat med Ibn Rushd sedan studieförbundet bildades 2008 men den förening som han är engagerad i har också samarbetat med andra studieförbund. Han är insatt i Ibn Rushds verksamhet i stadsdelen eftersom många aktiviteter utgår från källarlokalerna som han arbetar i. Studiecirklar arrangeras kring körkortsteori, syverkstad, läxhjälp, religions- och sexualkunskap, med mera. All verksamhet i lokalerna sker inte i form av studiecirklar och projektledaren är inte i detalj insatt i hur Ibn Rushd registrerar verksamheten. I den ena källarlokalen finns det tillgång till musikinstrument, menar projektledaren. I den andra lokalen som också ligger på källarplan i ett bostadshus finns kontor, litet matbord, ett studierum och en möteslokal. Läxhjälpverksamheten är intensiv, arrangeras sex dagar i veckan och är verksamhetens viktigaste folkbildningsaktivitet menar projektledaren. Anledningen är att arbetslöshet och låga utbildningsprestationer i skolan är områdets två största problem och återkommande behov som befolkningen söker stöd för:

"Det är därför vi brinner för det, jag tror den läxhjälpen som föreningen erbjuder är den viktigaste sak som vi kan slå oss för bröstet och säga att vi egentligen gör någon skillnad. Vi gör skillnaden och det här är egentligen på frivillig basis ofta." (Projektledare Ibn Rushd)

Ibn Rushd tillhandahåller möteslokaler för huvudsakligen föräldrar som söker aktiviteter för sina barn och sina fritidsintressen. Många medlemmar har

också behov av allmänbildning kring föräldrafrågor, sexual- och kroppskunskap. Ibn Rushd arrangerar själva eller stödjer grupper och föreningar som arrangerar föreläsningsserier om frågor som föreningarna själva efterfrågar kunskap om. Teman är varierande och berör bland annat föreningskunskap, rasism och diskriminering, demokrati- och ideologifrågor, förörternas situation, våld i stadsdelen, debatter med politiker och föreningsföreträdare, med mera. Deras verksamhet riktar sig även till föräldrar med olika cirklar som behandlar det digitala samhället.

Det som särskiljer Ibn Rushd från de andra studieförbunden är att de har kontor på plats och cirkelverksamhet som leds av personer från området, menar projektledaren. Han menar att de andra studieförbunden inte är förankrade i området och borde anställa fler cirkelledare från Landsort eftersom området generellt är negligerat och illa omtyckt. Samtidigt har många av lokalinvånarna som kanske vill engagera sig i idrott eller andra kulturella frågor inte kännedom om folkbildningen som resurs, om cirklar och föreningsverksamheten.

”Jag kan säga att det inte är många studieförbund som är aktiva i (orten). Träffar du till exempel (Studieförbund X), jag är säker att de kommer att säga till dig att de är aktiva här. Men jag skulle säga det är inte hela sanningen. Jag har varit i ett möte med dem flera gånger i andra sammanhang i och med att jag är aktiv i föreningslivet och framförallt idrottsfronten. Och där har jag försökt att säga dem att 'det är klart att det är sex, sju personer som är anställda hos (Studieförbund X), varför kan vi inte ha ... ni vill driva aktivitet ute på (orten). Det som kännetecknar (orten) är hög arbetslöshet och låg utbildning. Men vi har utbildade människor som inte har jobb. Varför kan ni inte erbjuda någon som skulle kunna kanske språket, olika ingångar i området och kulturen, så att ni blir mixade?' (Studieförbund X) har sex personer som kommer från välbärgade områden [skratt] och säger att de vill gärna driva en studiecirkel. Det är inte rätt. Tillvägagångssättet är inte rätt”. (Projektledare Ibn Rushd)

Projektledaren menar att studieförbundens insyn i stadsdelen är ”närmare noll”. Detta riskerar att förvärra problemen eftersom ”folk som inte bor här talar ofta om området utan att känna till situationen närmare, och uttrycker att det här är belastning för samhället, som ett förlorat område”.

I området finns fler källarlokaliter som tidigare fanns tillgängliga för olika verksamheter som de boende själva organiserade, men många har stängt

menar projektledaren. Bakgrunden till föreningars och gruppers samverkan med folkbildning anser han vara behovet av möteslokaler. Det gäller inte bara föreningar utan också andra grupper, såsom ungdomar, som har stort behov av gemensamma utrymmen. I deras lokal brukar unga killar umgås spontant och se på fotbollsmatcher, och unga tjejer arrangerar filmkvällar. Hans eget föreningsengagemang började med ett sökande efter lokaler för idrottsaktiviteter för hans barn. Han upptäckte då att lokalhyrorna för idrottshallar var betydligt lägre för föreningar, därför startade han en förening. Att ordna fler möteslokaler i framtiden är en av de viktigaste frågorna för befolkningen i området, förutom arbete och utbildning så att de kan delta i samhället, menar projektledaren.

Samverkan på distans: Övriga studieförbund och folkhögskolan

Övriga studieförbund har samlingslokaler utanför Landsort, i stadskärnan eller i andra stadsdelar. Avstånden till dessa platser är några kilometer. I samverkan med kommunen når bland andra ABF, Folkuniversitetet, Studieförbundet och Sensus deltagare via kurser och arrangemang på en mötesplats på Landsort som vi benämner ”Hembygdsgården”. Här sker folkbildningsaktiviteter på plats men i samverkan med kommunförvaltningen och andra organisationer, främst riktade till nyanlända.

ABF är det största studieförbundet i Landsort och har tre lokaler som bas för folkbildningsverksamheten. Det egna högkvarteret har kontor för verksamhetsansvarig och ligger 3 kilometer bort. Cirklar arrangeras också på ett kulturhus med musik-relokaler 2 kilometer bort och på Hembygdsgården i stadsdelen. De egna lokalerna rymmer 400 kvadratmeter verksamhet och kulturhuset rymmer 300 kvadratmeter. ABF:s verksamhetsansvarige arbetar i flera kommuner och har haft sin tjänst i 8 år. Han menar att det tidigare fanns en stark efterfrågan i området och folk kontaktade ABF på eget initiativ. Men detta har ändrats på sistone, färre hör av sig, så han har satsat på att arbeta upp nätverk och skapa relationer med föreningar och andra samverkansparter. På så sätt har verksamheten gått upp 400 procent, menar han.

Verksamheten i kulturhuset domineras av musikövning och -produktion, där 15 musikgrupper har sina relokaler. ABF har också varit med i den nationella ABF-satsningen *hiphobussen* med Redline Records från Botkyrka, som besökte Landsort under en dag. Cirka 80 ungdomar prövade då att spela in hiphop-musik. Vidare handlar många cirklar om läxhjälp till ungdomar för att stödja skolgången, samt språkstöd för nyanlända. ABF har ett sam-

verkansavtal med medlemsföreningen Hyresgästföreningen varigenom ett fåtal lokaler gjorts tillgängliga för olika folkbildningsaktiviteter i stadsdelen. Dessa lokaler används i övrigt av föreningar och grupper i stadsdelen. ABF samarbetar även med Hembydsgården där ett socialt kooperativ som också är en samarbetspart är verksam med olika insatser riktade till nyanlända.

Verksamhetsansvarig på ABF berättar om verksamheten i Landsort i termer av "integration". Lokalerna som görs tillgängliga för föreningslivet genom Hyresgästföreningen menar han handlar om att "bygga broar" mellan olika grupper och generationer i området. Genom samverkan med föreningen i Landsort har också ett ungdomsinitiativ kommit till där nyanlända syriska ungdomar har gjort filmer om deras erfarenheter från krig och flykt. Folkbildningen tillsammans med "invandrarföreningar", såsom eritreanska och arabiska föreningar, handlar om både kunskaper om det svenska samhället och om gruppens egna kulturella aktiviteter. På söndagar har exempelvis en arabisk barnförening aktiviteter i ABF:s centrala möteslokaler, där cirka 100 barn deltar i hemspråkundervisning och olika kulturaktiviteter. Här finns även en folkpark för större evenemang utomhus.

Integrationsverksamheten handlar enligt verksamhetsansvarig om att "nöta in" det svenska föreningslivet. Grupperna som ABF träffar känner nödvändigtvis inte till studieförbundens verksamhet. Därför uppmantras föreningsbildning och studier i att "implementera det svenska samhället":

"Det kan vara också rent kulturella, att ... och då tänker jag inte bara på deras egen kultur, utan jag tänker också på den svenska kulturen, att man försöker implementera det svenska samhället med de nyanlända då, nya medborgarna i Sverige. Och det gör ju då också att man får förståelse, dels för den nya kulturen, men också att man försöker bjuda in ny... alltså, gammelsvenskar, eller vad ska jag säga? (...) För att bygga de här broarna över varandra, så att säga." (Verksamhetsansvarig ABF)

En dominerande verksamhet inom studieförbundet är språkstöd och annan folkbildning riktade till nyanlända. I detta sammanhang bjuds nya deltagare in och kontakt skapas med en vidare krets av föreningar och grupper genom Hembydsgården i området.

En bakgrund till Hembydsgården var ett kommunalt utvecklingsprojekt i Landsort i samverkan med statliga lokala utvecklingsavtal. I detta utvecklingsprojekt identifierades behovet av nya mötesplatser i stadsdelen.

Kommunen finansierar en tjänst på Hembygdsgården med titeln ”Integrationsamordnare” som tillsammans med ett 40-tal volontärer arrangerar aktiviteter för cirka 300 besökare varje vecka. Här kan deltagare gå på språkcaféer, föräldrautbildningar, cykelkurs, jympakurs, föreningsaktiviteter, läxhjälp, trafiksäkerhetskurs, körkortsteori, rådgivningsträffar, barngrupper, musikstudioverksamhet, med mera. Huset är öppet dagtid och har ingen cafeteria utan besökarna är i huset enbart för att delta i riktade verksamheter.

”Hembygdsgården kom egentligen till för fem, sex år sen och tanken var ju från början att det skulle vara ett aktivitetshus där alla kunde komma dit och samlas där man kunde göra aktiviteter. Det skulle även vara öppet på kvällar och helger och sådant, och det började lite så från början men sen har man skärpt till tiderna lite grann, så nu är det fram till klockan sju eller någonting sådant, åtta kanske, max, och sen är det stängt även helgerna och så. Så det gör att det blir lite begränsat så där ute, tanken med huset. Men där sker ju även olika aktiviteter, vi har vår aktivitet där bland annat, med svenskundervisning då med de pengarna som vi har fått från regeringen med svenskundervisning innan man kommer till SFI så att de får liksom den början där.”
(Verksamhetsansvarig ABF).

ABF samarbetar med en ekonomisk förening som arbetar med sociala frågor med bas bland annat i Hembygdsgården. Eldsjälen i denna förening är en svensk medelålders kvinna som bor i en annan ort men som har arbetat i huset i flera år. Föreningen uppmuntrar till socialt företagande och engagerar flera deltagare i huset i olika aktiviteter.

Flera studieförbund samarbetar med Hembygdsgården. Genom verksamheterna nås deltagare som huvudsakligen inte har bildat föreningar och som har ett stort behov av stöd i vardagen. Verksamheten finansieras delvis av riktade satsningar till folkbildningen för *svenska från dag ett* och *vardagssvenska* som funnits sedan 2015. Det är genom de senare satsningarna som ABF och Sensus arrangerat aktiviteter på Hembygdsgården.

Sensus har nått deltagare genom samverkan med somaliska föreningar. På Hembygdsgården har Sensus också ordnat musik- och kulturarrangemang på plats. Tidigare arrangerades också en ”integrationsträff” genom ett eukumeniskt arrangemang tillsammans med en imam och frikyrkor. För verksamhetsutvecklaren på Sensus är Hembygdsgården en lämplig plats för olika verksamheter riktade till invandrare, och i synnerhet asylsökande kvinnor

som är svårt att inkludera i olika verksamheter. Förbundet har sina kontor i stadskärnan och det är inte så många från Landsort som tar sig dit, menar hon. Övriga deltagare från stadsdelen engageras genom andra samverkansparter: Röda korset, Individuell Människohjälp (IM) och Scoutförbundet KFUM. Sensus samverkar också med en mandeisk förening och har arrangerat ett sommarkollo där många deltagare var från Landsort.

Studiefrämjandets verksamhetsutvecklare har genom Hembygdsgården arbetat med föräldrautbildningen genom Älskade barn-konceptet. Förbundet har sex anställda på ett centralt kontor i staden men ingen som arbetar på plats i Landsort. Studiefrämjandets deltagare har troligen engagerats via någon av de nio föreningar som de samverkar med i orten sedan 2014. I verksamhetsutvecklarens sätt att presentera verksamhet dominerar ”integration” som mål:

”Ja, man ville ju öka det här med integrationen, alltså eftersom vi såg ju att ABF jobbade jättemycket och vi hade inga kontakter med kommunerna så vi kände att vi inte var med där liksom. Och det var problematiken, att vi fanns inte och vi var tvungna att göra en helsatsning på det för att det är ju prioriterat område, så att säga. Det ingår i våra uppdrag och då kände vi att nej, där ligger vi efter så då måste vi göra en kraftsamling på det.” (Verksamhetsledare Studiefrämjandet).

Studiefrämjandet samverkar med ”invandrarföreningar” såsom somaliska föreningen, eritreanska föreningen, gambiska föreningen, en förening för människor från Syrien och en afghansk förening. En del av föreningarna har medlemmar i Landsort. Föreningar kommer till studieförbundets lokaler i centrum för stöd med språk, läxhjälp, ledarskaps-, styrelse- och föreningsutbildningar. I huvudkontoret finns även en musikstudio. Den viktigaste anledningen till samverkan är att ”nästan alla vill ha lokal” tillägger hon. Samverkan blir oftast svår eftersom föreningarna med bas i Landsort ofta vill ha lokaler i den egna stadsdelen men där hon menar att det kommunala bostadsbolaget har ”stängt alla föreningslokaler förutom en”. Vissa föreningar har därför verksamhet hemma hos olika medlemmar eller hyr Ibn Rushds källarlokal. Större kulturevenemang arrangeras i aulor på skolorna i området. Studiefrämjandet bidrar med utrustning och förtäring till dessa möten och evenemang.

En brist i arbetet är avsaknaden av lokal förankring i stadsdelen, menar verksamhetsutvecklaren. I samverkan med arbetsförmedlingen har en person från Landsort rekryterats, som på deltid ska hjälpa till att finna nya mö-

tesplatser för att nå ut med verksamhet. Ett av hindren är inte bara konkurrens med de andra studieförbunden utan också konkurrens med kommunens integrationsverksamhet i stadsdelen, menar hon. Älskade barn-konceptet fick exempelvis stöd från landstinget för att arrangeras på olika platser i Landsort. Men kommunens familjeserviceenhet med lokaler i stadsdelens centrum ville sätta stopp för studieförbundets satsning vilket enligt verksamhetsutvecklaren blev ”lite katastrofalt”. Problemet har kunnat lösas men ”prestigen” mellan olika arrangörer av verksamhet är ett hinder för att nå ut i området eftersom ”vi söker ju efter samma målgrupp”, tillägger hon.

NBV når, enligt verksamhetsledaren, invånare i Landsort genom samverkan med en somalisk förening, en kvinnoorganisation, en bosnisk förening och en ungdomsförening. Verksamheten arrangeras i föreningarnas egna lokaler, hemma hos medlemmarna eller i stadskärnan i studieförbundets lokaler. Cirklar arrangeras kring minoritetsetniska språk, samhällskunskap, koranstudier, ljud- och bildteknik som huvudsakligen används av ungdomsföreningen, svenska och diskussioner om normer bland unga. Samverkan med föreningar grundas på deras behov av lokaler och medel för deras verksamhet. NBV bedriver också språkcafé för nyanlända. Under valet 2018 arbetade NBV med utbildningar kring varför man ska rösta, i ett försök att höja valdeltagandet. Här används ett material som tagits fram av studieförbundet på riksnivå vid namn ”Jag röstar för demokratin”, som skapar en utgångspunkt för samtalen om svensk demokrati.

Verksamhetsutvecklaren är en svensk kvinna som är verksam i flera kommuner och som menar att hon inte kan hänga med i allt som händer i Landsort. Hon arbetar med en kollega som är arabisktalande som har mer förankring i området. Hon har arbetat mer aktivt med asylgrupper och språkcaféer men är föräldraledig vid vårt besök. Ett av bekymren är att kommunen ”snävar åt ramarna”, sätter högre krav och lägger sig i mer och riktar medel till studieförbunden, menar verksamhetsutvecklaren. ”De vill helt enkelt kunna kontrollera mer vilken verksamhet vi har. Så kan jag nog faktiskt säga. Inte bara att de strategiskt gör, utan de vill faktiskt till och med kontrollera det”, säger hon. Kommunen misstänker att de ”etniska föreningarna roffar åt sig av, som de ser det, folkbildningskakan” tillägger verksamhetsutvecklaren. Hon menar att utvecklingen i regionen innebär att insatser för integration allt mer kommer att handla om ”assimilering”.

Medborgarskolan har sina högkvarter i staden intill ABFs kulturhus i ett industriområde 3 kilometer bort från Landsort. Här arbetar tre anställda,

varav två med avgiftsbelagda kurser samt en verksamhetsutvecklare. Den senare är nyanställd och inte insatt i verksamhetens detaljer vid intervju-tillfället. Han arbetar med att söka nya nätverk och samverkan med föreningslivet i Landsort. Idag vet han att det finns samverkan med en afghansk förening och en ”integrationsförening”. Cirklar som arrangeras handlar om språk, musik, målning, och till viss del om aktier och datorkunskap. Ett 80-tal personer deltar i ”integrationsverksamhet”, av vilka ungefär 30 är från Landsort.

”Men ser man på den verksamheten vi har så är det väldigt mycket asyl-närliggande verksamhet. Dels har vi asylverksamhet här i samarbete med Arbetsförmedlingen. Och sen har vi också ja, vad heter det? Hur man odlar kolonilotter-cirklar och grejer som har mycket som är födda utomlands eller så, som driver och så. Så att vi har mycket folk som bor i Landsort, men exakt vad vi har som faktiskt är fysiskt på plats där har jag faktiskt inte koll på, om jag ska vara helt ärlig.” (Verksamhetsutvecklare Medborgarskolan)

Studieförbundets mötesplats har gott om utrymme och en studio. Målsättningen är att helst vara på plats och skapa nya nätverk genom mötesplatser i området. En fördel med att börja i området är att samverkan sedan kan flyttas ut till centrum efter att kontakterna har skapats och förtroendet till studieförbundet byggts upp. Han nämner de många källarlokaler som inte används i området som en möjlighet att expandera verksamheten gentemot olika grupper som skulle behöva folkbildningens som mest i staden. En förutsättning för hans verksamhet, som beskrivs som ”målstyrd”, är att skapa 18 750 studietimmar, oavsett vilka typer av cirklar.

Till sist finns en *folkhögskola* med över 100 års verksamhet utanför staden, tillgänglig med cirka 20 minuter tågresa från stadens centrum. Här deltar cirka 320 personer i kurser som allmän kurs, konst, pedagogik samt svenska för asylsökande. Skolan tar emot maximalt antal deltagare och måste avslå många ansökningar varje år. Rektorn som arbetat på folkhögskolan sedan 1993 menar att de inte har haft några särskilda satsningar i relation till Landsort, mer än att de försökt marknadsföra sig via hembygdsgården. Det finns få incitament att nå ut till fler målgrupper när söktrycket till allmän kurs redan är högt. Däremot har de satsningar på asylsökande, bland annat i samverkan med Migrationsverket. På skolan deltar 15–20 asylsökande idag. Här finns också anställda språkstödare som själva kommer från Mellanöstern och som

kan hjälpa deltagare. Rektorn menar att de asylsökande är en grupp som folkhögskolan ”åker snålskjuts på”:

”Sen ska vi inte sätta oss och vara nöjda med det på ett sätt, för att det där går ju upp och ner. Det har ju kommit väldigt många nyanlända till Sverige de senaste åren, och det visar sig här hos oss nu. Så vi har ju fått åka lite snålskjuts på det, kan man säga. Haft turen för det, för annars så hade vi nog som skola haft det lite kärvt nu. För när det är högkonjunktur i Sverige, då är det många som väljer att inte studera.” (Rektor folkhögskola)

3.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Utan att ge en uttömmande bild av folkbildningsaktiviteterna i tre marginaliserade stadsdelar, har vi redogjort för studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet i relation till lokalsamhällen som präglas av sämre livschanser. Statsbidragsberättigad folkbildning bidrar på olika sätt till att öppna upp ett rum för människor i dessa stadsdelar, varigenom de kan tillgodose sina behov, lösa problem och driva sina intressen. Från ett gatunära perspektiv bidrar folkbildningen bland annat till att stärka elevers skolprestationer genom dagliga läxhjälpsträffar; att utveckla nyanländas kunskaper i svenska och samhällsorientering; att stödja migrerade föräldrars kunskaper om grundskolans och myndighetsvärldens strukturer för att stärka dem i deras föräldraroller; att möjliggöra minoritetskulturers bildningsarbete genom hemspråks- och religionskurser; att uppmuntra till konst- och kultur hantverk och produktion genom att tillhandahålla verkstäder och musikutrustning, med mera. Och inte minst, att tillhandahålla väderskyddade mötesplatser som stärker det offentliga livet i stadsdelarna genom att möjliggöra möten och gemenskap mellan dess invånare.

Folkbildningen utgör här ett socialt rum mellan kommersiella och statliga serviceorgan där individer och föreningar kan fullfölja sina ambitioner och drömmar med stöd och i samarbete med andra. Folkbildningen kan vara förankrad, invävd eller trevande.

Folkbildning som verkar på plats framstår som mer lyhörd, förankrad i stadsdelens vardag och öppen för en mångfald av individer, även grupper som inte är organiserade. Den svarar emot ett engagemang i lokalsamhället där föreningslivet är relativt välorganiserat och oberoende. I relation till ett resurssvagare civilsamhälle kan folkbildning på plats däremot bli invävd, överskuggande och dominera över de lokala rösterna. Folkbildning genom

samverkan på distans tenderar att fokusera på större föreningar och uppvisar inte samma lokala förankring och kännedom om stadsdelens vardagliga angelägenheter. Här finner vi att folkbildningen trevar efter nya roller i relation till det lokala civilsamhället.

Hur påverkar den förankrade, invälda och trevande folkbildningen resonemang om kvalitet och framgångsrik folkbildning i relation till statens fyra syften? Detta diskuteras i nästa kapitel. ■

4 Framgångsrik folkbildning: självbestämmande eller anpassning?

I detta kapitel lyfter vi en bredare diskussion om hinder och möjligheter att förverkliga framgångsrik folkbildning utifrån de mångfacetterade verksamheter som beskrivits i föregående kapitel. Syftet är att redogöra för hur folkbildningsorganisationer och -deltagare motiverar framgångsrika insatser i relation till statens syften: (ut)bildningssyftet, kultursyftet, påverkanssyftet och demokratisyftet, som diskuterades i avsnitt 1.5.

I våra intervjuer och i våra besök i stadsdelarna har vi frågat anställda på folkhögskolor, studieförbund och ett urval deltagare om hur de själva ser på folkbildningens roll och vad som kan tänkas vara mer eller mindre framgångsrika insatser i marginaliserade stadsdelar. I intervjuerna har vi nämnt att vi med ”framgång” huvudsakligen avser statens fyra syften eftersom det är vårt uppdrag. Respondenterna har också bidragit med egna funderingar om hur ”framgångsrik” kan förstås och hur respektive syften präglar verksamheterna.

Vi lyfter nedan fram två teman. För det första finns det en spänning i definitionen av framgångsrik folkbildning, beroende på om den motiveras kvantitativa eller i kvalitativa termer. För det andra präglas folkbildningsverksamheten av en spänning mellan deltagarnas självbestämmande å ena sidan, och anpassning till normer i folkbildningsorganisationerna å andra sidan (se avsnitt 1.6). Centrala frågor i samband med denna spänning är hur begreppet ”integration” ska tolkas, hur delaktighet i kulturlivet ska förstås och om bildning ska fokusera på grundläggande eller avancerade frågor.

I det sista avsnittet diskuterar vi även det faktum att demokratistärkande aktiviteter ibland likställs med ”upplysning” av folkbildare. Samtidigt kan vi belysa olika exempel på folkbildningsaktiviteter som stärker förutsättningar för lokal mobilisering och påverkansarbete i stadsdelarna. De tre fallstudiernas olika typer av folkbildning – den *förankrade*, den *invävda* och den *trevande* – påverkar hur dessa spänningar hanteras i varje sammanhang, menar vi.

4.1 SKA FRAMGÅNG RÄKNAS I KVANTITET ELLER KVALITET?

Ett tankesätt som ofta framförs av folkbildningsföreträdarna i samtal om framgångsrik verksamhet är ett *kvantitativt* perspektiv. Att målet med folkbildningens verksamhet är att nå ut, att attrahera så många deltagare och arrangera så många cirklar som möjligt. Cirklarna ska nå så många unika deltagare som möjligt och generera så många studietimmar som möjligt. I detta tankesätt jämförs framgångsrik folkbildning med *mer* folkbildning. Mer folkbildning antas leda till mer bildning, kulturdelaktighet, påverkansmöjligheter och starkare demokrati. Detta synsätt bär också drag av ett ekonomiskt tänkande, där organisationernas drift och kostnader baseras på vissa volymer och antal aktiviteter. Framgångsrik folkbildning blir från detta perspektiv *mer* folkbildning rätt och slätt.

Det andra tankesättet är resonemang kring *mer kvalitativa* mål, där folkbildningens uppgift definieras som att tillgodose behov som grupper i stadsdelarna själva uttrycker. Från denna utgångspunkt handlar framgång om att bidra till vissa resultat genom bildningsverksamheten. Det kan handla om att tillgodose behov som deltagare artikulerar eller om att uppfylla vissa konkreta resultat. Exempel på detta är att skapa efterfrågade mötesplatser, att deltagarna lyckas bättre i skolan, att de lyckas ta körkort eller skaffa sig en anställning eller utbildningsplats på högskola, att de lär sig svenska, att de utvecklas i olika färdigheter eller att de mobiliserar andra i politisk handling. Det kvalitativa och det kvantitativa tankesättet behöver inte vara ömsesidigt uteslutande, utan en och samma verksamhetsansvarig kan pendla mellan båda tankesätten i motiveringen av framgångsrik verksamhet. Det kvantitativa tankesättet präglas av perspektivet att den statsbidragsberättigade folkbildningen är en resurs som bör nå befolkningen i marginaliserade stadsdelar i högre grad givet de stora behoven i områdena. Det kvalitativa tankesättet inrymmer fler perspektiv på vad som kan anses vara "framgångsrik" folkbildning genom att folkbildningsföreträdare och deltagare formulerar olika resultat som målsättning för verksamheten.

Det som kännetecknar den förankrade folkbildningen i Storstadsort och dess dynamiska föreningssamverkan är att folkbildarna upplever att de arbetar för fullt och att de knappt har kapacitet att ansvara för mer verksamhet. Det finns enligt både studieförbunden och folkhögskolan ett större behov av verksamhet i orten än organisationerna har förmåga att leverera. Alla verkar dock vara överens om att "mer" folkbildning per definition är bättre för alla

men olika studieförbund betonar detta i olika grad, beroende på deras *närvaro på plats* eller *samverkan på distans*. Studieförbund som är verksamma på plats i stadsdelen framhäver betydelsen av folkbildningen för deltagarnas målsättningar. ABF ägnar exempelvis mycket tid åt att bygga en plattform för organisering genom etablerande av Folkets hus. Det är inte bara ett sätt att nå ut utan också ett sätt att vara lyhörd för det lokala föreningslivets önskemål. Vuxenskolans samverkan med Stadsmissionen kring ungdomar, ledarskap och kulturproduktion handlar om att skapa kvalitativt kulturutövande.

Det som beskrivs som framgångsrikt av dessa folkbildningsarrangörer är inte endast antalet cirklar och volymer, utan också hur den folkbildning de kan bidra till att uppmuntra också passar in i sammanhanget. Till exempel om den fyller ungdomarnas behov av meningsfull fritid. I fokus står då inte formella frågor om avtal eller upparbetade arbetssätt som erbjuds föreningarna, utan det handlar om att i grunden göra folkbildning relevant för olika grupper, och även för individer som inte är föreningsaktiva. Särskild de icke-organiserade kanske inte har en aning om vad det innebär att arbeta i studie-cirkelform, arrangera kulturprogram, starta en förening eller läsa en allmän kurs på folkhögskola.

Av studieförbund och folkhögskolor som arbetar på distans beskrivs oftare framgång i kvantitativa termer. Möjligen kan detta påverkas av att de lokala förhållandena inte upplevs eller observeras i lika klar skärpa eftersom verksamhetsansvariga inte kontinuerligt finns på plats. I Tätort menade exempelvis en företrädare för ett studieförbund att arbetet mycket handlar om att ”jaga timmar”. Hen påpekar dock att hen själv vill att verksamheten ska fokusera på kvalitet genom att exempelvis få till bättre avtal med medlemsföreningar. Detta resonemang framkom också i en av deltagarnas perspektiv i Tätort, som uppfattade att det studieförbundet som de samverkade med ville att föreningen skulle arrangera många cirklar, trots att föreningen framfört önskemål om alternativa samverkansformer.

Folkbildningsföreträdare som samverkar på distans med föreningar betonar de kvantitativa tankesätten. Folkbildning på plats är mer inflätade i de vardagliga händelserna i stadsdelen och har direktupplevelser av ”snacket”. Detta innebär inte att de kvantitativa och ekonomiskt viktiga frågorna inte prioriteras i dessa studieförbunds eller folkhögskolors uppfattningar om framgångsrik verksamhet. Givet att studieförbundens platsbaserade närvaro oftast beror på en förmåga att skaffa finansiering från flera källor är dock det kvantitativa tankesättet inte oviktigt.

I de kvalitativa resonemangen anses det angeläget bland folkbildare att förankra verksamheten lokalt, antingen genom att rekrytera ansvariga från områdena eller genom att i daglig kontakt och gemensamma aktiviteter forma verksamhet i nära samverkan med deltagarna. Detta uttrycktes av bland annat ABF i Storstadsort och Tätort samt av Ibn Rushds företrädare i Landsort. Folkbildning som kommer "utifrån" av aktörer utan förankring i området liknas vid "välgörenhet" och uppfattas stundtals inte som en verksamhet som huvudsakligen tjänar deltagarna i orten, utan främst studieförbundens anställda.

Denna spänning mellan lokalsamhällets behov och studieförbundens in-terna behov är en röd tråd i följande avsnitt, som lyfts av både folkbildningsorganisationer och deltagare. I resonemangen om framgångsrik verksamhet i kvalitativa termer finns det en spänning kring frågan om folkbildning ska bidra till att förverkliga deltagarnas egna behov och intressen, eller om verksamheten ska förverkliga folkbildningsorganisationernas målsättningar och intressen.

En central dimension i denna spänning är hur begreppet "integration" tolkas av olika respondenter. Denna tolkning aktualiserar synsätt inom folkbildningsorganisationerna på vilka behov som finns i marginaliserade stadsdelar, där befolkningens invandrarbakgrund ofta hamnar i förgrunden. Samtidigt uttrycker deltagare kontrasterande sätt att se på sina egna behov och intressen.

4.2 (UT)BILDNINGSSYFTET: GRUNDLÄGGANDE ELLER AVANCERAD?

Statsbidragsberättigad folkbildning kan, som diskuterades i föregående kapitel, innebära mycket olika aktiviteter i ett bostadsområde. Dessutom tenderar dessa aktiviteter att överlappa andra bildningsaktiviteter som finansieras med andra medel. Ytterligare avgränsningsproblem är att studieförbund och folkhögskolor bidrar till att stödja och etablera forum där andra sociala aktiviteter med relevans för människors bildning och kulturverksamheter uppstår. Det har i denna studie varit vanskligt att exakt avgränsa var den statsbidragsberättigade bildningen börjar och var de andra aktiviteterna tar vid. Det är därför intressant att ta hänsyn till hur statsbidragsberättigade aktiviteter öppnar upp för en bredare palett av folkbildningsverksamhet. Dessa sammantagna aktiviteter hänger ihop med andemeningen i utbildningssyftet: att utjämna utbildningsklyftor och att höja bildnings- och utbildningsnivån.

En uppdelning som kan göras och som finns närvarande i de olika folkbildningsaktiviteterna är att de både inriktas mot *grundläggande* och mot *av-*

avancerade former av (ut)bildning. Att utjämna bildningsklyftor är ett centralt sätt för folkbildningsorganisationer att definiera framgång och då står folkbildningens *kompenserande* funktioner i förgrunden. Fokus är då att genom grundläggande (ut)bildning bistå deltagarna med förmågor att delta i samhällets mest grundläggande processer: att kommunicera med andra, att ha grundläggande utbildning, att ta sig in på arbetsmarknaden, att ha tillgång till en social plats utanför hemmet för social interaktion med andra och så vidare. Folkbildningen bidrar också till mer avancerade former av (ut)bildning som höjer bildningsnivåerna i marginaliserade stadsdelar, och som fyller denna funktion just för att andra utbildningsinstitutioner inte tillhandahåller motsvarande utbildnings- och bildningsmöjligheter.

För både den grundläggande och den avancerade (ut)bildningen kan ”integration” betraktas som en framgångsfaktor. Definitionen av vad integration innebär varierar. I den grundläggande dimensionen betonas integration som anpassning till det svenska samhället. Dessa resonemang betonas särskilt i sammanhang där folkbildningen är trevande eller invävd. Vad gäller de avancerade bildningsformerna framstår integration i dess mångkulturella betydelse starkare. Här är målet inte bara att delta i det svenska samhället utan också att främja bevarande och utvecklande av den gruppspecifika identiteten: språket, religionen, med mera.

Avancerade former av bildning förekommer framför allt där folkbildningen är mer förankrad och där civilsamhället har mer kraft att forma folkbildningen utifrån egna behov och intressen. Detta betonas av minoritetsetniska föreningar som samverkar med studieförbund och folkhögskolor. Nedan ges några konkreta exempel på detta.

Folkhögskolorna

Rektor för folkhögskolan i Storstadsort beskriver framgångsrik folkbildning som kompenserande. Folkbildningens särskilda pedagogik uppfattas locka många deltagare i närområdet vilka har svårt att tillgodogöra sig utbildning på andra sätt. Deltagarna menas ha komplicerade levnadsförhållanden och vara i behov av tidskrävande och individanpassad stöttning i sina studier. Deltagarna på denna folkhögskola resonerar i liknande banor, och ser utbildningen här som ”en andra chans”, med möjlighet att anpassa studierna till sina egna förutsättningar. En central aspekt är den nära kontakten som varje deltagare har med sin lärare.

”Det är så här att du får chans, chans, chans, chans, alltså förstår du? Många lyckas med det så jag tycker att det är en sjukt bra grej”

Detta säger en ung kvinna som studerar på den muslimska folkhögskolan från stadsdelen. Samtidigt är det ett mål för den aktuella folkhögskolan att tillhandahålla en mötesplats för förhandling och bildning kring den muslimsk-svenska identiteten i en interkulturell miljö. Målet är inte bara att erbjuda en kompenserande bildningsform, utan att också att skapa ett självorganiserat forum för gemensamt lärande och identitetsutveckling, med jämställdhet i fokus, bland muslimer med olika nationaliteter men med samma bostadsort.

Syftet bakom denna folkhögskola har förhandlats och förankrats av Storstadsortens civilsamhälle och kan ses som resultatet av ett framgångsrikt självförverkligande- och självbestämmandeprojekt. Målet var inte bara att skapa ett forum för kompenserande och grundläggande utbildning utan också ett forum för avancerade former av bildning som gruppen inte kunde tillgodogöra sig på andra håll i samhället.

Detta är en grundläggande skillnad mellan den muslimska folkhögskolan som är förankrad i en marginaliserad stadsdel och de andra tre folkhögskolorna som ingår i studien och som är belägna utanför de marginaliserade stadsdelarna. De andra tre rektorerna lyfter i huvudsak fram den grundläggande och kompensatoriska funktionen i bildningen som relevant i de marginaliserade stadsdelarna. Här dominerar synsättet att befolkningens största behov handlar om svenskundervisning för nyanlända. Detta givet att stadsdelarna har många nyanlända invånare. Samtidigt resonerar man inte särskilt mycket om befolkningens övriga behov eller möjligheter att söka de andra kurserna som folkhögskolorna erbjuder, i synnerhet de särskilda kurserna som ofta erbjuder avancerade former av (ut)bildning.

Studieförbunden

Studieförbunden i Storstadsort har utvecklat olika nischer som riktar sig till olika grupper, mot bakgrund av att ingen annan samhällsaktör tillgodoser dessa behov. Vi kan nämna tre exempel nedan: Studiefrämjandets *Älskade barn*, Vuxenskolans *Unity* samt ABF:s lokalt förankrade mobiliseringsarbete med ungdomar på Folkets hus.

Älskade barn utgör bildning på grundläggande nivå och handlar i grunden om att finna nya sätt att nå ut med samhällsinformation och –kunskap genom självorganiserade föräldrautbildningar till målgrupper med migrant-

bakgrund. Studieförbundets projektledare beskriver framgången i kvalitativa termer:

Under de här tre åren har vi skapat ett material som heter "Älskade barn" som är 18 stycken kort, där varje kort är en studiecirkel som har bilder, lite texter och lite frågor. Den är anpassad för människor som kanske inte kan läsa svenska eller kan inte läsa så mycket. Det räcker att man visar bilden. Och sen diskuterar vad det innehåller, om den här bilden och de frågeställningar som finns på baksidan. (Projektledare Studieförbundet)

Framgången beskrivs dels som en pedagogisk innovation där deltagare som hade basala kunskaper i startskedet kunde uppmuntras till lärande tillsammans med andra. Innovationen bestod också i att föräldrautbildningen formades som en social mobilisering där föreningsföreträdare själva tillsammans med andra föräldrar organiserade gruppen för egna intressen. Projektledaren motiverar vidare värdet av studiecirkelarna med att deltagarna får mer kunskap om hur samhället fungerar, vilket gör att "de blir tryggare och vågar gå vidare och söka efter flera utbildningar, kurser och så vidare." Konceptet har också beskrivits som framgångsrik i kvantitativa termer, eftersom det genererat många deltagare, kulturarrangemang och studietimmar. I projektledarens mening bidrar dessa aktiviteter till "integration" eftersom deltagarna lär sig mer om det svenska samhället och det svenska föreningslivet.

Samtidigt finns i detta arbete spänningar i relation till föreningar som önskar mer avancerade former av bildning. Företrädare för Eritreanska föreningen som samverkar med Studieförbundet menar att studiematerialet har varit användbart, men efterlyser också studiematerial som går djupare i andra ämnen. I följande citat antyds en spänning kring ett folkbildningsarbete som arbetar efter på förhand uppställda koncept och på grundläggande nivå:

Men vi vill se mer djupa utbildningar i deras cirkel. Om vi säger att vi skapar ett ämne och diskuterar ... Den här metoden att ha sin makt, som i skolan eller träffa på arbetsplatser, att diskutera och bestämma, den biten ser vi inte i deras ämnen. De har möjligheten att verkligen förlänga deras kursider, de har resurser för att bli bättre. (...) Genom att fördjupa deras kurser, deras cirkel, cirkelledarkurser, individer som nu de utbildar i. (Fokusgrupp Storstadsort)

Föreningens företrädare påtalar att i hemlandet var många av medlemmarna politiskt engagerade och studievana. De upplever stundtals att deras kompetenser inte tas tillvara i den folkbildning som studieförbundet erbjuder.

I Unity-konceptets arbetssätt i Vuxenskolans regi överlappar den grundläggande och den avancerade formen av bildning varandra. Ungdomar ges grundläggande kunskaper i musikproduktion och annan estetisk vägledning. När de nått till en avancerad nivå och blivit mer rutinerade som musiker och artister har cirkelledarna nätverk som kan slussa deltagarna vidare till professionella verksamheter för avancerad handledning.

Folkbildningen har här bidragit till att plocka upp en lokalt förankrad kulturform i marginaliserade stadsdelar – hiphopen – och ge den förutsättningar att spridas och utvecklas. Initiativet har tagits av kulturutövare som själva är från marginaliserade stadsdelar och som drivit innovationsarbete med stöd av statsbidragsberättigad folkbildning. Målet med projektet har varit att ge kulturformen ett erkännande som folkbildning och att erbjuda en infrastruktur för övning, spridning och utveckling.

Ambitionerna har också varit att överlappa skillnaden och barriärer mellan olika stadsdelar, med hjälp av kulturen som gemensam identitet. Detta kan också ses som en avancerad form av socialt arbete i den statsbidragsberättigade folkbildningens regi.

ABF:s verksamhetssamordnare i Storstadsort motiverar framgångsrik bildning utifrån argument som handlar om att tillhandahålla ett fundament för stadsdelens befolkning att själva förverkliga sina drömmar och organisera sin egen bildning. Ambitionen är att ge ”orten” en plattform för organisering genom att uppmuntra till bildning kring teman som demokrati, påverkan, feminism och antirasism:

”Det vi som studieförbund kan göra är att ge den här metoden kring hur man kan jobba med viktiga frågor. Då har vi inte tagit in någon som har suttit från (innerstaden) och skrivit ”ja, kvinnoförtrycket i förorterna”. Utan vi har just lyft upp egna tjejer här, som bor och pratar om sina upplevelser, och skapa diskussion utifrån det. (Samordnare ABF)

Intresset för att sätta igång egna initiativ är stort bland ungdomarna, menar hon. På grundläggande nivå handlar arbetet om att sätta rimliga ambitioner för initiativen. Resurserna är knappa och viljan stark, men ungdomarna riskerar att tröttna på vägen. ABF bidrar med ett ramverk för ungdomarnas

självorganisering, för att ge den långsiktig stabilitet och en grund för vidare och mer avancerade bildningsinsatser. Samordnaren kan bidra till att stärka deltagarnas kapacitet att steg för steg skala upp sina egna ambitioner, menar hon. Nyckeln är att initiativet kommer från ungdomarna i orten. Här finns det också en inarbetad brygga mellan grundläggande och avancerade former av bildning. På grundläggande nivå kan en podcast- eller filmproduktion handla om att lära sig hantera teknik och grundläggande organisering. I senare skeden handlar det om att finslipa kulturproduktion som kan bli populär och spridd i orterna.

De unga deltagarna i ABF:s cirklar som vi intervjuat menar att de tidigare inte hört talas om folkbildning och att det var genom samordnaren som de kom i kontakt med ABF. Anledningen till att de träffade henne var att de i olika sammanhang samlades på Folkets hus, den lokala mötesplatsen. Studiecirkelarna uppges ha stärkt deras förmåga att förstå världen, hjälpa andra, men också att avancera genom att de stärkt deras möjligheter att söka jobb och få visa upp sig i orten. En ung kvinna formulerar det så här:

”Personligen har jag utökat jättemycket. Alltså, det har varit jättelärorikt och det är sånt som jag typ kan använda på mitt CV. Till exempel, jag har gått på flera ledarskapsutbildningar arrangerade av ABF. Det kan man liksom lägga på CVt. (...) Under 2016 när jag kunde starta min cirkel så fick jag jättemycket erbjudanden att delta i panelsamtal, från ett ungdomsperspektiv. Så jag fick jättemycket chanser att delta i seminarier, panelsamtal som också var arvoderade, så det har skapat inte bara kunskap men också jobb-möjligheter för mig som ungdom. Och sen också utveckla mitt nätverk, lära känna olika människor. Till exempel på ett panelsamtal som jag var på hittade jag min framtida arbetsgivare och där fick jag ett sommarjobb för att han då kunde se min kompetens på scen och då hade jag fått utbildningen från ABF.” (Fokusgrupp Storstadsort)

I de tre orterna framträder ungdomars bildningssträvan också i deras ambitioner att höja sina prestationer inom grund- eller gymnasieskolan. Här är framgångsrik verksamhet enligt studieförbunden att kompensera för och förekomma bristande skolprestationer. Verksamhetschefen för ABF i Tätort menar att ett av hennes första möten med ungdomar i Tätort syftade till att diskutera vilka typer av arrangemang de ville ha. Ungdomarna såg mycket skeptiska ut när hon föreslog kulturfestivaler och evenemang. De var mest intresserade av matematikundervisning och läxhjälp.

Vad betyder "integration"?

Ett återkommande tema kring frågan om framgångsrik folkbildning är "integration". Integrationsbegreppet tolkas på olika sätt mellan å ena sidan folkbildningsorganisationer och å andra sidan dess minoritetsetniska deltagare. Folkbildningsföreträdare betonar "integration" i betydelsen grundläggande utbildning i svenska och samhällsorientering. Deltagare och föreningsföreträdare betonar "integration" i betydelsen deras angelägenhet att bevara och utveckla sina kulturer, språk, religiösa traditioner och så vidare.

I Tätort och Landsort betonas framgångsrik folkbildning ofta i termer av "integration" i betydelsen "anpassning". I Tätort beskriver ABF-anställda att framgångsrik folkbildning handlar om "integration" i bemärkelsen att uppmuntra minoritetsgrupperna att inte bara umgås och organiseras i den egna gruppen, utan att också umgås med andra etniska grupper samt att lära sig om det svenska samhället. Verksamhetsledaren på Aktivitetshuset menar exempelvis att han ständigt verkar för integration genom att han umgås med olika minoritetsgrupper i huset. Företrädaren för den albanska föreningen som tidigare samarbetat med studieförbundet menar dock att denna tolkning av integration var en av anledningarna till att hans förening sökte samverka med ett annat studieförbund:

"Jo, det skulle vara mot integration som de (ABF) såg det. Vi var i den situation då vi ville bestämma själva och vi ville rädda och bevara vår kultur och vårt språk, så vi ville jobba mer med det. Så det krockade lite med det här med integration. Diskussionerna blev bara värre så vi sa hejdå. Vi visste nu att det finns flera (studieförbund), så vi lämnade ABF." (Fokusgrupp Tätort)

Föreningsföreträdaren menar att studieförbundets tolkning av "integration" innebar förväntningar på anpassning eller assimilering till det svenska samhället och kulturen, medan föreningens medlemmar fokuserade på den egna gruppens språk, nationalitet, historia och dess kunskapsutveckling. Föreningen arbetade exempelvis med att finna nya lösningar på integration i form av tvåspråkighet, vilket bidrog till att de i samverka med NBV drev olika hemspråksfrågor gentemot kommunen. Föreningen bidrog på det sättet till politikutveckling i hemspråksfrågor. Företrädaren menar att cirkelverksamhet var viktig för föreningens medlemmar för att kunna bryta sin isolering under de första åren i Sverige. Många var då arbetslösa och saknade möj-

ligheter i samhället. Föreningens lokal, som möjliggjordes genom samverkan med ABF, skapade en gemenskap som bidrog till att bryta isoleringen hemma.

Folkbildningen har också bidragit till att utveckla gruppens identitet, att bevara den och göra det möjligt för medlemmar som drivits från sitt hemland att förstå sig på sin historia och sin kultur bättre. Genom utgivning av böcker och tidningar har gruppen kunnat etablera och sprida sina perspektiv på sin egen identitet. Här har ett eget friare rum för att ta om hand och utveckla den egna gruppens gemenskap etablerats. Men för att driva det arbetet lämpade sig samverkan med NBV bättre, där föreningens behov tydligare fick styra innehållet på cirkelarna och stödet, menar företrädaren.

I samtal med deltagare i Tätort framkommer att studieförbunden ibland motiverar olika bildningsinsatser utifrån en förståelse av invandrargruppers bakgrund, erfarenheter från hemlandet eller kulturer som problematiska i sig. Studieförbundens normer riskerar då att förstärka arbetet med ”integration”, i bemärkelsen att temat för bildningen blir ”svenskhet” och målet med densamma ”anpassning”. Den albanska föreningsföreträdaren exemplifierar hur just denna ”svenskhet” och dess förutfattade åsikter om invandrares kunskaper kan vara ett problem:

”Det finns den andra sidan också, svenskheten. Jag kommer ihåg när jag kom 1992 hit som asylsökande och de placerade mig i en lägenhet här. Vi var tre ensamma albaner från hemlandet. Och efter en månad så kommer någon handläggare till vår lägenhet med tolk för att berätta lite om livet i Sverige och så. Och så hon började med att berätta hur man öppnar och låser dörren. Och så jag säger till tolken ”vad menar du?” Och tolken säger ”låt vara, jag får betalt, hon får säga vad hon vill”. ”Okej” jag sa, på grund av tolken. Så hon fortsatte med det.” (Fokusgrupp Tätort)

En somalisk föreningsrepresentant tillägger att det inte finns grund för att hävda att det ligger i gruppens ”kultur” att inte acceptera normerna i det svenska samhället.

I Landsort förekommer också en tydlig spänning mellan olika sätt att förstå relationen mellan integration och framgångsrik folkbildning. ABF:s verksamhetsansvarige pratade exempelvis om ambitionen ”att implementera det svenska samhället” bland nyanlända och att ”nöta in” det svenska föreningslivets arbetssätt. Han lyfter också fram betydelsen av cirklar som handlar om

”demokratilära”. Kurser hålls då med stöd av ett studiematerial som kallas ”Medborgarboken”, som beskrivs som en snabblektion om Sverige:

”Detta är egentligen lite, som vi säger, att nyckeln till samhället om man vill ha en snabblektion i vad Sverige, vad det finns för något. Och då handlar det om stats-skicket, det handlar om vad som finns här, kulturlivet, föreningsliv och så vidare, ända ner till tvättstugan. Där finns också regler, vilket man kanske inte tror, men det gör det. Bor man i lägenhet så vet man att det inte går att bara ta tvättmaskiner, då får du skriva upp dig på en lista...”. (Verksamhetsansvarig ABF)

Även en verksamhetsutvecklare inom Sensus menar att cirklar i marginaliserade stadsdelar ofta handlar om strukturen för föreningslivet och om folkbildningens arbetssätt:

”Ja, samhällskunskap, demokrati och föreningsteknik kan man säga är samma sak, alltså att berätta om och utbilda i hur man driver en förening och hur man driver en demokratisk förening som ... där alla har möjlighet att säga sin åsikt och ha en styrelse där man får påverka och så.” (Verksamhetsutvecklare Sensus).

Flera studieförbund i Landsort menar att samverkan med Hembygdsgården, som är en de få kostnadsfria mötesplatserna i stadsdelen, är central för att skapa kontaktytor till stadsdelen. Här fokuserar verksamheten på stöd till nyanlända, som ges tillfälle att träffa andra och lära känna det nya samhället. ABF:s verksamhetsansvarige menar att det inte är svårt att locka deltagare till verksamhet på Hembygdsgården kring språkundervisning. Det krävs i regel lite annonsering med lappar, och deltagare ”strömmar in”. Men i frågor som berör andra mer komplexa teman som till exempel relationen mellan föräldrar och barn kring skolan så är det svårare att locka deltagare via de kanaler som finns, menar han.

Deltagarna i olika studieförbundsaktiviteter i Landsort uttrycker stor uppskattning av den grundläggande bildning som de erbjuds på Hembygdsgården. De betonar att kurser och verksamheten på Hembygdsgården har varit viktiga för dem för att de ska komma ut ur lägenheterna överhuvudtaget. ”Om man bara sitter där hemma och tittar på TV, det ger ingenting”, säger en kvinna och menar att genom språkcaféer och svenskundervisning fick hon möjlighet att träffa andra i området. Här samlas personer från olika länder

som vill lära sig svenska eller andra kurser. Mötesplatsen beskrivs som en välkomnande, mångkulturell och social plats. Ibland bidrar gemenskaperna till att nya föreningar bildas, exempelvis har en kvinnoförening initierats som anses betydelsefull av en deltagare för hennes samhörighet med andra i stadsdelen: "Innan vi var själva hemma och prata inte med granne", säger hon. "Men nu när vi har språkcafé eller pratar med nattvandrare alltid vi träffar andra. Det är jättesvårt när man bor ensam, men genom denna förening vi pratar med människor och planerar, det är bättre", fortsätter hon. Ytterligare en nyanländ kvinnlig deltagare menar att den folkbildning som hon deltar i gör att hon och hennes bekanta känner sig "starka": "När vi pratar svenska och träffar människor, efter att vi läser mycket vi blir starka. När vi går ute och träffar människor, vi känner vi kan. Vi vet mycket."

Samverkan på distans är den framträdande strategin för den trevande folkbildningen i Landsort. Hembygdsgårdens integrationsverksamheter lyfts därför fram i studieförbundens berättelser om stadsdelen och här betonas bildningen på grundläggande nivå. Vissa deltagare i Landsort menar att folkbildning på distans får till konsekvens att folkbildningens verksamheter i stadsdelen inte fokuserar på invånarnas behov. Det arrangeras cirklar, men deltagarna är inte delaktiga i att påverka cirklarnas innehåll. En företrädare för en förening menar att folkbildningens aktiviteter i stadsdelen skapar trygghet och gör att det finns viktiga aktiviteter för deltagare som har behov av stöd. Samtidigt menar han att folkbildningen inte är förankrad i området, har inga kontor och skulle kunna vara mer engagerad i människors och områdets problem. Ett problem som många i befolkningen upplever, menar han, är exempelvis förhandlingar med bostadsbolaget om att göra fler samlingslokaler tillgängliga. Bristen på möteslokaler skapar stora hinder för föreningslivet i området eftersom folk är engagerade men saknar möjligheter att träffas.

"Ja, jag tror också att (Studieförbundens) huvudmål är att få så många cirklar som de kan, att de inte brinner för själva ämnet själva. (...) De vill att man lämnar så många papper som man kan, med så många studiecirklar som jag kan redovisa för att få bidraget. "Och jag hjälper dig lite med lokalhyra och lite pengar." Det känns att det hamnar där.

INTERVJUARE: Mm. Känner du att när det är problem i området, att du kan uttrycka dig till dem om problemen? Känner du att de är mottagliga för problemen som finns här?

”Jag har samarbetat med ABF, med Studieförbundet och Ibn Rushd, och jag känner inte att man kan prata öppet med det man vill faktiskt utan själva diskussionen handlar om det man driver och hur man ska redovisa och vilken tid man redovisar. Lite pappersarbete och cirkelarbeta bara. Det finns inte den här diskussionen att vi sitter (...) och diskuterar hur ska vi förbättra till exempel den här verksamheten och den här föreningen och hur kan vi påverka det som pågår till exempel (i stadsdelen).” (Fokusgrupp Landsort).

Utifrån ovanstående resonemang framträder olika perspektiv på vad framgångsrik folkbildning syftar till. Spänningen mellan kvalitet och kvantitet, mellan grundläggande och avancerade bildningsformer, och mellan integration som anpassning eller som mångkulturell aktivitet, är relevanta teman att reflektera kring för diskussioner om framgångsrik bildning i marginaliserade stadsdelar. Även om folkbildningen är kompenserande och effektiv riskerar ett ensidigt perspektiv på befolkningen inom folkbildningsorganisationerna, att bidra till att folkbildningen inte blir fullt ut relevant.

4.3 KULTURSYFTET: DELAKTIGHET I KULTURLIVET ELLER EGEN KULTURPRODUKTION?

Statens medel ska bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet. Hur motiveras då framgångsrik folkbildning i kulturfrågor av respondenterna? Här framträder återigen spänningar i hur ”integration” tolkas: Ska stadsdelens befolkning ta del av stadens kulturliv eller ska de ges resurser för sin egen kulturutövning?

Vissa respondenter framhåller folkbildningen som en möjlighet att öppna upp dörrar för deltagande i den övriga stadens kultur- och nöjesliv. Men människors ekonomiska handlingsutrymme är snävt i marginaliserade stadsdelar och stadens kulturliv kanske inte är det som lockar i första hand. Framgångsrik folkbildning tolkas då huvudsakligen som att möjliggöra deltagande i och utövande av ett lokalt förankrat kulturliv. Detta görs genom att erbjuda stöd och faciliteter till föreningars kulturarrangemang och genom att möjliggöra lokal kulturproduktion. Stödet handlar om pengar, men framförallt om samlingslokaler och andra faciliteter för kulturarrangemang.

Överlag saknar stadsdelarna lokaler för kulturarrangemang och är beroende av faciliteter i andra delar av staden. Det som flera deltagare lyfter fram är behov av stöd i att lyfta en egen kulturscen som är förankrad i de marginaliserade stadsdelarna. I Storstadsort är det huvudsakligen studieförbunden

som bidrar till att rum öppnas för den lokala kulturens utövande och konsumtion. Exempel på detta är Vuxenskolans arbete med konsthantverksföreningen på Kulturgården och Unity-projektets olika musikstudior. De här verksamheterna tillhandahåller en infrastruktur för lokal kulturproduktion utifrån befolkningens egna intressen och preferenser, som är kostnadsfria för deltagarna. Unity och ABF:s arbete med musik- och kulturproduktion bidrar till att utveckla nya sätt för ungdomar att uttrycka en lokal och platsbunden identitet. Inom ramen för den svenska hiphopkulturen föds uttryckssätt som har ett stort genomslag i populärkulturen. Här ges ungdomar en plattform för att göra sina röster hörda i det offentliga samtalet men också för att ägna sig åt sina fritidsintressen. I Storstadsort och i grannorter bidrar också ABF till att det existerar flera Folkets hus eller andra samlingslokaler för större kulturarrangemang. Utan dessa samlingslokaler skulle stadsdelarna sakna scen för det egna kulturlivet. En ung kulturengagerad man som samverkat med ABF i Storstadsort beskriver hur arrangerande av evenemang oftast kräver resurser, och som grupp har de själva haft svårt att söka pengar. Han menar att studieförbundets viktigaste bidrag är att göra mötesplatser tillgängliga:

”Vi som förening har blivit ganska ofta nekade till förslag och bidrag till att göra saker, till exempel event och program och aktiviteter och så, eftersom vi har inte pengarna för det. Så i de flesta fallen, vi söker kulturstöd via (kommunen) eller andra och om ändå ABF har tillgång till resurser och pengar då kan man ändå hjälpa föreningar då, på sätt och vis de vinner på det för de vill ändå ha kurser och föreningar vill göra det. Det är inte bara program eller kurser och så, det kan också vara events. Min förening hade ett event i Folkets hus i (en grannort) där vi hade olika målgrupper till exempel från barn upp till tolv år, målning och så här ... ungdomarna 15 till 25, då vi hade poesi, musik, produktion och så vidare, och sen senare på kvällen så hade vi lite minievents med artister och så. Så det kan vara också ett sätt att stödja med pengar för då skapas ändå en mötesplats för alla där folk kan bygga kontaktnät.” (Fokusgrupp Storstadsort)

Folkbildningen bidrar enligt citatet ovan till att ordna lokala kulturscener och faciliteter för stora och små arrangemang.

Ytterligare ett exempel på framgångsrik verksamhet, som respondenterna lyfter, är Vuxenskolans ledarutbildningar med ungdomar i kulturproduktion. Samordnaren menar att inom ramen för verksamheten har ungdomar med

kulturintresse tagit flera initiativ för att bli bättre på sin teknik, bland annat design, fotografi och konsertarrangemang. Ett exempel är tre ungdomar som på egen hand, genom cirkelverksamhet, skapat ett festivalkoncept där kända internationella artister bjudits in till större evenemang. Runt 5 000 deltagare närvarade vid den senast arrangerade festivalen. Artisterna som ofta har somalisk bakgrund bjuds in från England eller Kanada och är stora stjärnor inom sin musikform. Dessa artister bjuds sällan in till andra sammanhang i Sverige så konserterna lockar även många fler åhörare än de som bor i stadsdelen. Det lokala evenemanget blir på så sätt inte bara ett sätt för ungdomarna att ta del av kultur, det blir också deras viktiga bidrag till hela stadens kulturscen.

Även om studieförbunden sällan definierar arbetet med mångkulturella frågor som "integration" bidrar deras stöd till föreningar till lokala minoritetsetniska gruppers kulturutövning och -lärande. Föreningarna arbetar både för att stärka medlemmarnas position i det svenska samhället, och för att utveckla den egna gruppens kultur och religion. Kultursyftet förverkligas också i de olika stadsdelarna genom kulturstödjande insatser som minoritetsgrupper själv organiserar. Det kan handla om konserter, konsthantverk, språk och utbildning om olika nationaliteters och minoritetsgruppers kulturella traditioner. Dessa resurssvaga gruppers aktiviteter har ofta svårt att erhålla stöd från andra samhällsinstitutioner. Genom folkbildningen ges dessa minoritetsgrupper ett utrymme att tillsammans med andra utveckla sina kulturer och identiteter genom konkreta aktiviteter.

Ett centralt tema i intervjuerna är att faciliteter för större kulturarrangemang är lokaliserade utanför orten. Behoven i stadsdelen av samlingslokaler beskrivs som angelägna av både studieförbund och deltagare. I Tätort har ungdomar tagit initiativ till att bilda en ny kulturhusförening med stöd av både ABF och Vuxenskolan. Syftet är att bygga större samlingslokaler för föreningslivet i form av ett kulturhus i stadsdelen. Här överlappar demokrati- och påverkanssyftet med kultursyftet. Vi diskuterar detta initiativ mer ingående i nästa avsnitt.

4.4 DEMOKRATI- OCH PÅVERKANSSYFTET: UPPLYSNING ELLER SJÄLVBESTÄMMANDE?

Demokratisyftet fokuserar på folkbildningens bidrag till att stärka och utveckla demokratin. *Påverkanssyftet* definieras som aktiviteter som stärker en ökad mångfald människors förmåga att påverka sin livssituation och delta i

samhällsutvecklingen. Eftersom dessa syften är överlappande diskuteras de tillsammans.

I inledningskapitlet diskuterades att folkbildningens fria och frivilliga ideal är centrala ur ett påverkans- och demokratiperspektiv. Deltagarna i folkbildning ska själva ha möjlighet att påverka innehållet och formerna för sin egen bildning. Bildningsaktiviteterna ska också bidra till att stärka deltagarnas möjligheter att påverka samhällsutvecklingen och därigenom sin egen livssituation. Idealet om självbestämmande överlappar därför ideal om folkbildningen som möjliggörare för individers självförverkligande.

I detta avsnitt diskuterar vi hur demokratistärkande aktiviteter i studieförbundens regi ibland kan anamma ett ”upplysande” ideal. I det fallet görs deltagarnas bristande kunskaper om samhället och demokratin till föremål för bildningsinsatser som motiveras som påverkans- och demokratistärkande. Vi lyfter också fram andra sätt varigenom folkbildningen bidrar till att stärka deltagarnas påverkan i samhället och demokratin utveckling, där ideal om självbestämmande står i förgrunden.

Demokrati genom ”upplysning”

Flera företrädare för studieförbund och folkhögskolor menar att demokrati- och påverkanssyftena förverkligas genom olika kunskapshöjande aktiviteter. I synnerhet lyfts deltagarnas behov av att lära om det svenska samhällets värderingar. Ett exempel är föreningsstöd till grupper i syfte att uppmuntra och förenkla föreningsorganisering och aktiviteter. Folkbildarna menar också att deltagande i cirklar, kurser, kulturarrangemang och annan folkbildning bidrar till ökade kunskaper och handlingsförmågor. Argumentet är huvudsakligen att bildningsarbetet sker i gemensamma former mellan individer där olika demokratiska värden uppmuntras: tolerans, respekt och dialog exempelvis. Med bättre kunskaper om demokratin kan individerna ta större del i samhället och påverka sin livssituation. När de stärks som individer ökar deras möjligheter att delta i politiken, att uttrycka sina åsikter och samverka med andra eller engagera sig i olika sammanhang. Folkbildarna lyfter också fram att målet med bildningen är att ge specifik kunskap om svensk demokrati och dess historia.

I Storstadsort menar Studieförbundets projektledare exempelvis att demokratisyftet uppfylls när deltagarna lär sig mer om folkbildningens historia och föreningsdemokratin i Sverige. Målet är att skapa mer ”folkbildningsanda” i området. Folkbildningen sägs då i första hand inte handla om

”politik”. Studieförbundets upplysningsarbete kontrasteras istället mot ett arbete som fokuserar på politisk mobilisering:

”Man har ju olika roller, tror jag, i samhället. Det finns andra organisationer som jobbar med påverkan, alltså samhällspåverkan direkt. Men vi är mer att utbilda folk. Så jag tror att det är andra ... den hör till andra rörelser när det gäller att göra påverkansarbete. (...) Alltså vår roll är kanske mer att utbilda folk.” (Projektledare, Studieförbundet)

Även andra folkbildare i Storstadsort menar att deras olika cirklar som handlade om valet 2018, den svenska demokratin, partierna och de aktuella samhällsfrågorna var insatser som uppfyllde folkbildningens påverkans- och demokratisyften.

I Tätort lyfter studieförbunden också fram att deras verksamhet bidrar till demokrati i och med att de främjar gemensamma bildningsformer och samarbete i demokratiska former. Kurser och arrangemang kring demokratifrågor lär föreningarna om den svenska demokratin och de förutsätts bli stärkta i sina förmågor att delta.

Även i Landsort definieras demokratistärkande arbete som kurser och cirklar på teman som demokrati, valdeltagande och påverkansfrågor. Demokratin stärker man genom att upplysa deltagarna om folkbildningens och föreningslivets betydelse för demokrati i Sverige, om den svenska demokratin historia och om betydelsen att rösta i valet. Studieförbundets verksamhetsutvecklare i Landsort följer detta resonemang när hon exempelvis menar att folkbildningen ska värna det ”svenska kulturlivet och svenska föreningslivet, för det är liksom unikt”. Hon fortsätter med att poängtera att kunskapen om föreningslivet i själva verket möjliggör stöd för deltagarnas egen organisering:

”Och de möjligheterna vi har att ha studieförbund, det är inte många länder som har det. Och jag brukar alltid säga till de föreningar jag har, för det är även många föreningar som tycker att det är för lite stöttning och att det är inte lönt att samverka, och då försöker jag ta det från ett paraplyperspektiv att om vi inte rapporterar verksamhet eller ... ja, det är ju ingen som ser att det existerar och då försvinner stödet helt och hållet. Någonstans får man ju se det i ett helhetsperspektiv. Och det finns så mycket annat vi kan stötta med än pengar liksom, med administration och nätverk och utrustning som man kan

låna, högtalarfunktioner och västar och allt vad det nu är. Jag jobbar mycket med grafisk design och hjälper föreningar med affischer och sånt, och det erbjuder jag ju alla föreningar oavsett etnisk eller svenskar, så alla får ju samma förutsättningar. (Verksamhetsutvecklare Studieförbundet)

Att upplysa deltagare om de rutiner som präglar föreningsorganisering och studieförbundens praktiker förstås som ett demokratiarbete i sig. Utifrån ovanstående citat kan vi också se att syftet med dessa upplysande och serviceinriktade aktiviteter är att stärka civilsamhällets organisering och aktiviteter. Vi återkommer till detta nedan.

Förutom upplysningsarbetet framkommer i intervjuerna två andra roller som också lyfts fram som viktiga för demokratin och individens påverkansmöjligheter i marginaliserade stadsdelar. Den första handlar om folkbildningens roll som företrädare för befolkningens rättigheter och som brobyggare för deras intressen. Den andra handlar om att folkbildningen bidrar till en mångfald av offentligheter – mötesplatser – i stadsdelarna.

Folkbildningens brobyggjarroll

Studieförbund och folkhögskolor kan agera enskilt eller i samverkan för att försvara humanistiska värden, mänskliga rättigheter och frågor om allas lika värde i lokalsamhället. Samhällsdebatten i de tre kommunerna präglas av växande rasism och en ökad stigmatisering av de marginaliserade stadsdelarnas befolkning. Oavsett om folkbildningsorganisationerna är förankrade, invälda eller trevande i relation till stadsdelarna ser vi i de tre fallstudierna att de på olika sätt försöker agera för att försvara befolkningens rättigheter.

I Landsort deltar exempelvis olika folkbildningsorganisationer i samverkan med FN-föreningen i ett opinions- och mobiliseringsarbete för att försvara mänskliga rättigheter och allas lika värde. Initiativet kallas ”Staden för alla” och syftar till att försvara värden som ”öppenhet, mångfald och demokrati”. Arbetet presenteras som en insats att försvara invandrares och minoritetsgruppers rättigheter i kommunpolitiken. Folkbildningsorganisationerna samverkar för att bilda opinion i lokalmedia, arrangera konferenser, möten och andra evenemang. I detta arbete är inte föreningar från Landsort drivande, men folkbildningen fyller genom sitt engagemang ett tomrum som finns i det lokala opinionsarbetet.

I Tätort, där folkbildningen är mer inväld, är risken att ett studieförbunds lokala dominans, som baseras på att man disponerar möteslokaler, hämmar

mångfalden i det lokala föreningslivet. Samtidigt är den korporativistiska relationen som studieförbundet har till kommunpolitiken en påverkanskanal för det lokala föreningslivet. Detta bidrar till att stärka föreningars påverkan i aktuella frågor i stadsdelen. Vi kallar detta för en *brobygggarroll*. ABFs närvaro och engagemang i Aktivitetshuset gör i Tätort att organisationerna enklare och mer effektivt kan överbrygga klyftor som finns mellan civilsamhället i orten och kommunalpolitiken. Detta överbryggande kan vara en resurs för båda parter. ABF:s verksamhetschef menar att studieförbundets anställda fungerar som ”problemlösare mellan den somaliska samfälligheten och makten” i staden. ABF kan mobilisera sina kontakter om lokalsamhället har särskilda frågor att lyfta. Men kontakterna kan också nyttjas för att ”få fart på området” om det är något lokalt problem som behöver hanteras. Verksamhetschefen säger att om något i området verkligen hettar till ”så tror jag att vi alla vet vilka tio personer vi behöver sätta runt bordet för att ha hela området med oss.”

Ett exempel på ovanstående är stökigheter på kollektivtrafiken. Vid en period umgicks tonåringar i grupper på bussarna och orsakade otrygghet för andra resenärer. Ansvariga parter hade svårt att lösa problemen på egen hand. Eftersom många av ungdomarna hade somalisk bakgrund engagerades en grupp äldre somaliska män som trygghetsvärdar på bussarna, i samverkan med kommunen. De äldre var del av den lokala pensionärsföreningen med kontor i Aktivitetshuset och hade visst inflytande över ungdomarnas beteende genom personliga kontakter. ABF var en part som kunde föra de olika aktörerna samman.

Ett annat exempel är problem som berörde en grupp elever som skapade oro på en grundskola. Elevernas beteende uppmärksammades av skolledningen och presenterades som ett resultat av ”koranskolorna och fundamentalism” bland den somaliska gruppen, säger verksamhetsledaren på ABF. Han arrangerade på föreningarnas begäran möten mellan rektorn och de två stora somaliska föreningarna för att diskutera problemet:

”Och så gick vi igenom alltihop och så konstaterade vi till slut att ’ni får säga vad ni vill men det som sker på skolan i dag, det är mobbing. Man mobbar varandra, eleverna. Och där har ni ett mobbingteam, det är ni som ska ta problemet. Ni ska inte skylla på koranskolorna, det är inte det som är problemet, utan det är situationen i skolan. Ta tag i det!’ Så skulle vi ha ett möte nu i höst men det ställde man in. Man har väl fått ordning på det där [skratt].” (Verksamhetsledare ABF)

Verksamhetsledaren fungerade i detta medlingsarbete som en brobyggare som han menar stärkte de somaliska föreningarnas perspektiv på hur frågan skulle lösas.

Stöd till offentliga platser

Folkbildning bidrar också till påverkanssyftet och demokratisyftet på ytterligare två sätt. Folkbildningens stöd till föreningar och grupper möjliggör för det första gemensamma aktiviteter mellan olika individer och grupper, som deltagarna själva initierar och bestämmer över. Detta innebär att folkbildningen möjliggör medborgardrivna och -förvaltade offentliga rum i stadsdelarna, där individer ges resurser att tillsammans med andra förverkliga sina egna ambitioner och drömmar. För det andra bidrar folkbildningen genom olika former av stöd, inte minst genom att etablera och driva mötesplatser, till att skapa förutsättningar för ett rikare offentligt liv i stadsdelarna.

Folkbildning som föreningsstöd

Studieförbunden betonar att den centrala anledningen till att samverkan initieras med föreningar är behovet av samlingslokaler för att kunna arrangera olika aktiviteter. Föreningslivet beskrivs som rikt på engagemang men knappt på resurser i dessa stadsdelar. Lokaler är den allra mest fundamentala resursen, och utgör ett första hinder i verksamheten för föreningar vars medlemmar har en kärv ekonomi. Samlingslokalerna i stadsdelarna och i dess omnejd är få till antalet och dyra. Eftersom föreningarnas sociala verksamhet ofta riktar sig till barn, unga och äldre är efterfrågan på lokaler som ligger centralt i stadsdelarna eller som är tillgängliga med kollektivtrafik stora. I dessa lägen är också kostnaderna större, samtidigt som det i de tre stadsdelarna har skett en omvandling av möteslokaler till bostäder under de senaste decennierna.

Utifrån folkbildarnas och deltagarnas perspektiv bidrar studieförbunden och folkhögskolorna till en infrastruktur för kollektiva aktiviteter. Arrangemangen handlar om bildning men i grunden fungerar de bredare, som stöd till föreningars och gruppers gemensamma aktiviteter i stadsdelarna. Från detta perspektiv kan vi förstå folkbildningens demokrati- och påverkansarbete i stadsdelarna som möjliggörare av kollektiv organisering. Fallstudierna ger flera exempel på detta.

I Storstadsort och i Tätort finner folkbildningen sin centrala roll genom att stödja etablering och drift av mötesplatser för föreningarnas aktiviteter.

Kulturgården, Folkets hus, olika föreningslokaler, musik- och kulturproduktion på fritidsgårdar, det muslimska centret på folkhögskolan och fler mötesplatser i närliggande stadsdelar möjliggörs i Storstadsort av olika folkbildningsinsatser. Både Kulturgården och Folkets hus drivs av lokala föreningar, men studieförbunden har genom finansiella medel, kompetens och moraliskt stöd varit centrala i etablerandet och driften av de olika mötesplatserna. Studieförbunden menar själva att det största behovet som föreningslivet har är tillgång till lokaler för arrangerande av möten och evenemang. Bristen på samlingslokaler i staden är ett stort hinder för föreningslivets aktiviteter men också för det sociala livet i stadsdelarna, menar flera. Folkets hus beskrivs i Storstadsort av en deltagare som ”kärnan av orten”. Eritreanska föreningen menar att Folkets hus erbjuder goda möjligheter för de stora möten och arrangemang som föreningen ofta har. Men de efterlyser fler och större lokaler. Lokalerna kostar pengar och föreningens bristande resurser sätter gränser för verksamheten och för hur många människor som kan nås. ”Vi har massa aktiviteter i våra lokaler och vi fortsätter också att göra verksamhet. Vi är medlemmar i Studieförbundet, medlemmar i Folkets hus, vi är medlemmar med olika föreningar. Men jag vet inte hur man kan få hjälp att hitta en stor lokal?”, frågar sig föreningens företrädare.

Det är inte nödvändigtvis för folkbildningsaktiviteterna som föreningarna vill samlas, utan det finns ett behov av gemensamma utrymmen överhuvudtaget. Företrädaren för den albanska föreningen i Tätort konstaterar att behovet i första hand är ”en lokal för att vi ska mötas, träffas någonstans och genomföra en aktivitet. Diskutera, träffas. Det behövs inte alltid vara studiecirkel. Man bara kommer till sin lokal där och träffar sina kompisar (...)” (Fokusgrupp Tätort). En företrädare för en somalisk förening med verksamhet i Aktivitetshuset säger också att lokalerna är viktiga för gruppens samvaro i stadsdelen:

Det är stor betydelse för att jag tycker att det är bra möjlighet att folk träffas, lära känna varandra och blir samlade. När folk träffas de har olika ... vad heter det? Olika kunskap och de kan dela varandra och dela med sig (...)

(Fokusgrupp Tätort)

Föreningarnas medlemmar har knappa resurser och inte möjligheter att hyra lokaler på andra sätt. Aktivitetshuset i Tätort blir en central mötesplats för invånarna i stadsdelen eftersom det inte kostar pengar att komma hit.

Även i Landsort menar verksamhetsledarna i de studieförbund som vi pratat med att det viktigaste som de gör för föreningar är att tillhandahålla en infrastruktur för möten och aktiviteter. Arbetslösheten är hög, fattigdomen utbredd och många behöver komma ut ur hemmet och träffa andra och få sociala kontakter. Föreningar bildas och söker i sin tur mötesplatser för att bedriva verksamhet som är angeläget för medlemmarna. Det rör sig inte heller bara om nyanlända utan många har levt här i många år eller hela livet och har behov av olika aktiviteter på dag- och kvälls. De icke-kommersiella mötesplatser som finns i stadsdelen är få och förvaltas antingen av kommunen eller av bostadsbolag, ABF och Hyresgästföreningen. Flera respondenter menar att det tidigare fanns många källarlokalerna i bostadshusen som var tillgängliga för gemensamma aktiviteter. Men på grund av stökigheter, buller och annat har det kommunala bostadsbolaget stängt ner tillgången till lokalerna. Endast några få finns att låna via Hyresgästföreningen och ABF.

I föreningslokalerna kan olika individer möta likasinnade eller andra som är intresserade av sociala aktiviteter och gemenskap. I minoritetsetniska föreningar är identiteten gemenskapens grund. Här skapas en plattform för olika sociala och politiska aktiviteter. Även på den muslimska folkhögskolan, Kulturgården och Folkets hus i Storstadsort, Aktivitetshuset i Tåtort, samt Hembygdsgården i Landsort, finns denna möjlighet för personer med gemensamma identiteter att samlas. Men skillnaden är att här kan också individer mötas som är främlingar, som man inte känner på förhand. Här finns caféer och restauranger för spontana möten och aktiviteter som inte endast bygger på föreningsengagemang utan som är öppna för allmänheten. Genom en kombination av möten mellan sammansvetsade grupper och öppna arrangemang skapas en offentlig plats, likt ett torg, där en mångfald av olika aktiviteter – för en mångfald av grupper – möjliggörs. Här kan också individer utanför föreningslivet nås och inkluderas i folkbildning.

Mötesplatser blir ortens offentligheter

Under november och december 2018 hade Folkets hus ett program med en blandning av olika aktiviteter som var öppna för allmänheten. Här arrangerades möten med olika kulturella, sociala och politiska teman, förankrade i stadsdelens pågående samtal och angelägenheter. Här är ett urval av programpunkter under dessa två månader:

- Öppet möte om "Rädda Hyresrätterna" arrangerat av den lokala föreningen som format ett stadsdelråd, Hyresgästföreningen och forskare

- ”Folkfest” för att fira storstadens nya Folkets husföreningar
- ”Idéworkshop för kvinnor” om företagande
- Medborgardialog mellan kommunen och lokalbefolkningen om den fysiska planeringen av området
- ”Mat och prat” för hela familjen arrangerad av en podcast driven av unga kvinnor
- Läxhjälpsträffar, möten för föreningsstödsinformation, med mera.

Till många av dessa möten tar sig olika grupper för att delta. Innan, mellan och efter mötena uppstår en social yta mellan unga, äldre, tonåringar och 20-åringar, mellan män och kvinnor med olika bakgrund som bor i området. Här finns också andra gäster, främlingar, anställda och föredragshållare som deltar i samtalen och de många sociala mötena. Här uppstår gemenskaper som kan skalas upp till gemensam reflektion och handlande, som i sin tur stärker deltagarnas påverkan i samhället.

En märkbar skillnad mellan Storstadsort och Tätort är att den senare stadsdelen har ett magrare offentligt liv. Här finns färre offentliga platser och samlingslokaler där invånare kan samlas på dagtid eller kvällstid för gemensamma aktiviteter. Även om staden är kompakt och stadscentrum är relativt nära är befolkningen fortfarande intresserade av lokala aktiviteter i området. Dessa lyser med sin frånvaro, enligt både studieförbund och deltagare. Den vanligaste anledningen till att man samverkar med folkbildningsorganisationerna uppges vara behovet av platser att samlas på för gemensamma aktiviteter.

Genom ABF:s verksamhet på Folkets hus och Aktivitetshuset i området skapas tillgång till en central mötesplats där befolkningen kan träffas, utbyta erfarenheter och lära känna varandra. Här fostras föreningsaktivister, politiker och gemenskap, som sedan utvecklas till fler organiserade initiativ.

Folkbildningens organisationer och kommunens förvaltningar i Landsort erbjuder tillgång till samlingslokaler, men det behövs fler mötesplatser i stadsdelen menar deltagarna. De större mötesplatser som finns är dock kommunala lokaler som deltagarna sällan får styra över. Deltagare menar att folkbildningen har mer att bidra från ett påverkansperspektiv:

”För det finns jättemånga som vill driva, till exempel de här kvinnorna som nattvandrar till exempel, det är ett initiativ där de vill själva lösa ett problem som finns. Jag tror att de borde få inte bara stöd från kommunen, de bidrar

till samhället så de borde ha fått lite mer fokus. Men jag tror inte att de olika studieförbunden, deras själva huvudfunktion är lite studiecirkel och pappersredovisningen och lite pengautbyte, att vi får bidrag. "Vi ger till dig" bara sånt. Så det behövs lite mer öppet diskussion om demokratin och vad är det som ni kan driva. Hur många är ni, hur kan ni bidra till samhället och området och lite så? Lite större diskussionsplats. Så man kan lösa till exempel det här lokalproblemet om man är tillsammans med studieförbund och säger "nu är vi så här många. Vi behöver en lokal". Man kan pressa (det kommunala bostadsbolaget) till exempel om någon i studieförbund är med." (Fokusgrupp Landsort)

Studieförbunden resonerar själva också kring behovet att öppna mötesplatser i Landsort. ABF funderade bland annat på att hyra en lokal i centrumgallerian på 400 kvadratmeter, men saknade ekonomiska resurser. Samverkan med Hyresgästföreningen blev ett annat sätt att ordna lokaler, genom samtal med det kommunala bostadsbolaget. Huvudproblemet, menar ABF:s verksamhetsansvarige, är att föreningarna själva saknar de cirka 10 000–15 000 kronor som behövs för lokalhyror. Samverkan med ABF löser då tillfälligt hyreskostnaden, men på lång sikt kvarstår de ekonomiska problemen.

Det finns dock initiativ för att starta ett större föreningshus i stadsdelen. Enligt projektledaren i Ibn Rushd finns det en arbetsgrupp som har sett över mötesplatserna och idén om ett föreningshus i stadsdelen har växt fram.

I Storstadsort har studieförbunden och folkhögskolan lyckats skapa sin förankring genom just närvaro på plats, eller i en grannort, där möteslokaler kan erbjudas till grupper och föreningar. I Landsort har även Ibn Rushds förankring sin grund i att man kan erbjuda mötesplatser i stadsdelen. Här pågår fler initiativ vilket kan bli ett sätt för en trevande folkbildning att skapa bättre lokal förankring. I Tätort har det också uppstått ett lokalt förankrat medborgarinitiativ som med folkbildningens stöd vill etablera ett eget kulturhus. Initiativet har växt fram genom personer som är förankrade i verksamheterna på Aktivitetshuset. Initiativet kallas "kulturhusföreningen" och innefattar Tätort och tre ytterligare stadsdelar. Samtliga saknar större samlingslokaler. Föreningen hyr lokaler i Aktivitetshuset och samt i en skolmatsal. Föreningen har en tilltänkt plats och ritningar för den tänkta byggnaden i Tätort. ABF har stöttat detta initiativ direkt genom ledarutbildning, och indirekt genom de många nätverk som möjliggjorts i Aktivitetshuset.

Kulturhusföreningens målsättning med en ny medborgardriven mötesplats för den västra delen av staden är att möjliggöra för "alla människors

demokratiska möjligheter att ta del av kulturupplevelser, organisering, bildning och kreativt skapande”, enligt föreningens hemsida. Initiativet kom till mot bakgrund av att behovet av lokaler för demokratiska möten, fester, studiecirklar och kultur i området är större än vad som kan erbjudas. 2016 togs ett initiativ för att bilda en paraplyförening med 10 lokala föreningar för att driva frågan framåt. I samma veva initierades också samverkan med Folkets husrörelsen. Samarbetet innebär också kontakter med ABF, Vuxenskolan, kommunala bostadsbolag och musikskolan för att finna finansieringsformer. ”Området är på många sätt unikt, föreningarna och de boende representerar en bredd av uttryck och kulturer. Uttryck och kulturer som i dagens samhälle behöver få förverkligas genom dialog mellan och i olika grupper i samhället” skriver föreningen på sin hemsida.

Kulturhusföreningens ordförande menar att ABF har stöttat honom under processen genom kompetens, bland annat genom styrelseutbildning i cirkelform. Utbildningen innebar personlig utveckling för honom och ett tillfälle att engagera sig mer i stadsdelens framtid. Han menar att genom att starta den nya föreningen fick han tillgång till ett nätverk och olika föreningar som hade verksamhet på plats i Aktivitetshuset. Initiativet har också sin bakgrund i att stämningen på Aktivitetshuset kring upplåtelse av lokaler ibland har varit spänd. Här aktualiseras den invävda folkbildningens överskuggande roll. Studieförbundets starka inflytande och stundtals kontroll över verksamheten var en anledning till att initiativ togs för att hitta alternativa och bättre lämpade lokaler. Men också för att stärka det lokala föreningslivets oberoende:

”Ja, för oss också det tog lång tid tills vi började samarbeta med ett studieförbund och anledningen var typ alltså lite missförstånd och att man inte ville ... alltså, det handlade om mycket. Bland annat när man har events, att vissa studieförbund ville, du vet, ha deras roll av och deras ... vad heter det, alltihopa. Och vi var en ny förening. Vi ville inte att våra events skulle tas över av något annat studieförbund. Och då vi fortsatte vi tills vi idag är etablerade. Idag samarbetar vi med ABF, och Vuxenskolan som vi har samtal med, kommer vi samarbeta kring musik med.” (Fokusgrupp Tätort).

Kulturhusföreningen är ett exempel på framgångsrikt stöd till lokalsamhället som folkbildning kan ha utifrån påverkans- och demokratisyftet. Det är också ett exempel på hur den invävda folkbildningen kan skapa frustration bland föreningsengagerade individer i stadsdelen.

4.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Framgångsrik folkbildningsverksamhet kan förstås och definieras på olika sätt. Utifrån statens fyra syften med statsbidraget till folkbildningen har vi genom intervjuer och fallstudier lyft fram olika tankesätt och perspektiv kring hur framgångsrik folkbildning kan förstås i marginaliserade stadsdelar.

Här framkommer både kvantitativa och kvalitativa tankesätt i frågan om hur framgång definieras i relation till marginaliserade stadsdelar. Studieförbunden vill engagera fler deltagare och ha mer verksamhet räknat i antal timmar, cirklar och övriga arrangemang. Men de har samtidigt olika kvalitativa perspektiv på vad aktiviteterna ska leda till. Ska folkbildning i marginaliserade stadsdelar prioritera grundläggande frågor eller mer avancerade bildningsteman? Är målet med folkbildningen att göra befolkningen delaktig i kulturlivet eller att bidra till att etablera ett lokalt förankrat kulturliv? Hur ska ”integration” tolkas som mål: anpassning till det svenska samhället eller bevarande av minoritetsgruppers kulturella identiteter? Hur stärks demokratin och deltagarnas påverkan i samhället: genom upplysningsarbete om den svenska demokratin och föreningslivet, eller genom att möjliggöra för ett lokalt förankrat brobygg- och mobiliseringsarbete?

Dessa spänningar har vi lyft fram som motpoler för att tydliggöra skillnaderna i folkbildningens verksamheter i relation till statens fyra syften. I själva verket kan samma studieförbund och folkhögskolor pendla mellan motpolerna i sina reflektioner och i aktiviteter i stadsdelarna. Vi ser också att folkbildningens tre idealtyper som vi identifierar i studien – förankrad, invävd och trevande – kan relateras till hur spänningarna hanteras. Vi diskuterar detta mer i det avslutande kapitlet. —

5 Sammanfattande analys

I denna studie har vi undersökt om och hur den statsfinansierade folkbildningen når ut till, och hur folkbildningen organiseras i relation till befolkningen, i marginaliserade stadsdelar. Folkbildningen har historiskt spelat en betydelsefull roll i exkluderade gruppers kamp för ett bättre liv och för deras strävan efter ett jämlikare och mer demokratiskt samhälle. Denna självbild lever kvar i både studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet och utgör en viktig bakgrund till de cirka 4 miljarder kronor som staten fördelar av allmänna medel till folkbildningen. Detta statsbidrag syftar till att genom bidragsberättigad folkbildning stärka demokratin, utjämna utbildningsklyftor i samhället, öka deltagande i kulturlivet och stärka i synnerhet exkluderade gruppers påverkan i samhällsutvecklingen. För att fullgöra sitt syfte bör den statsbidragsberättigade verksamheten, genom studieförbunden och folkhögskolorna, också nå de som behöver folkbildningen allra mest.

Befolkningen i marginaliserade stadsdelar exkluderas från viktiga samhällsarenor som arbetsmarknad, utbildning, kulturinstitutioner och politik i större utsträckning än personer som har sin bostadsort i andra stadsdelar. Gruppen utmålas också i allt större utsträckning som ett samhällsproblem och ges allt mindre möjligheter att själva formulera sina egna behov och intressen i det offentliga samtalet. Folkbildningen har därför, givet segregationens konsekvenser, en betydelsefull roll att spela. Men det har fram till nu saknats studier som undersöker hur statsbidragsberättigad folkbildning når ut bland befolkningen i marginaliserade stadsdelar. Fallstudier om folkbildningens konkreta verksamheter i marginaliserade stadsdelar är också få. Givet en samhällsutveckling med tilltagande urbanisering, ojämlikhet och segregationens allt större konsekvenser för livet i städerna, kan resultaten i denna rapport vara angelägna för framtidens folkbildning.

I detta kapitel diskuterar vi de viktigaste slutsatserna i den statistiska kartläggningen (kapitel 2) och fallstudierna (kapitel 3 och 4).

Fem slutsatser står i centrum:

- Folkbildning är mer relevant i marginaliserade stadsdelar. Relativt fler deltar här i både studieförbundens verksamhet och folkhögskolornas allmänna och studiemotiverande kurser.
- Folkbildningens organisering varierar mellan studieförbund, folkhögskolor och stadsdelar genom att vara mer eller mindre förankrad, invävd eller trevande. Detta kan bland annat kopplas till det lokala civilsamhällets dynamik och oberoende.
- Folkbildningen bidrar till sociala innovationer genom att uppfinna nya sätt att praktisera (ut)bildning, kulturproduktion, normkritiska förhållningssätt, social mobilisering och hållbar stadsutveckling.
- Folkbildning möjliggör offentliga platser för lokala möten och organisering som är väderskyddade och grundläggande för stadsdelarnas offentliga liv. Genom stöd till dessa mötesplatser möjliggör folkbildningen demokratisering.
- Folkbildning kan stå i vägen för ett fritt och frivilligt bildningsarbete genom att styra utbudet på ett mindre lyhört sätt i relation till befolkningen i marginaliserade stadsdelar. Folkbildning som ensidigt fokuserar på målet att ”integrera” deltagare i det svenska samhället genom anpassning riskerar att underminera sin potential i dessa stadsdelar.

Vi diskuterar dessa slutsatser var och en för sig i detta avslutande kapitel.

5.1 MER RELEVANT I MARGINALISERADE STADSDELAR

En svårighet i studier av segregationen i städer är att avgränsa just vilka stadsdelar som är marginaliserade. Vad som är ett ”utsatt” område finns det ingen enighet kring, varken i myndighetsvärlden eller bland forskare. I denna studie har ”marginaliserade stadsdelar” identifierats utifrån Polismyndighetens (2017) definitioner av ”utsatta stadsdelar”.⁸⁶ Den population som ingår i de 27 kommuner i denna studie omfattar 3,4 miljoner invånare och deras deltagande i studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Ungefär 12 procent av dessa, cirka 425 000 personer över 15 år, har i denna omfattande

---

⁸⁶ Denna definition har flera svagheter (se avsnitt 1.3). Under arbetet med denna rapport har vi funnit att en svaghet i Polismyndighetens avgränsning av platser som anses ”utsatta” inte alltid inbegriper hela stadsdelar. Ibland har endast vissa gator och stråk i större bostadsområden valts ut, vilket medför att en population som faktiskt har sin folkbokföringsadress i namngivna stadsdelar inte har inkluderats i statistiken.

registerstudie för 2016 sin bostadsort i någon av de 61 stadsdelar som Polismyndigheten pekar ut som ”utsatta”. Totalt utgör denna befolkning cirka 5 procent av rikets befolkning.

Ojämlikheterna i städerna och i synnerhet levnadsvillkoren i marginaliserade stadsdelar påkallar behovet av en alert och lyhörd folkbildningsverksamhet. Det framkommer i kartläggningen av levnadsvillkoren i dessa stadsdelar. Resultaten visar att inkomsterna i marginaliserade stadsdelar i genomsnitt är cirka 60 procent lägre, att utbildningsnivån är lägre, liksom förvärvsarbetsgraden – jämfört med andra delar av kommunen. En större andel av befolkningen deltar i utbildningar på grund- och gymnasieskolor och i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, om vi jämför med andra invånare i samma städer. Genomsnittsåldern är lägre och i marginaliserade stadsdelar lever en högre andel ensamstående med barn. Nära 8 av 10 invånare är utrikes födda eller inrikes födda med en eller två föräldrar som är utrikes födda, i synnerhet från icke-västerländska länder. Ser vi samtidigt till andelen inrikes födda utgör även dessa en betydande andel, 4 av 10 invånare i stadsdelarna är födda i Sverige.

En central slutsats är att folkbildningen framstår som mer relevant i marginaliserade stadsdelar. I den statistiska kartläggningen har vi undersökt deltagande i folkbildning i marginaliserade stadsdelar jämfört med kommunen i övrigt.⁸⁷ Resultaten visar att befolkningen i marginaliserade stadsdelar deltar i något större utsträckning än andra i kommunen i studieförbundens verksamhet. Ungefär 9,5 procent av befolkningen över 15 år som bor i marginaliserade stadsdelar deltar i folkbildning, jämfört med 9,2 procent i kommunerna i övrigt. Denna befolkning deltar också i högre utsträckning i folkhögskolornas allmänna kurser jämfört med riket i helhet. Exkluderar vi de korta kurserna på folkhögskolorna utgör deltagarna som är folkbokförda i marginaliserade stadsdelar 58 procent av deltagarna i allmän kurs, att jämföra med 34 procent i riket i övrigt.

I regressionsanalysen, där sambanden mellan individens deltagande (i studieförbundens verksamhet) och olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer testas, stärks slutsatsen att folkbildningen är särskilt relevant i marginaliserade stadsdelar. Kontrollerat för andra faktorer är befolkningen i margina-

---

⁸⁷ Med *deltagande i folkbildning* avses en individs unika deltagande vid minst ett tillfälle i antingen studiecirkel eller annan folkbildning i studieförbundens regi. Deltagande i folkhögskola avser här samtliga kursdeltagare 2016/2017 där en individ kan ha deltagit i flera av olika kurs typer.

liserade stadsdelar mer sannolika deltagare i folkbildning. Om vi analyserar individer i marginaliserade stadsdelar för sig ser vi att sannolikheten att delta i folkbildning är marginellt lägre om man är utrikes född, men högre om man har en eller två föräldrar som är utrikes födda. Folkbildningen förefaller därför vara mer relevant för den unga befolkningen i dessa stadsdelar.

Samtidigt framträder andra resultat som kan diskuteras i relation till folkbildningens utmaning att nå grupper som behöver folkbildningen mest. Folkbildning attraherar i högre grad kvinnor, men samtidigt som ensamstående med barn som är en grupp som domineras av kvinnor, är dessa dock mindre sannolika deltagare. Detta gäller för hela befolkningen i kommunerna. Generellt är det också mer sannolikt att högutbildade deltar i folkbildning. Det är också mer sannolikt att de som genomgår annan form av utbildning bland hela kommunbefolkningen också deltar i folkbildning. Av den utrikes födda befolkningen är det mer sannolikt att grupper som är födda i Afrika, Asien och Sydamerika deltar.

Det statistiska resultatet kan också tolkas som att det är vissa grupper som folkbildningen har svårt att nå trots deras stora behov. En grupp som folkbildningen har svårt att inkludera idag, enligt våra resultat, är individer som inte avslutat 9 år i grundskolan. Dessa personer är alltså mindre sannolika deltagare i folkbildning i marginaliserade stadsdelar. Detta är en angelägen fråga för folkbildningsorganisationerna att följa upp. Särskilt då det enligt regressionsanalysen är mer sannolikt att personer med eftergymnasial utbildning deltar i folkbildning.

Folkbildning är alltså både genom folkhögskolornas allmänna kurser och studieförbundens cirklar mer relevant för marginaliserade stadsdelar. Vad kan detta bero på? Genom fallstudierna har vi undersökt folkbildningens lokala verksamhet från ett gatunära vardagsperspektiv. Nedan diskuterar vi hur befolkningens ansträngda levnadsvillkor i marginaliserade stadsdelar gör folkbildningen särskilt relevant där.

I det statistiska materialet kan vi uttyda ledtrådar. Folkbildningen i marginaliserade stadsdelar täcker nära 200 olika ämnen. De vanligaste cirkelarna i studieförbundens regi i marginaliserade stadsdelar handlar om svenska, det svenska samhället samt olika minoritetsgruppers språk, religioner och historia. Det är också vanligt med kurser i att sjunga, spela (in) musik eller dansa, och matematik.

Jämför vi dessa ämnen med de ämnen som är vanliga bland de övriga kommuninvånarna framkommer skillnader. Deltagarna i marginaliserade

stadsdelar engageras alltså i folkbildning som handlar om (1) grundläggande deltagande i samhället (2) minoritetsetniska identitetsprojekt⁸⁸ och (3) kultur och konst. Bland andra kommuninvånare och i riket dominerar kurser i ämnen som berör fritidsintressen och hobbies, som exempelvis musik, konst, teater och friskvård.

Detta kan tolkas som att studieförbundens relevans i marginaliserade stadsdelar grundas i att de erbjuder kompenserande (ut)bildningsinsatser för grundläggande deltagande i samhället. Vidare stärker folkbildningen möjligheten för minoritetsetniska föreningar att engagera medlemmar i bildningsarbete i kulturella och religiösa ämnen. För deltagare i andra delar av kommunen och i riket i genomsnitt handlar folkbildning huvudsakligen om att förverkliga fritidsintressen och personlig utveckling. Detta präglar också skillnaderna i deltagande på folkhögskola, där befolkningen i marginaliserade stadsdelar i högre grad deltar i kompenserande, studiemotiverande och behörighetsgivande kurser. Deltagare på andra håll söker korta kurser och särskilda kurser, där innehållet berör mer specifika och avancerade ämnen kring kultur, estetik, med mera.

Givet vår slutsats att folkbildningen är mer relevant i marginaliserade stadsdelar, är det ändå angeläget att påminna om att folkbildning kan göra sig ännu mer relevant här. Befolkningen har enligt vår kartläggning stora behov och stora ekonomiska och sociala hinder mot att kunna leva som fullvärdiga medborgare.

5.2 FÖRANKRAD, INVÄVD OCH TREVANDE

Utan att ge en uttömmande bild av folkbildningens aktiviteter på tre orter i Sverige har vi lyft fram några aspekter och spänningar som präglar verksamheterna, och som troligen präglar folkbildningen även i andra marginaliserade stadsdelar. Vi har frågat och diskuterat med våra respondenter kring folkbildningens strategier, organisering, utbud och deltagarnas perspektiv. Samtalen har också kretsats kring verksamheternas relation till statens fyra syften med fördelningen av stadsbidragen. Genom platsbesök, analys av dokument i tryck och på hemsidor, samt medieartiklar om folkbildning i respektive stadsdelar, har respondenternas perspektiv också satts i ett sammanhang.

---

⁸⁸ Vanligaste kurser i dessa stadsdelar sammanfaller med de vanligaste kurserna bland utrikes födda som visades av Nordzell m.fl. (2017).

Fallstudierna bekräftar bilden att folkbildningen är en relevant resurs för befolkningen i marginaliserade stadsdelar. Den fyller oftast ett tomrum genom att bidra till att lappa ihop bildningsklyftor, skapa meningsfulla sociala aktiviteter och möjliggöra ett lokalt förankrat kulturliv. Från ett gatunära perspektiv ryms ett myller av relevanta aktiviteter under folkbildningens stora paraply. Många av dessa initiativ drivs av föreningar och individer som är förankrade i stadsdelarna och som har levt där i många år. Studieförbunden tillhandahåller stöd och faciliteter för folkbildningsaktiviteterna. I synnerhet stödjer och bidrar folkbildningen med mötesplatser. I dessa lokaler underlättas samverkan, kommunikation och gemenskap mellan stadsdelens invånare. Folkbildningen bidrar här till att det finns sociala rum i stadsdelarna där individer och föreningar kan lösa sina problem och fullfölja sina ambitioner och drömmar i samarbete med andra. Detta är gemensamt för folkbildningen i stadsdelarna i denna studie, även om omfång och kvalitet på stöd och faciliteter kan variera. Det finns därför skillnader som kan lyftas fram.

Folkbildningens betydelse i stadsdelarna hänger samman med det lokala civilsamhällets styrka och oberoende. Deltagarna i dessa stadsdelar söker sig sällan till folkbildningsaktiviteter som kräver deltagaravgifter och som arrangeras på annan ort. Så folkbildningens strategier att nå deltagare i marginaliserade stadsdelar går i regel genom det lokala föreningslivet och andra lokalt förankrade nätverk. Föreningslivets förmåga att organisera medlemmar, samverka i nätverk med andra föreningar och driva fram självorganiserade mötesplatser framstår som avgörande för folkbildningens lokala betydelse.

I storstaden ser vi ett starkare och mer oberoende civilsamhälle som också är befolkningsmässigt större. Här finns etablerade nätverk mellan olika föreningar och flera mötesplatser som är resultatet av föreningslivets mobiliseringsarbete. Här är folkbildningen mer *förankrad*: verksamheten är i större grad knuten till lokala föreningar och lyhörd till deras behov och intressen. Här är de anställda på studieförbund och folkhögskolor förankrade i stadsdelarna genom att ha växt upp eller genom att de lever där. Folkbildningen sker *av* och *med* snarare än *till* och *för* befolkningen. Här finns inte samtliga studieförbund eller folkhögskolor som befolkningen vänder sig till på plats i stadsdelen. Folkbildningen bidrar likväl till att finansiera och stödja mötesplatser som berikar stadsdelens föreningar och dess offentliga liv.

Den *invävda* folkbildningen befinner sig i ett sammanhang där den också spelar en stor betydelse för lokala föreningar. Den tenderar dock att över-skugga de lokala rösterna och viljorna i stadsdelens civilsamhälle. Här syns

fler tecken på att det lokala civilsamhället inordnar sig i folkbildningens traditionella strukturer, oftast på grund av att de söker stöd för sina respektive verksamheter. Folkbildningen är alltså här mindre lyhörd och de ansvariga är ofta inte rekryterade bland befolkningen i området. Här ser vi också spänningar i relationerna mellan folkbildning och föreningsliv särskilt vad gäller hur mål som ”integration” ska tolkas och vad folkbildningen bör handla om.

Den *trevande* folkbildningen söker en roll och tenderar att samverka med stadsdelens befolkning på distans, huvudsakligen genom större föreningar. Här finns det ett lokalt föreningsliv men dess gemensamma handlingskraft är inte lika dynamisk, vilket skapar en svag förhandlingsposition i relation till andra organisationer. Den *trevande* folkbildningen blir mer beroende av kommunen och andra organisationer för sin verksamhet i stadsdelarna, än vad det lokala civilsamhället är. Risken för denna folkbildning är att den mer uppfattas som en serviceleverantör än som en organisation som kan möjliggöra en lokalt förankrad, fri och frivillig, bildnings- och kulturverksamhet.

I de invädda och den *trevande* kontexterna förstoras befolkningens invandringsbakgrund och kulturella identiteter upp av folkbildningen. ”Integration” tenderar att tolkas som assimilerande och anpassande insatser med syftet att främja grundläggande deltagande i samhället. På så sätt identifieras ett behov av undervisning i svenska och liknande insatser i stadsdelarna. Samtidigt är 40 procent av stadsdelarnas invånare födda i Sverige. Folkbildningsorganisationer som inte ser dessa som målgrupp riskerar att inte fullfölja sin potential, särskilt mot bakgrund att allt fler ungdomar inte fullföljer grundskola med fullständiga betyg.

Detta innebär inte att folkbildning som är invädd och *trevande* saknar betydelse för invånarna i de marginaliserade stadsdelarna. Vi framhåller dess konturer för att tydliggöra skillnader som vi har observerat i studien. Den förankrade folkbildningen hamnar närmast idealet om en fri och frivillig folkbildning, både sett till hur folkbildningsorganisationerna och deltagarna reflekterar kring dess betydelse. Detta relaterar vi till det lokala civilsamhällets dynamik och oberoende, men det kan också bero på faktorer som har varit dolda för oss. Det är angeläget att diskutera detta vidare.

5.3 SOCIALA INNOVATIONER

Det finns en spänning mellan kvantitativa mål och kvalitativa mål i formuleringen av framgångsrik folkbildning i marginaliserade stadsdelar. I relation till statens fyra syften skapar dessa olika sätt att tänka kring folkbildningens

värde ett dilemma för folkbildningen. Bör det prioriterade målet vara att maximera antalet studietimmar, arrangemang eller deltagarveckor, eller bör prioriteringarna handla om verksamhetens kvalitet och anpassning till deltagarnas behov?

Det kvantitativa resonemanget fokuserar på verksamhetens finansiering och ställer folkbildningsorganisationens mål och behov av huvudsakligen ekonomisk balans i förgrunden. Utifrån detta resonemang uppfylls statens fyra syften om folkbildningen når ut till så många deltagare som möjligt. Detta tenderar att uppmuntra samverkan på distans med stora föreningar och verksamheter som genererar så många studietimmar som möjligt. Lyhördheten för deltagarnas egna mål med bildningsaktiviteter kan då bli lidande. Fallstudierna visar exempelvis att studieförbundens verksamhetsledare har ansvar för stora upptagningsområden, ibland i flera kommuner. Mindre tid finns då för närmare samverkan med nya aktörer i marginaliserade stadsdelar. Deltagare uttrycker stundtals cyniska perspektiv, och menar att studieförbunden endast är intresserade av att rapportera antalet studietimmar och därigenom värna sina organisationers ekonomi, snarare än att lösa de problem som finns i stadsdelen. Samverkan riskerar då att bli mindre flexibel och utbudet alltför statiskt. Framförallt tenderar studieförbunden då att samverka med större föreningar, vilket riskerar att lämna de icke-organiserade invånarna utanför folkbildningen.

Utifrån kvalitativa tankesätt handlar målen för folkbildningen istället om vilka resultat som ska uppnås med aktiviteterna. Här står inte alltid volymen i cirklar och arrangemang i fokus, utan arbetet fokuserar på att skapa goda förutsättningar för gemensamma aktiviteter, uppnå vissa resultat och att lösa specifika problem. Folkbildning som agerar på plats i stadsdelarna lyfter fram detta tankesätt. Den kontinuerliga kontakten mellan deltagare och folkbildare på mötesplatser, i trapphus eller parkeringsplatser skapar relationer som kan utmytna i cirkelverksamhet eller arrangemang. Fokus för arbetet är dock att skapa relationerna och vara en del av de dagliga samtalen i stadsdelen. I detta sammanhang är det svårt att dra en gräns kring var den statsbidragsberättigade folkbildningen börjar och var den slutar. Studieförbunden och folkhögskolorna använder i dessa sammanhang alla till buds stående medel för att göra sig relevanta för befolkningen.

Vi har i denna studie lyft exempel på verksamhet som invånare i marginaliserade stadsdelar själva utvecklat i samverkan med folkbildning och som kan förstås som framgångsrik folkbildning utifrån statens syften. Folkbild-

ningens särskilda värde kan då sägas vara förmågan att på flexibla sätt tillgodose behov som andra samhällsaktörer inte tillgodoser i marginaliserade stadsdelar. Utifrån (ut)bildningssyftet och kultursyftet bidrar folkbildningen till deltagarnas *självförverkligande*. Befolkningen i marginaliserade stadsdelar *ges fler möjligheter att utveckla och använda sina förmågor och att uttrycka sina erfarenheter*. När folkbildningens utbud i största möjliga mån organiseras med utgångspunkt i det lokala civilsamhällets egna initiativ utvecklas också imponerande sociala innovationer. Dessa nya synsätt, perspektiv, praktiker, varor eller tjänster är nya uppfinningar som tillgodoser deltagarnas önskemål om bildnings- och kulturaktiviteter. Detta är bidrag som folkbildningen inte bara tillför marginaliserade stadsdelar utan hela samhället. I studien kan vi lyfta åtminstone fyra innovationer som på olika sätt skapar ett godare liv för deltagarna.

Nya praktiker för grundläggande och kompenserande (ut)bildning

Exkluderade grupper med svag socio-ekonomisk position i samhället kan genom folkbildningen ges tillfälle att själva utforma pedagogiska metoder för egna behov. Det första exemplet är Studiefrämjandets "Älskade barn" som formades av det lokala föreningslivet i ett marginaliserat storstadsområde. Dessa föreningar skapade med stöd av studieförbundet ett eget sätt att involvera föräldrar genom att sprida information och bildning. Innovationen bestod också i att uppmuntra till engagemang bland föräldrar kring barnens situation i relation till den svenska skol- och myndighetsvärlden. Studierna organiserades av föreningarna själva, materialet författades av gruppens egna intellektuella och föräldrar som tidigare inte deltagit i folkbildningsaktiviteter bjöds in genom föreningarnas egna lokala nätverk. Framgången låg i att studierna organiserades på basis av det lokala föreningslivets egna initiativ, där föreningslivet och enstaka föräldrar själva ledde studiecirkelarna. Hundratal föräldrar deltog på plats och arbetssättet har anammats av offentlig sektor som ett effektivt sätt att nå nya grupper med information om barns situation. Arbetssättet har också lanserats i kommuner runt om i landet.

Det andra exemplet är den självorganiserade läxhjälpen i samverkan mellan folkbildning, föreningar, föräldrar, pensionärer och studenter, med syfte att stärka ungdomars prestationer i grund- och gymnasieskolor. Folkbildningen bidrar här till att kompensera för brister i formella utbildningsinstitutioner, genom att stödja elevers prestationer i skolan. Här organiseras ideella krafter på kvällar och helger i en gemensam angelägenhet och med egna arbetssätt.

Nya praktiker för avancerad bildning och kulturproduktion

Genom folkbildning skapas nya former av avancerad bildning och kulturproduktion i ämnen som är svåra att finna hos andra utbildningsinstitutioner. De låga eller obefintliga kostnaderna för deltagarna gör också att det blir tillgängliga och populära kurser och cirklar. Det kan handla om hemspråksutbildning, och om politiska, kulturella och religiösa aktiviteter som angår olika minoritetsgrupper, eller om estetiska kurser och cirklar, hantverk, musik och andra kulturevenemang. Det kan också handla om att finna nya sätt att bedriva socialt arbete och mobilisera på gräsrotsnivå. Deltagarna i folkbildning blir från detta perspektiv utbildade i ämnen och praktiker som få andra utbildningsinstitutioner tillhandahåller.

I dessa utbildningar formas också en social solidaritet mellan deltagarna och cirklar och arrangemang blir träningsbaser där nya idéer och visioner kan växa fram utifrån aktuella utmaningar. Ett exempel på detta är Studieförbundet Vuxenskolornas "Unity", som initierades av musikartister med bakgrund i marginaliserade stadsdelar och med egen förankring i hiphopen. Dessa eldsjälar gavs genom folkbildningen en möjlighet att inom en kulturform som är populär i respektive bostadsområde etablera en infrastruktur för träning, spridning och produktion. Medan musikproduktion i folkbildning och kommunal verksamhet tidigare i stor utsträckning fokuserat på rock- och popmusik och dess instrument, kräver den populära hiphop-musiken i marginaliserade stadsdelar andra verktyg och kompetenser.

Även detta arbetssätt har spridits runt om i landet och lägger en struktur för hiphopen i och mellan stadsdelarna, vilket ökar delaktigheten i konst, musik och gemenskap. Här stärks deltagarna i att artikulera sina röster och här föds nya stilar och sätt att uttrycka sig som för med sig nya kritiska perspektiv på samhället.

Studieförbundens och folkhögskolornas aktiviteter kan därför ses som en gigantisk kompetensbas där nya idéer och praktiker ges utrymme att gro och prövas. I synnerhet blir denna kompetensbas viktig för grupper som har ont om pengar, och som på andra sätt har svårt att praktisera och finna erkännande för sina ambitioner och sitt kunnande hos andra utbildningsanordnare i samhället.

Folkbildningen förändrar svenskheten

I marginaliserade stadsdelar växer det fram en ny kultur bland i synnerhet unga generationer där svenskhet blandas upp med hundratals andra natio-

naliteter och kulturers självbilder och traditioner. Denna nya ”orten”-kultur etablerar sig runt om i landet och sprids genom nätverk mellan vänner och familj, i populärmusik, litteratur, poesi, med mera.⁸⁹ Sociala medier har underlättat överförbarheten och kommunikationerna mellan stadsdelar runt om i landet. Här föds platsbundna svenska stilar och kulturer med grund i mångkulturella erfarenheter och socio-politisk exkludering.

Folkbildningen ger dessa resurssvaga kulturpionjärer en plattform för vidare utveckling och spridning. Här skapas en gemenskap inom och mellan marginaliserade stadsdelar för spridningen av ny urban kultur. Denna kulturrörelse skapar normkritiska innovationer som i förlängningen utmanar svenskhetens kärna, genom att inkludera fler innebörder i vad det innebär att vara svensk, och genom att problematisera svenskhetens nationalistiska och exkluderande normer. Folkbildningen fungerar som en överbryggande kraft som ger resurser för exkluderade grupper att artikulera och sprida sin konst- och kultur.

Den bidrar också till att utveckla minoritetsgruppers identiteter. Ett vanligt synsätt är att minoritetsetniska föreningars identitetsarbete bidrar till att konservera vissa spår och synsätt i den egna kulturen. Det är viktigt att också iaktta att deras självorganiserade folkbildning bidrar till att *utveckla* identiteterna. Exempelvis kan vi med den muslimska folkhögskolan se ett utmanande av dominerande normer inom islam, där nya förhållningssätt kring feministiskt grundade muslimska värderingar uppmontras av folkhögskolans aktiviteter. Folkbildningen bidrar således till att hybridisera olika kulturer, inte minst genom att demokratisera svenskheten.

Folkbildningen bidrar till hållbar stadsutveckling

Genom folkbildningens verksamheter skapas ett livligare offentligt liv i stadsdelarna, med större tillgång till vardags- och fritidsaktiviteter för invånare och besökare. I synnerhet bidrar folkbildningen till att etablera mötesplatser på platser med sämre tillgång till både kommersiell och offentlig service. Mötesplatserna bidrar i viss utsträckning till att invånarna organiserar den service de behöver själva. De stadsdelar som vi har besökt, med tusentals invånare, kan ibland sakna offentliga platser. Grönytor och andra stråk bidrar till olika värden i livsmiljöerna, men om invånare vill träffas för olika gemensamma aktiviteter utanför hemmet utgör dåligt väder och brist på väderskyd-

---

89 Sernhede, Rosales och Söderman (2019).

dade samlingslokaler hinder. Mötesplatserna som folkbildningen bidrar till att etablera och driva är ett fundament för att nå ut med verksamhet och de bidrar till ett rikare offentligt liv. Här ges människor tillfälle att träda ut ur sin privata sfär och tillsammans med andra forma en offentlighet där gemensamma frågor och angelägenheter kan dryftas och utvecklas. Här fostras nya gemenskaper, folkbildare och aktivister.

Folkbildningens eldsjälarna och ortens ledare kan använda mötesplatser som plattformar för att mobilisera omgivningen för hantering av gemensamma problem. Dessutom bidrar utbudet av fritidsaktiviteter till att tusentals invånare uppmuntras till fritidssysselsättningar med relativt små klimatavtryck. Istället för att konsumera varor med negativ inverkan på miljön ägnar sig befolkningen åt fritidsverksamhet som utgår från egen produktion av kunskap, musik, sång, dans, studier, eller bara häng. Här produceras nytta och nöje för så låga kostnader och klimatavtryck som möjligt. På detta sätt bidrar folkbildningen inte bara till mer social sammanhållning i stadsdelarna utan också till att uppfinna nya vägar att ställa om fritidsaktiviteter från konsumerande och energislösande till mer miljövänliga livsstilar.

5.4 PLATSER FÖR MÖTEN OCH ORGANISERING

Utifrån påverkanssyftet och demokratisyftet kan vi diskutera den uppgift som folkbildningen har, att främja deltagarnas *självbestämmande* i samhället. Studieförbunden betonar vikten av att upplysa deltagarna om kunskaper i den svenska demokratins och föreningslivets historia och praktiker, och uppmuntrar till föreningsengagemang eller valdeltagande. Dessa aktiviteter kan vara viktiga för att stärka det grundläggande deltagandet i samhället, men påverkar i sig inte *möjligheter att ha inflytande över det de gör och över de villkor som påverkar det de gör*. Att på lokal nivå mobilisera invånare och skapa fundament för kollektiv handling, där civilsamhället ges möjligheter att påverka människors liv och bostadsområdets framtid, kräver mer än upplysande aktiviteter.

Ett av studiens centrala resultat är att den statsbidragsberättigade folkbildningen bidrar till att skapa plattformar för lokal organisering som i framtiden kan främja deltagarnas självbestämmande. Ett sätt att tänka kring folkbildningens bidrag till demokratin är att med Iris Youngs resonemang lyfta fram dess stöd till att upprätta *offentligheter* i stadsdelarna. En offentlighet är enligt Youngs definition en sfär för möten och tillställningar som är tillgängliga och öppen för alla och för alla uttryck, kommunikationer och gemensamt

handlande. I offentligheter kommer människor samman och här möjliggörs en mångfald av möten och interaktion – inte bara mellan olika grupper med stark gemenskap, utan också mellan främlingar. I en offentlighet främjas också uttryck, argument och resonemang som är tillgängliga för alla och som är möjliga att diskutera, ompröva och ifrågasätta.⁹⁰

Varför är tillgången till offentligheter viktiga för medborgares påverkan och demokratin i det stora hela? I avsnitt 1.5 diskuterades hur de offentliga sfärerna i samhället bidrar till att uppmuntra lärande och diskussioner genom att deltagarna kommunicerar och interagerar med varandra. I dessa samtal och debatter mellan vänner och främlingar formas idéer, normer och handlingskraft. I samhället finns många offentligheter som har större tyngd och är mer direkt kopplade till politiska beslut. Men en aspekt av segregationen och exkluderingen i våra städer är att befolkningen i marginaliserade stadsdelar i högre utsträckning är frånvarande i det offentliga samtal som formar dominerande idéer och politisk handlingskraft i samhället. En annan problematisk aspekt är att denna befolknings föreningar och självorganiserade forum för kollektiv handling ofta blir beroende offentliga medel. Deras oberoende och kritiska förmåga är därför ofta under press från finansärer. Ett sätt att motverka den demokratiskt skeva representationen av röster och perspektiv i den offentliga debatten är genom att exkluderade grupper själva skapa arenor och plattformar för sin egen oberoende kommunikation och sitt eget formande av idéer. Dessa lokala mini-offentligheter lever i skuggan av andra offentligheter men kan ibland hävda sig och därigenom påverka politiken och samhället. För exkluderade grupper ger offentligheterna tillgång till egna och trygga plattformar för utveckling av identiteter, stilar och gemenskaper i egna trygga rum. Här kan grupper stärkas i sina förmågor att artikulera sig, forma idéer och utveckla handlingsstrategier. Gemensamt med andra kan dessa aktiviteter forma organisering som kan påverka och förändra de villkor som begränsar var och ens livschanser.

Vilka offentligheter bidrar folkbildningen till i marginaliserade stadsdelar? Två typer kan identifieras:

- *Slutna offentligheter*: Hit räknas föreningar och nätverk som möts i egna eller andra lokaler och diskuterar frågor och ägnar sig åt lärande och resonering inom gemenskapen. Dessa offentligheter stärker deltagarnas förmåga att förstå sig själva, omvärlden och att artikulera sig. Här formas

---

⁹⁰ Young 2000, s. 173 ff.

trygga rum för sammansvetsade grupper eller grupper som vill svetsas samman. Rummen är i begränsad utsträckning öppna för utomstående. Offentligheten riktar sig till gemenskaper som delar exempelvis tro eller religiös övertygelse, som tillhör samma minoritetskultur, eller som helt enkelt har samma intressen.

- *Öppna offentligheter*: Dessa tillhör sällan en grupp utan är ett resultat av samverkan mellan olika grupper och därför mer tillgängliga för en mångfald av användare och deltagare. De här mötesplatserna fyller olika funktioner och tillgodoser både intensiva och mer ytliga och tillfälliga möten. Här kan sammanträden arrangeras men också spontana besök äga rum på öppna tillställningar eller caféer. Här finns öppna ytor för främlingar att interagera, dörrar är inte låsta och öppettider generösa. De stora och öppna offentligheterna syftar till att bjuda in många deltagare men också till att skapa olika kvaliteter i de möten som äger rum. Mångfalden av möten i dessa offentligheter bidrar till mer friktion mellan deltagare eftersom de oftare måste hantera olikhet och andras argument. Potentialen är också större för sammansvetsning mellan olika grupper i samma stadsdel. Här synliggörs ortens heterogenitet när många olika grupper samlas och en gruppöverskridande gemenskap kan uppstå.

I båda dessa typer av offentligheter finns en potential att stärka deltagarnas röst i samhället. Folkbildningens stöd bidrar till att öppna upp fler oberoende offentligheter för det lokala civilsamhällets egna initiativ och ambitioner. I ljuset av att detta civilsamhälle ofta står i beroendeställning till offentliga aktörer och deras riktade och styrda finansieringsformer, kan folkbildningen spela en betydelsefull roll. I synnerhet kan vi se denna roll i den förankrade folkbildning som bidrar till offentligheter som i högre grad gör det lokala civilsamhället oberoende. Den invävda folkbildningen blir däremot snarare en sorts ställföreträdande statlig aktör som riskerar att minska civilsamhällets oberoende.

Det finns en risk att studier av folkbildningens demokratiska roll ensidigt fokuserar på befintliga former för cirklar och kulturarrangemang. Resultaten i denna studie visar att folkbildningen kan vara en stöttepelare till föreningslivets relativt oberoende aktiviteter genom att tillgängliggöra olika resurser för ideellt och kollektivt handlande. Genom detta generella stöd, som inte alltid bokförs eller utförs enligt etablerade arbetsformer, skapas en styrka och relativ autonomi i föreningslivet. När folkbildningen fungerar på det sättet

blir den en värdefull resurs i områdena, och blir möjligen mer relevant här än i andra stadsdelar. Ett centralt kriterium för att folkbildningen ska uppfylla påverkans- och demokratisyften är dock att den bidrar till att befolkningen blir mer oberoende och mer kapabel att på egna villkor artikulera sin röst. Om resultatet av folkbildningens stöd till det lokala civilsamhället är att de senare blir beroende av folkbildningens stödstrukturer, blir det svårare för folkbildningen att bidra till att påverkans- och demokratisyftena förverkligas.

5.5 STÅR FOLKBILDNINGEN I VÄGEN?

Folkbildningen kan genom lokal förankring, banbrytande sociala innovationer och öppnande av rum för fler och mera gemensamma aktiviteter främja människors självförverkligande och självbestämmande. Vi har också diskuterat och lyft fram att folkbildningen kan stå i vägen för att förverkliga de syften som staten formulerar som bakgrund till statsbidragen. Ibland kan folkbildningen "ta över" det lokala civilsamhällets initiativ och väva in det i egna formella eller informella målsättningar. I andra fall är folkbildningen varken en närvarande eller stöttande samverkanspart överhuvudtaget. Ytterligare exempel visar att folkbildningen kan bli för utbudsstyrd. Folkbildningens arbete med och tolkningar av begreppet "integration" kan stå i motsatsställning till marginaliserade stadsdelars perspektiv och behov. I stadsdelar med ett svagare civilsamhälle och ett föreningsliv som inte alltid förmår att ställa krav och artikulera intressen riskerar folkbildningen att driva verksamhet som på olika sätt gör civilsamhället mer beroende av folkbildningens egna behov.

Anpassningens dilemma innebär att folkbildningens grundideal om fri och frivillig hotas. Deltagarna ska ha möjligheten att själva bestämma över innehållet och formen för sin bildning, inom ramen för befintliga regler och riktlinjer. Studieförbunden upplever dock att de befinner sig under ekonomisk press, bland annat eftersom det offentliga stödet från kommuner och landsting har minskat sedan 1990-talet. Respondenter uttrycker att mycket av verksamheten, och allt mer om kommunerna får bestämma, bedrivs med olika riktade medel. I relation till marginaliserade stadsdelar tenderar dessa medel att fokusera på befolkningens kulturella och språkliga särart, under temat "integration". I intervjuerna är det tydligt att "integration" inte alltid tolkas som frågor om mångkulturell rättvisa och jämlikt deltagande i samhället, utan som kulturell anpassning till det svenska samhället. Offentliga stödformer anammar dessa perspektiv och folkbildningen hakar på eller driver dessa perspektiv själva. Vad är då problemet?

Problemet är att folkbildningens fria och frivilliga ideal hotas om de behov som befolkningen i marginaliserade stadsdelar och utrikes födda har endast motiveras i termer av anpassning till samhället. Även om delar av befolkningen i marginaliserade stadsdelar har intresse av kurser i svenska, orienteringsämnen eller stödinsatser för inkludering i samhället, finns det likväl andra behov och intressen. Det statistiska underlaget visar att cirka 40 procent av stadsdelarnas befolkning är födda i Sverige. Samtliga invånare i marginaliserade stadsdelar är inte utrikes födda eller nyanlända flyktingar. ”Integration” kan därför bli ett tema som belastar folkbildningen mer än stödjer verksamhetens relevans.

Exempel från fallstudierna har illustrerat de spänningar och det missnöje som studiens respondenter ibland uttrycker i relation till studieförbunden. I ett exempel citerades en verksamhetsutvecklare som menade att syftet med folkbildningen är att uppmuntra till att överbrygga minoritetsgruppers kulturskillnader och att uppmuntra till integration. Andra deltagare menade då att deras föreningar inte hade problem med integration utan snarare var intresserade av att bilda sig och sina ungdomar i nationalitetens språk och historia. Integrationspraktiker kritiserades av en föreningsföreträdare som ”kurser i att lära sig att öppna och låsa dörrar till lägenheter”. Vi har i andra exempel lyft fram studieförbund och folkhögskolor som i första hand tycks intressera sig för stadsdelarnas befolkning genom undervisning i svenska. ”Integration” i betydelsen ”anpassning” förstoras då upp som tema för folkbildningen i stadsdelarna, på bekostnad av andra frågor som arbetsmarknaden, grundskolornas brister eller livsmiljöernas dränering på resurser. Folkbildningen blir då som en samordnare på ett studieförbund uttryckte det, ett ”välgörenhetsprojekt” ledd av en grupp utomstående som kommer och ”ska upplysa människor”. Målet för det ”folk” som skapas av folkbildningen blir i integrationstänkandet snarare att förvandlas till ”svensk” än till ”fri”.

Bland de initiativ som vi exemplifierat förekommer även intressant folkbildningsverksamhet kring teman som demokratisering, rasism och diskriminering. Även om dessa teman inte är populära bland finansiärer av projekt angår det folkbildningen att fånga det intresse som finnas, särskilt bland ungdomar, att bilda sig i dessa frågor. Vi såg att dessa teman dominerade folkbildning som förekom på Folkets hus i Storstadsort. Folkbildningen är här mer samverkansorienterad, lyhörd och alert på att fånga olika initiativ och omvandla det till framgångsrik bildningsverksamhet. Här är folkbildaren från samma storstadsområde, lokalt förankrad och målet med hennes verksamhet

kretsar inte alls kring temat integration. Det handlar snarare om att forma en folkbildning som är lyhördhet till målgruppens önskemål av stöd och uppbackning, även med hjälp av externa resurser. På flera sätt kan vi lyfta fram detta som ett idealt förhållningssätt för en folkbildning som gör sig relevant i marginaliserade stadsdelar.

Till sist, hur ska folkbildningen förhålla sig till sammanhang där det lever många grupper som drabbas av exkludering men där det saknas ett starkt och oberoende lokalt engagemang? Kurser i svenska, samhällskunskap eller föreningsliv kan etablera en viss förankring i området genom att studieförbund och folkhögskolor kan ges tid att arrangera aktiviteter och söka nätverk. Om vi funderar vidare på hur den förankrade folkbildningen har arbetat kan vi se att dessa studieförbund och folkhögskolor har använt dessa verktyg för bildning som ett sätt att bygga plattformar som stärker befolkningens självorganisering. Anledningen till det är att de har varit lyhörda inför det de uppfattat vara det lokala civilsamhällets viktiga behov: fria, öppna och tillgängliga mötesplatser för gemensamma aktiviteter på plats i stadsdelen. Genom samverkan med andra aktörer och mobiliseringsarbete i lokalsamhället kring frågan om samlingslokaler kan folkbildningen möjligen finna en roll där den idag saknar förankring, eller att avancera sin roll där den redan når vissa grupper. Ett sådant arbete bör dock ledas av lokala krafter. Om strävan är att ”ta över” samlingslokaler och att konkurrera ut andra verksamheter, är risken att den statsbidragsberättigade folkbildningen undergräver sin egen framtida betydelse. —

Referenser

- Abrahamsson, Kenneth, m.fl. (red) (2016). *Folkbildningens frihet och värde. Metaperspektiv på folkhögskolor och studieförbund*. Folkbildningsrådet utvärderar, No 2, 2016. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Almqvist, Anna (2016). *Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Landsorganisationen.
- Andersson, Martin och Mellander, Charlotta (2011). *Folkbildning i Sveriges kommuner – spridning och relation till socioekonomiska strukturer*. Folkbildningsrådet, Stockholm.
- Andersson, Roger, Franzén, Mats, Hedman, Lina och Lindberg, Hans (2017). *Forskning i korthet: Segregation – vad menas och hur mäts den?* ISSN: 2001-4287. Stockholm: Forte.
- Arbetsmarknadsdepartementet (2012). *Urbana utvecklingsområden Statistisk uppföljning utifrån sju indikatorer*. Dnr A2012/4115/IU. Stockholm: Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet.
- Bjurström, Erling och Harding, Tobias (red) (2013). *Bildning och demokrati: nya vägar i det svenska folkbildningslandskapet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Brottsförebyggande rådet (2018). *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Crouch, Colin (2011). *Postdemokrati*. Göteborg: Daidalos.
- Dahlstedt, Magnus (2009). *Aktiveringens politik: demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium*. Malmö: Liber.
- Dahlstedt, Magnus (red.) (2018). *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*. Serie: Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3, Linköping: Linköpings universitet.
- Dahlstedt, Magnus, Kings, Lisa och Tahvilzadeh, Nazem (2018). "Platskamp: inledande reflektioner", i *Platskamp*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 9, s. 7–25.

- de los Reyes, Paulina m.fl. (red) (2017). *Bortom kravallerna: Konflikt, tillhörighet och representation i Husby*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Ericsson, Urban, Molina, Irene och Ristilampi, Per-Markku (2000). *Miljonprogram och media: Föreställningar om människor och förorter*. Trelleborg: Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet.
- Eriksson, Lisbeth (2008). *Folkbildning och lokal utveckling i förorten.* *Folkbildningsrådet utvärderar*. No 2 2008. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Fejes, Andreas, Dahlstedt, Magnus Mesić, Nedžad och Nyström, Sofia (2018). *Svenska(r) från dag ett: En studie av ABFs arbete med asylsökande*. ABFs skriftserie Folkbildning och Forskning. Stockholm/Linköping: ABF/Linköpings Universitet.
- Folkbildningsrådet (2017a). *Folkbildningens betydelse för samhället – Folkbildningsrådets samlade bedömning 2016*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2017b). *Folk utanför folkbildning: En studie om dem som inte deltar i studieförbundens verksamhet*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2018a). *Statsbidrag till studieförbund 2019*. Folkbildningsrådet, Stockholm.
- Folkbildningsrådet (2018b). *Statsbidrag till folkhögskolor 2018*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2018c). *Studieförbundens ekonomi 2017*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2019). *Folkbildningens betydelse för samhället 2018 – Folkbildningsrådets samlade bedömning*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (kommande). *Cirkeldeltagares vägar till arbetsmarknaden*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Fraser, Nancy (2003). *Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos.
- Habermas, Jürgen (1962/2003). *Borgerlig offentlighet: Kategorierna ”privat” och ”offentligt” i det moderna samhället*. Lund: Arkiv förlag.
- Kings, Lisa (2011). *Till det lokals försvar*. Lund: Arkiv förlag.
- Lahti Edmark, Helene (2004). *Fängslade bilder, fängslade verklighet: Om utsatta bostadsområden och interventioner*. Lund: socialhögskolan.
- Larson, Berit (2010). *Ett delat rum: Agonistisk feminism och folklig mobilisering*. Göteborg: Makadam förlag.
- Legeby, Ann, Meta Berghauser Pont och Marcus, Lars (2015). *Dela(d) Stad: Stadsbyggande och segregation. Del 2 Metoder: sociala stadsbyggnadsanalyser*. 2015 TRITA-ARK-Forskningspublikationer 2015:3.

- Moderaterna (2016). *Sveriges 130 utanförskapsområden: Så brister jobben, skolan och tryggheten*. Åtkomst på hemsida 15 januari 2019: https://moderaterna.se/sites/default/files/page_attachments/2017-07/rapport_sveriges_130_utanforsksomraden.pdf
- Mulinari, Leandro (2017). *Slumpvis utvald: ras-/etnisk profilering i Sverige*. Civil Rights Defenders i samarbete med Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- Nilsson, Annika och Listerborn, Carina (2015). "Lokala föreningar och demokrati i socialt utsatta bostadsområden", i *Låt fler forma framtiden, forskarantologi*. 2014 års demokratiutredning, SOU 2015:96.
- Nordvall, Henrik (2005). "Att konstruera ett folk: Föreställningar om folkbegreppet inom svensk folkbildning". I Laginder, Ann-Marie och Landström, Inger (red). *Folkbildning – samtidig eller tidlös?* Linköping: Mimer/Skapande vetande.
- Nordzell, Anita, Håkansson, Marie, Kellokumpu, Jocke och Rydenstam, Klas (2018). *Cirkeldeltagare från andra länder*. Folkbildningsrådet utvärderar. No 1 2017. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Novus, The global Village och Politikerskolan Hög Rösten! (2018). *Vad tycker människorna som bor i Sveriges mest utsatta områden?* Åtkomst på hemsida 8 maj 2019: <http://jarvaveckan.se/wp-content/uploads/2018/06/Opinionsunders%C3%B6kning-utsatta-omr%C3%A5den.pdf>
- OECD (2015). *Sweden Policy Brief*. Organisation For Economic Co-Operation And Development, Better policies series.
- Olsson, Lina (2008). *Den självorganiserade staden: Appropriation av offentliga rum i Rinkeby*. Avhandling: Institutionen för arkitektur och byggd miljö, Lunds universitet.
- Olsson, Sören och Törnquist, Anders (2009). *Förorten: insatser och utveckling under 40 år*. Arkus serie litteraturöversikter 5. Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling.
- Osman, Ali (2006). "Folkbildning i "integrationens" tjänst: Folkbildningens dilemma och invandrarföreningars pragmatism" i (red) SOU 2005:112, Dahlstedt & Hertzberg, *Demokrati på Svenska? Diskriminering i politik*. Stockholm: Fritzes.
- Polismyndigheten (2015). *Utsatta områden: Sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*. Nationella operativa avdelningen, Underrättelse-enheten.

- Polismyndigheten (2017). *Utsattaområden. Socialordning, kriminellstruktur och utmaningar för polisen*. Nationella operativa avdelningen, Underrättelse-enheten.
- Prop 1997/98:16. *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Regeringskansliet.
- Prop 2013/14:172. "Allas kunskap – allas bildning." Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Rosanvallon, Pierre (2017). *Ett samhälle av jämlikar*. Hägersten: Tankekraft förlag.
- SCB (2014). *Segregation i Stockholm län*. Demografisk rapport 2014:09, Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- Schierup, Carl-Ulrik, Ålund, Aleksandra och Neergaard, Anders (2018). "Nation i ombildning." I Schierup, Carl-Ulrik, Ålund, Aleksandra m.fl. (red) *Nation i ombildning: Essäer om 2000-talets Sverige*. Stockholm: Boréa Bokförlag.
- Sernhede, Ove, Rosales, René, León och Söderman, Johan (2019). *När betongen rätar sin rygg. Ortenrörelsen och folkbildningens renässans*. Göteborg: Daidalos.
- Skolverket (2017). *Skolverkets lägesbedömning 2017*. Rapport 455 2017. Skolverket.
- SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Stockholm: Regeringskansliet, Kulturdepartementet.
- SOU 2016:5. *Låt fler forma framtiden*. Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande. Stockholm: Regeringskansliet, Kulturdepartementet.
- Stigendal, Mikael och Östergren, Per Olof (2013). *Malmöns väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*. Malmö: Kommission för ett socialt hållbart Malmö.
- Stockholms stad (2015). *Skilnadernas Stockholm*. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015. Stockholm: Stockholms stad.
- Tahvilzadeh, Nazem (2015). "Till frågan om representation och byråkratin. Minoritetsadministratörers företrädarpraktiker i offentliga organisationer". I *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 4, s. 121–149.

- Tahvilzadeh, Nazem och Kings, Lisa (2015). "Under pressure: invited participation amidst planning conflicts." I Allegra, Marco, Gualini, Enrico, Mourato, Morais (red.) (2015). *Conflict in the city: Contested Urban Spaces and Local Democracy*. Jovis: Berlin.
- Tahvilzadeh, Nazem och Kings, Lisa (2018). "Att göra kaos. Om förortspolitiken som urban styrregim och demokratiskt spel". I "Platskamp", specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 9, s. 103–128.
- Therborn, Göran (2016). *Ojämlighet dödar*. Lund: Arkiv förlag
- Urban, Susanne (2018). *Integration och grannskap: Hur kan staden hålla samman?* Lund: Studentlitteratur.
- Young, Iris Marion (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Young, Iris Marion (2002). *Att kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas. ■

Bilaga 1: databaser

DATABASER SOM ANVÄNTS FÖR REGISTERSTUDIEN

Den statistiska undersökningen baseras på registerdata från olika databaser på SCB. Den statistik som presenteras och analyseras här har beställts i två omgångar. Hösten 2017 beställdes i samråd med Folkbildningsrådet tabeller över deltagare och icke-deltagare i marginaliserade stadsdelar år 2016 från 0 år och uppåt, och i vissa fall från 6 år och uppåt, utifrån olika bakgrundsfaktorer. I detta material jämförs befolkningen i marginaliserade stadsdelar på aggregerad nivå med deltagare och icke-deltagare i riket totalt. Hösten 2018 beställdes i samråd med Folkbildningsrådet och SCB statistik om deltagandet i folkbildning år 2016 i marginaliserade stadsdelar som mikrodata ur MONA-databasen, det vill säga på individnivå, utifrån en rad bakgrundsfaktorer. I denna statistik görs mer noggranna jämförelser på individnivå mellan befolkningen i marginaliserade stadsdelar och befolkningen i samma 27 kommuner, som nedan kommer att benämnas ”övriga kommunen”.

STUV-databasen administreras av SCB för Folkbildningsrådet om studieförbundens verksamhet. Deltagare i folkhögskolornas statsstödda kurser har inte heller varit möjligt att kartlägga utifrån bostadsort. I vårt material ser vi endast om den utvalda befolkningen deltar eller inte delar i folkhögskoleverksamhet. Eftersom vi också undersöker folkbildningsdeltagarnas levnadsvillkor utöver bostadsort har data som analyseras också grundats på SCBs *Longitudinella integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA)*. Här kartläggs endast individer över 15 år, vilket medför att den större delen av analyserna inte tar med folkbildningsdeltagare under 15 år. Mikrodata som används i detta syfte kommer att benämnas för SCB 2018. Vissa data som har beställts i tabellformat hösten 2017 kartlägger dock deltagande för individer under 15 år. Detta dataset täcker också in deltagare i riket men kan inte användas för analyser på mikrodatanivå, det vill säga individnivå. Nedan kommer hänvisning till detta dataset att benämnas ”SCB 2017”.

De 61 bostadsområden runt om i landet som ingår i denna undersökning har här definierats som *marginaliserade stadsdelar*. Polismyndigheten menar i sin problematisering att stadsdelarna delvis utgör ”parallella samhällen” där den svenska demokratin och rättsordningen har svagare förankring. Utgångspunkten i denna studie är inte att dessa stadsdelar utgör parallella samhällen. De är i hög grad invävda i de städer och samhällen som de är lokaliserade. Men befolkningen i dessa stadsdelar är i högre grad *marginaliserade* eftersom de på ofrivilliga grunder, är relativt mer exkluderade från arbetsmarknad, utbildning och andra arenor för samhällsdeltagande. Denna påtvingade exkludering skapar ojämlika livschanser, skilda levnadsvillkor och hämmar vissas självförverkligande och självbestämmande. Det offentliga samtalet om denna befolkning tenderar också att stigmatisera befolkningen och exkludera dem från att själva artikulera sina behov och intressen.

Beroende på vilka kriterier vi använder för att definiera exkludering och segregation varierar också vilka stadsdelar som bestäms vara marginaliserade. Det finns inget fast mått som avgränsar det precisa antalet marginaliserade stadsdelar, inte i statsmyndigheternas åtgärder mot segregation eller i olika kommunala utvecklingsinsatser i olika bostadsområden. Vår utgångspunkt innebär varken att samtliga invånare i dessa 61 stadsdelar är marginaliserade, eller att alla som drabbas av arbetslöshet, ohälsa eller som av andra skäl har prekära levnadsvillkor just lever i dessa bostadsområden. Vi menar snarare att den tilltagande ojämlikheten, den rumsliga åtskillnaden mellan rika och fattiga samt mellan minoritetsetniska och majoritetsetniska grupper i städernas bostadsområden skapar särskilda utmaningar för folkbildningen. I marginaliserade stadsdelar har befolkningen ett särskilt behov av extra stöd och resurser för att öka sina bildnings- och kunskapsfärdigheter. Genom kultur och olika påverkansaktiviteter kan deras röst göras hörd i samhället och deras vardagliga villkor förändras till det bättre. De 61 stadsdelarna som ingår i denna studie fångar en ögonblicksbild av hur marginalisering i det urbana Sverige kan se ut och hur segregationen manifesterar sig i skilda levnadsvillkor på basis av bostadsort. ■

Bilaga 2: tabeller

TABELL 27.

Marginaliserade stadsdelar i 27 kommuner utifrån Polismyndighetens definition av utsatta stadsdelar (Polismyndigheten 2017).

KOMMUN	MARGINALISERAD STADSDEL
Borlänge	Tjärna ängar
Borås	Hässleholmen/Hulta
Borås	Norrby
Botkyrka	Alby
Botkyrka	Fittja
Botkyrka	Hallunda/Norsborg
Eskilstuna	Fröslunda
Eskilstuna	Lagersberg
Eskilstuna	Skiftinge
Göteborg	Bergsjön
Göteborg	Biskopsgården
Göteborg	Gårdsten
Göteborg	Hammarkullen
Göteborg	Hisings Backa
Göteborg	Hjällbo
Göteborg	Lövgärdet
Göteborg	Rannebergen
Göteborg	Tynnered/Grevgårdens/Opaltorget
Halmstad	Andersberg
Haninge	Brandbergen
Haninge	Jordbro
Helsingborg	Dalhem/Drottninghög/Fredriksberg
Helsingborg	Söder Helsingborg
Huddinge	Skogås
Huddinge	Vårby
Järfälla	Sångvägen
Järfälla	Termovägen
Jönköping	Råslätt
Kristianstad	Charlottensborg
Kristianstad	Gamlegården

KOMMUN	MARGINALISERAD STADSDEL
Landskrona	Karlslund
Linköping	Skäggetorp
Malmö	Holma/Kroksbäck/Belleveugården
Malmö	Nydala/Hermodsdal/Lindängen
Malmö	Rosengård
Malmö	Södra Sofielund
Norrköping	Hageby
Norrköping	Klockaretorpet
Norrköping	Navestad
Sollentuna	Edsberg
Sollentuna	Tureberg
Stockholm	Bredäng
Stockholm	Hagsåtra/Rågsved
Stockholm	Husby
Stockholm	Hässelby Vällingby
Stockholm	Rinkeby/Tensta
Stockholm	Vårberg
Stockholm	Vårby
Stockholm	Älvsjö/Solberga
Stockholm	Östberga
Sundbyberg	Rissne/Hallonbergen
Södertälje	Fornhöjden
Södertälje	Hovsjö
Södertälje	Ronna/Geneta/Lina
Trollhättan	Kronogården/Lexby
Upplands-Bro	Finnsta
Upplands-Väsby	Smedby
Uppsala	Gottsunda
Västerås	Bäckby
Växjö	Araby
Örebro	Oxhagen/Varberga
Örebro	Vivalla

Källa: Polismyndigheten NOA (2017).

TABELL 28.

Levnadsvillkor i marginaliserade stadsdelar och folkbildningsdeltagande uppdelat i marginaliserade stadsdel och övriga kommunen.

	MARGINALISERAD STADSDEL		ÖVRIGA KOMMUNEN		MARGINALISERAD STADSDEL		ÖVRIGA KOMMUNEN	
	HELA POPULATIONEN	DELTAGIT	HELA POPULATIONEN	DELTAGIT	HELA POPULATIONEN	DELTAGIT	HELA POPULATIONEN	DELTAGIT
Antal (N)	9 424 934		2 989 738		40 203		275 504	
Andel deltagare i befolkningen	-		-		9,5%		9,2%	
Kvinnor	49,5%		50,7%		54,8%		62,3%	
Män	50,5%		49,3%		45,2%		37,7%	
Inrikes född	38%		78%		37%		80%	
Inrikes född med en eller två utrikes födda föräldrar	14%		12%		16%		11%	
Utrikes född	62%		22%		63%		20%	
Genomsnitt disponibel inkomst	183 972 kr		303 666 kr		181 297 kr		296 867 kr	
Eftergymnasial utbildning*	24%		42%		67,8%		54,1%	
Gymnasial utbildning 3 år**	17,9%		20,5%		20,2%		17,1%	
Gymnasial utbildning, ej 3 år*	20,2%		17,1%		29,7%		16,5%	
Högst grundskola/motsvar.*	29,7%		16,5%		37,8%		22,4%	
15-19 år	8,1%		5,9%		11,3%		5,9%	
20-24 år	9,9%		8,3%		11,0%		7,1%	
25-44 år	39,6%		36,1%		36,8%		30,8%	
45-64 år	26,8%		28,8%		25,4%		27,0%	
65 år -	15,5%		20,8%		15,5%		29,3%	
Förvärvsarbeter**	48%		61%		59%		79%	
Studiedeltagande folkhögskola	0,7%		0,3%		1,4%		0,8%	
Född i Asien, Afrika, Sydamerika eller Sovjetunionen	39%		10%		47%		10%	
Ensamstående med barn	15%		10%		17%		8%	
Familj med barn	34%		33%		36%		28%	

* Andel med okänd utbildningsnivå är 7,6 procent i de marginaliserade stadsdelarna och 3,2 procent i övriga kommunen.

** Notera att icke förvärvsarbete inte per definition är arbetslösa. Man kan till exempel vara studerande, pensionär, eller i en arbetsmarknadsåtgärd.

TABELL 29.

Resultat från logit-regression för sannolikheten att delta i folkbildning, presenterat i odds ratios-form.

	ALLA OMRÅDEN	MARGINAL- ISERADE STADSDELAR	ÖVRIGA KOMMUNEN
Marginaliserade stadsdelar	1,120**	-	-
Kön	0,634**	0,806**	0,613**
Ålder	1,009**	1,003**	1,010**
Singelhushåll	0,949**	0,952*	0,960**
Ensamstående med barn	0,798**	0,976	0,771**
Familj med barn	0,810**	1,030	0,784**
Ej avslutat högstadium	0,989	0,816**	1,083**
Förgymnasial utbildning	0,757**	1,088**	0,675**
Eftergymnasial utbildning	1,563**	1,334**	1,585**
Pågående grundskola/ gymnasieutbildning	1,616**	1,480**	1,626**
Pågående högskoleutbildning/ forskarutbildning	1,420**	1,584**	1,415**
Pågående folkhögskolekurs	2,922**	2,978**	3,232**
Pågående övrig utbildning	1,028	0,916**	1,075**
Förvärvsarbetande	0,878**	0,955**	0,870**
Disponibel inkomst	1,000 **	1,000 **	1,000 **
Utrikes född	0,692*	0,922	0,599*
En eller två föräldrar födda utomlands	1,031**	1,323**	0,992
Afrika	2,827**	2,670**	2,733**
Asien	1,291	1,139	1,440
Sovjetunionen	1,080	0,446*	1,344
Sydamerika	1,877**	1,840*	2,073**
EU/Nordamerika/Oceanien	1,098	0,826	1,296
Kommun	1,024**	1,028**	1,023**

* p<0.05.

** p<0.01,

Bilaga 3: urval och frågor för fallstudier och intervjuer

Ambitionerna med fallstudierna har varit att undersöka folkbildningens strategier, organisering, utbud, samverkan och verksamhet från ett helhetsperspektiv. Målet har inte varit att i detalj undersöka kvaliteterna i konkreta studiecirklar, kurser och övriga arrangemang. Istället har vi undersökt hur företrädare för studieförbund och folkhögskolor reflekterar kring och motiverar verksamheten. Genom dessa respondenters svar, studier av relevanta dokument, hemsidor och medieartiklar, forskarnas egna platsbesök och fokusgruppsintervjuer med deltagare har information om folkbildningens verksamheter i stadsdelarna ringats in från olika perspektiv och synsätt. Analysen i denna rapport har utgått från ambitionen att sammanväga dessa olika perspektiv i en tolkning av folkbildningen i marginaliserade stadsdelar.

Urvalet av stadsdelar har vägletts av en ambition att fånga folkbildningsverksamhet i både storstäder och i mindre städer. Ambitionen har också varit att undvika extremfall, där folkbildning exempelvis är mycket närvarande eller frånvarande. Trots att polismyndighetens indelning i stadsdelar har varit godtycklig och inte gett en tillförlitlig avgränsning av stadsdelarna i fråga har statistiken följt polismyndighetens indelning. Urvalet av stadsdelar har då gjorts bland stadsdelar där folkbildningen har ett genomsnittliga antal deltagare i relation till de andra 61 stadsdelarna, alltså varken för många eller för få.

Stadsdelarna har anonymiserats med motivet att redovisningen av undersökningen ska minimera eventuella negativa konsekvenser för respondenterna. Syftet har varit att försöka koppla redovisningen i så hög utsträckning bort från personfrågor genom att uppmärksamma folkbildningens strategier, organisering och förhållningssätt på övergripande nivå. Totalt innefattar studien samtal med 43 personer i 25 intervjutillfällen på plats i respektive stad och ort.

Resultaten av fallstudierna och intervjuerna är inte generaliserbara vad avser analyser huruvida någon företeelse är mer vanligt förekommande eller mindre förekommande i stort. Resultaten kan snarare påvisa att resonemang,

företeelser och fenomen förekommer, och att exempelvis vissa strategier i en kontext är vanligare eller mer framträdande än andra. Dessa slutsatser kan generaliseras, eller prövas och utforskas som möjliga resonemang, företeelser eller förväntningar i analyser av andra fall. Genom att beakta folkbildningen i varje situation och sammanhang kan därför inblick ges av verksamheten, dess möjligheter och hinder, som sedan kan vägleda analyser i andra sammanhang. Jämförelsen mellan olika stadsdelar syftar därtill till att upplysa om likheter och skillnader i företeelser och fenomen i relation till olika förutsättningar för folkbildningens verksamhet. Här kan grundläggande villkor som exempelvis stadsdelens storlek eller den lokala organiserings dynamik urskiljas som faktorer som i sin tur kan tänkas ha inverkan på exempelvis folkbildningens organisering och utbud.

Målsättningar med urvalet av företrädare har därför varit att inkludera så många olika perspektiv som möjligt i det empiriska materialet, givet studiens tidsmässiga begränsningar. Ambitionen vad avser folkbildningsorganisationer har varit att intervjua en eller flera ansvariga med största möjliga insikter och erfarenhet om verksamheten i stadsdelen ifråga. För att avgränsa antalet intervjupersoner har frågan huvudsakligen ställts till de fyra eller fem största studieförbunden i respektive stadsdel, enligt statistik från STUV-databasen. I ett fall intervjuades ett sjätte studieförbund för att samla in mer information. I ett fall intervjuades en föreningsföreträdare med ansvar för en omfattande folkbildningsverksamhet på en kulturgård.

Förfrågan om intervju ställdes till region- eller distriktskontorets chef på studieförbunden och till rektor på folkhögskolorna, som i sin tur hänvisade till olika verksamhetsansvariga, -samordnare, -utvecklare och eller motsvarande i studieförbunden. Samtliga intervjuer inom folkhögskolan har skett med rektorer. Inför intervjuer har vi i ett mejl till respondenten redogjort för studiens syften. Intervjuerna har genomförts på studieförbundens eller folkhögskolornas kontor.

Respondenter som arbetat med studieförbund eller folkhögskola har intervjuats en och en eller vid enstaka tillfällen två personer samtidigt. Intervjuerna har vägletts av ett antal tematiska frågor, men varit öppna samtal där andra frågor utvecklats i diskussioner. Intervjuerna har pågått i cirka 60–90 minuter, de har bandats och transkriberats av ett externt företag. Följande frågor har väglett samtalen:

Presentera din roll i organisationen och vad du arbetar med för folkbildning i relation till stadsdelen.

- Berätta om hur ni når deltagare och samverkansparter och hur ni arbetar.
- Berätta om din syn på vad stadsdelen har för behov och vad befolkningen efterfrågar.
- Hur tycker du att ni uppfyller statens utbildnings-, kultur-, demokrati- och påverkansyfte med folkbildningsstödet genom era verksamheter i stadsdelen?
- Vad vill ni göra bättre i relation till stadsdelen?

Intervjuer med deltagare i folkbildning har genomförts genom fokusgrupp-sintervjuer där 5–8 deltagare intervjuats per tillfälle. Syftet med urvalet av deltagare har varit att åstadkomma spridning mellan deltagare i olika folkhögskolor och studieförbund, kön, ålder, födelseland samt föreningstillhörighet. Urvalet har genomförts enligt snöbollsmetoden där intervjuade folkbildare tipsat om deltagare för intervju som i sin tur har tipsat om andra deltagare. Vi lyckades inte få kontakt med alla deltagare och saknade rekommendationer från vissa studieförbund och folkhögskolor.

Fokusgruppintervjuerna har pågått under 60–90 minuter och samtliga har bandats och transkriberats av externt företag. Intervjuerna har genomförts av en eller två forskare. Frågorna till deltagarna i fokusgruppsintervjun har varit följande:

- Presentera vad du heter, vilken förening eller grupp du tillhör och berätta vilken folkbildningsorganisation som du samverkat eller deltagit i och i vilka typer av kurser/arrangemang.
- Berätta hur du kom i kontakt med folkbildningsorganisationen och hur utvecklades de aktiviteter som du idag deltar i.
- Berätta vilken betydelse som deltagandet i respektive folkbildningsaktivitet har haft för dig som person och för er som grupp/förening? Vad har ni uppnått för resultat och mål? Vad har ni saknat?
- Vad har folkbildningen betytt för din ort tycker du?

Citat som återges har redigerats språkligt för att bättre kunna förstås.

Vidare har ett urval medieartiklar på sökningar i mediearkivet analyserats. Artiklar som har valts ut har handlat om orten i fråga, om händelser som rapporterats i medier som speglar dess levnadsvillkor, föreningsliv och folkbildning utefter olika sökord i ett femårsintervall (2013–2018). Cirka 6 dagar har spenderats i varje kommun och ort, där platsbesök och formella intervjuer har genomförts. Vid platsbesök har även informella samtal med både

folkbildare och deltagare genomförts i syfte att få en bättre förståelse av sammanhanget i respektive ort.

Fördelning av antalet intervjupersoner och intervjutillfällen:

- Storstadsort (16 personer, 9 intervjuer)
- Tätort (13 personer, 8 intervjuer)
- Landsort (14 personer, 8 intervjuer).

NUMERA ÅTERFINNS mer än hälften av studieförbundens och folkhögskolornas deltagare i eller i anslutning till landets storstäder och större städer. Städernas utmaningar har på så sätt allt mer blivit folkbildningens angelägenhet. I studien *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar* analyseras folkbildningens, framför allt studieförbundens, arbete i landets marginaliserade stadsdelar.

NAZEM TAHVILZADEH är forskare och lärare på Avdelningen för Urbana och regionala studier, Institutionen för samhällsplanering och miljö på KTH. Han är disputerad i ämnet Offentlig förvaltning och hans avhandling handlar om minoritetsetnisk representation i byråkratin.

CHARLOTTA MELLANDER är professor i nationalekonomi med inriktning mot regionalekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Hon är en av landets främsta experter på städer och regional utveckling.

ILHAN KELLECIOGLU har en masterexamen i statsvetenskap från Södertörns Högskola. Han har verkat som Junior Research Fellow på Nordregio, ett forskningsinstitut inom Nordiska ministerrådet. Han har forskat och skrivit om stadsplanering, medborgardialoger och folkbildning.